MÜBADELENİN YAS KARDEŞLERİ

İSKENDER ÖZSOY

MÜBADELE KİTAPLARI
BAĞLAM

MÜBADELENİN YAS KARDEŞLERİ

İSKENDER ÖZSOY

BAĞLAM

Bağlam Yayınları 394
Mübadele Kitapları-3
ISBN 978-605-5809-88-1

İskender Özsoy
Mübadelenin Yas Kardeşleri

© İskender Özsoy
© Bağlam Yayıncılık

Birinci Basım: Ocak 2014
Kitap ve Sayfa Düzeni: Canan Suner

Kapak Fotoğrafı: Yunanistan Parlamentosu'ndaki son Drama milletvekillerinden Kobakizade (Kobakoğlu) İsmail Hakkı Bey (sağda) Kavala mübadillerini Samsun'a götüren Sakarya gemisinde (Fotoğraf: İskender Özsoy koleksiyonu)

Baskı: Kayhan Matbaacılık
Davutpaşa Cad. Güven Sanayi Sitesi C Blok No: 244
Topkapı-Zeytinburnu/İstanbul

Yayınevi Sertifika Numarası: 11081
Matbaa Sertifika Numarası: 12156

BAĞLAM YAYINCILIK Ankara Cad. 9/1 34410 Cağaloğlu/İstanbul
Tel: (0212) 513 59 68 / 244 41 60 Tel-Faks: (0212) 243 17 27
Web: www.baglam.com e-mail: baglam@baglam.com

KARDEŞİM
MUHİTTİN ÖZSOY'A...

İÇİNDEKİLER

Çok zahmetler çekildi 9
Dönüş umudunu falda aradılar 16
"Kalamayız" dediler ama 22
Bir fırtına esti 29
Bir lokma ekmek, bir hayat 32
Alışmak kolay olmadı 35
Atatürk onun yaptığı ekmeği yedi 38
Dramlarla örülü hayat 43
Geride hatıralar kaldı 47
Kozani'de yabancı olmak 55
Dimitris'in iki vatanı 60
Havası güzel, suyu güzel 65
Nedense Kavala hep aklında 68
Kavala'nın fahri hemşehrisi 77
"Gelecek"leriyle geldiler 84
Gönüllü değil, zorunlu veda 92
Varsıllıktan yoksulluğa mübadele 95
Ara sıra özlüyor 97
Macır olmasaydı öğretmen olacaktı 99
Bafra'dan Kavala'ya yitik hayatlar 100
Yüreği Türkler için çarpıyor 104
Köyden çıktı, adını unuttu 106

Küçük: Mübadele Anadolu'yu Türkleştirdi 108
Onun öz vatanı Drama 117
Sandıkları açmadan beklediler 121
Oraları bir daha göremeyecek 125
Ata'nın yüzü gözlerinin önünde 128
Tuzla'ya umut yolculuğu 132
Bir gün mutlaka 137
"Felaket"i bebekken yaşadı 140
"Yas kardeşi"nden kahve isteyecek 142
Dualarında Türkiye vardı 145
Bıldır gelmişti yine gelecek 149
Siyasetçilere sitem 154
İki göç, bir hayat 155
Özlemle geçen ömür 162
Girit bir başkaydı 164
Girit çok uzaklarda 166
Özlemin acı adı Semendirek 169
Bohçada saklanan fotoğraf 174
Türkiye'de doğdu, mübadil oldu 179
Pendik onların vatanıydı 182
İstanbul'dan Yanya'ya "iz" peşinde 186
Ata topraklarında hüzün ve gözyaşı 194

Çok zahmetler çekildi*

"Öldürmeyen Allah öldürmüyor işte. Yaşım neredeyse yüze dayandı. 90 yıl önce beni memlekette öldü diye bir kenara atmışlar. Ama bak yaşıyorum işte..."

....

Nasliç'in (Neapoli) Vilişt (Asproula)** köyünde 1911 yılında doğan Fazıley sülalesinden Lütfü Gülcan*** o zaman ölüme meydan okumuş, şimdi yıllara meydan okuyor.

Hoşsohbet, cin gibi bir Patriyot o.

Geçmişi çok iyi hatırlıyor, bugünü iyi değerlendiriyor.

Tek kusuru o yaşına rağmen neredeyse 80 yıldır içtiği sigara.

"Bugünlerde ipin ucu kaçtı" diyor gülerek, "alameti farikası" fötrünü düzeltirken.

Yıllara değil de ölüme mi meydan okuyor Muratbey'in "Lütfü Amca"sı bilinmez ama öldürmeyen Allah öldürmüyor işte.

Ömrünün en güzel, en unutulmaz anlarını "Gazi"yi gördüğünde yaşamış.

Lütfü Gülcan

* Bu kitaptaki röportajlar 2007 ila 2012 yılları arasında çeşitli gazetelerde yayımlandı..

** Bu kitapta geçen yer adları için bknz: Kuzey Yunanistan Yer Adları Atlası : Mübadele Öncesi ve Sonrası Eski ve Yeni Adları.Derleyen:Sefer Güvenç. LMV yayını. İstanbul. 2010.

*** Lütfü Gülcan, 12 Kasım 2013 tarihinde öldü.

Hele onun sırtını sıvazlaması.

Unutulacak gibi değil.

"Gözlerine bakamazdınız ha..." diye heyecanla anlattı o karşılaşmaları Lütfü Gülcan.

Şimdi dönelim geçmişe, mübadelenin Çatalca'nın belde ve köylerindeki önemli tanıklarından Gülcan'ın geçmişine; onun 1911-1924 yılları arasında yaşadığı günlere.

"Dedelerimizin anlattıklarına göre biz Arnavut asıllıymışız. Makendonya'dan gelmişiz Nasliç'e. Kim bilir kaç nesil geçti aradan, dededen dedeye Arnavutça unutulmuş. Şimdi ana dilimiz Rumeyka. Yani Rumca. Bizim konuştuğumuz dile Patriyotça da deniyor. Bizim köyde Türk ve Rum nüfusu yarı yarıyaydı. İyi Rumlar da vardı, kötü Rumlar da. Gâvurlarla iyi geçimlik vardı aramızda. Beraber oturuyorduk. Birbirimize gider gelirdik. O iyi Rumlardan biri hükümette memur olan Ruşe'ydi. Ruşe bizi hep korudu kolladı. Ona gâvur demezdiniz, görseniz. Annemin amcası Necip, hocaydı. Bir gün birileri ihbar etmiş hükümete 'Necip Hoca nuska (muska) yazıyor.' diye. Karar almışlar amcamı öldürecekler. Halbuki Necip Amca nuska yazmıyordu. Kıskançlıktan ihbar etmişler. O ara Ruşe geldi. Amcama 'Çabuk kaç seni öldürecekler.' dedi. Hatta onu daha sonra ne yapıp edip Amerika'ya çalışmaya gönderdi. O günlerde, aslında çiftçi babam Mustafa'ya da teklif ettiler ama o Amerika'ya gitmedi. Necip Amca'yla yıllar sonra Muratbey'de buluştuk. Ruşe bir seferinde de ailemizi çetecilerin elinden kurtarmıştı. Kalabalık bir aileydik. Dokuz kardeştik biz. İki kardeş memlekette öldü. Diğerleri burada. Şimdi sadece ben hayattayım. Ömür işte. Kardeşim Fazıl'la beraber çiçek hastalığına yakalanmışım memlekette. Öldü diye bir kenara atmışlar beni. 'Bu nasıl olsa öldü, diğerini kurtaralım bari.' diye

düşünmüşler her halde. Etraftan biri kımıldadığımı görünce kurtuldum. Ben kurtuldum ama daha hafif hasta olan kardeşim öldü. Vaktinde, büyük dedelerimizden Halil bir Rum kızıyla evlenmiş. Ama biz bilmiyoruz o Rum kızı kimdi, çocukları oldu mu? Hiç bilmiyoruz. Yıllar sonra Ruşe'nin torunu Goga geldi Muratbey'e. Dedesinden beni duymuş. Bir sevindim, bir sevindim. Ona hemen Ruşe'yi ve hatırladığım kadarıyla doğduğum yeri, komşularımızı, arkadaşlarımı sordum. Sorduklarımın hepsinin öldüğünü öğrenince çok üzüldüm."

Vilişt ana baba günüydü

Lütfü Gülcan Yunanistan'la Türkiye'nin mübadele anlaşması imzaladığını, bu yüzden doğdukları toprakları bırakıp Türkiye'ye gideceklerini babasından öğrenmiş. Babası da Ruşe'den.

"Bostan ekmiştik, mısır ve buğday ekmiştik, mahsulü tarlada bırakıp yola çıktığımızda aylardan nisan ayıydı." diyen Gülcan Vilişt'te başlayıp Çatalca Muratbey'de sona eren hüzün yolculuğunu da şöyle anlattı:

"Yola çıkma günü geldiğinde Vilişt ana baba günüydü. Kimileri köyün camiinde son kez namaz kılmak için koşuşturuken, kimileri de mezarlıkta alıyordu soluğu ölmüşlerinin ruhuna Fatiha hediye etmek için. Ağlayıp sızlamalara çocukların bağırışları karışıyordu. Ne yapsan faydasız. Mecburduk ayrılmaya, öyle de oldu. Büyüklerimiz köyümüzün topraklarını tırnaklarıyla kazıyıp yüzlerine süre süre yola çıktı. Ruşe başta olmak üzere iyi Rum komşularımızın arkamızdan ağladığını gördüm. Bu arada Ruşe mallarımızı peşin parayla almış. Bunu sonradan öğrendim. Babam ablalarımı köyden sandık içinde çıkardı. Ablalarım Selanik'e sandık içinde geldi. Babam aklınca yolda kötü Rumlar

onlara zarar vermesin diye tedbir almıştı. Köyden at arabalarıyla doğruca Selanik'e gittik. Gülcemal gemisine hemen bindik ve Mimarsinan'a geldik."

İstanbul'un Trakya Yakası'na yerleştirilecek mübadillerin indirme limanı olan Mimarsinan'da da o günlerde can pazarı yaşanmaktadır.

Mimarsinan açıklarında mübadilleri getiren gemilerle, Çatalca ve civarında son ana kadar Yunanistan'a gitmemek için direnen Rumları götürecek yelkenliler beklemektedir.

Mimarsinan'da iki vatan yorgunlarının anlamlı buluşmaları yaşanmaktadır.

İşte böyle bir ortamda yeni vatanının topraklarına ayak basar 13 yaşındaki Lütfü Gülcan.

Mimarsinan'da birkaç gün zorunlu bekleyişten sonra Patriyotlar çevredeki köylere yerleştirilir gruplar halinde.

50 hane geldiler

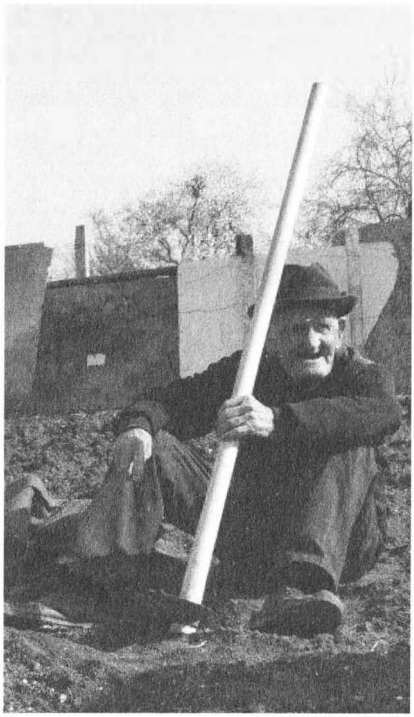
Gülcan ve ailesine, yıllar sonra Muratbey adını alacak olan Rumlardan kalma Mertenik Çiftliği düşer. Çevredeki Lahana, Keşli ve Gladina çiftliklerine de mübadil yerleştirilir.

Lütfü Gülcan Mertenik Çiftliği'ndeki ilk yıllarını anlatmaya, "Geldiğimizde ev mev yoktu burada. Sivrisinek yatağıydı. Vınnn! diye bir sivri konar vücudunuza, yandım Allah dedirtirdi adama." sözleriyle başladı.

Ve şunları anlattı:

"50 hane geldik buraya. Birer öküz, birer de saban verdiler 20 senede ödemek şartıyla. Ahırlarda yaşadık iki ay. Sonra 'Nerede yaşamak istersiniz?' diye sordular. Dedelerimiz ormanlık

alan olduğu için Yeniköy'ü istedi. Bir sene oturduk, oturmadık hooop yeniden Mertenik'e döndük. Sonradan kendi imkânlarımızla ev yaptık. 1932 yılında amcam Murat Yılmaz'ın muhtarlığı döneminde devlet ikinci kez arazi dağıttı bize. Allah razı olsun, çevredeki yerli köylerinde bir Sayid Ağa vardı. On hanelik Ahmediye Köyü'ndeki çiftliklerinde bizi çalıştırdı yevmiyeyle. Bizi o kurtardı. Onun yanında çalıştık hep. O gün kim çalışmışsa yevmiyesini iş bitince verirdi. Hatta bizimle beraber gelip su dağıtan çocuklara bile para öderdi.

1911 yılında doğan Lütfü Gülcan "dalya" dediği günlerde tarlada. (FOTOĞRAF:Eray Önler.)

Öyle merhametli bir adamdı Ağa. Ben sonra her işe girdim çıktım. Boyanmadığım boya kalmadı. Kaval çaldım, koyun otlattım. Koyunları suya indirdim. Sığırtmaçlık yaptım, okulda hademelik yaptım. Yapmayıp da ne yapacaksın? Geçim dünyası. Çok zahmetler çektim çok. Bir de ilk yıllarda Türkçe bilmemenin sıkıntısını çektik. Büyüklerimiz Türkçe bilmezdi, ben de bilmezdim. Biz Patriyotça konuşurduk. Kasabadakiler biraz Türkçe bilirdi. Su nasıl denir, ekmek nasıl denir bilmiyorduk. Çocuklarımız da mektebe başlayana kadar Türkçe bilmiyordu. Türkçe bilmiyo-

ruz diye hakaret eden de olmadı. Ama yerliler yine de 'Bunlar Patriyot.' demekten kendilerini alamazlardı. İlk başlarda bize Patriyot denilince kızıyorduk belki ama artık kızmıyoruz. Patriyot hemşerim, memleketlim demek, memleketten gelen demek. Kötü manası yok. Bana Patriyot denilmesinden rahatsız olmuyorum. Şimdi ara sıra aklımdan gelir geçer köyüm. Gitsem derim kendi kendime, gitsem de doğduğum yerleri bir görsem derim. Doğrusunu söylemek gerekirse artık geçti. Gidebilsem doğduğum evi elimle koymuş gibi bulurum."*

Mustafa Kemal'in öğüdü

98 yıllık ömrünün en güzel, en unutulmaz anlarını "Gazi"yi gördüğünde yaşamış Lütfü Gülcan.

Hele sırtını sıvazlaması...

Unutulacak gibi değil.

"Gözlerine bakamazdınız ha..." diye heyecanla anlattı o ilk karşılaşmayı Muratbey'in "Lütfü Amcası."

"Rahmetli Gazi Paşa 1937 yılında Mimarsinan'a geldi halkla konuşmaya.** Etrafını çevirdik hemen. Bizim Patriyotlardan bir kadın yanına gitmek istedi. Etrafındakiler bırakmadı. Ama o gördü, kadını yanına çağırdı. Ne istediğini sordu. Kadın 'Arazimiz az.' dedi, arazi istedi. Mustafa Kemal elini şöyle bir kaldırdı, denizi gösterdi, 'Artık sizin toprağınız deniz, mahsulü de içindeki balıklar.' dedi. Gazi'nin demek istediğini anlayanlar anladı, Mimarsinan'da balıkçı reisleri yetişti."***

---

* Lütfü Gülcan, 27 Haziran 2013 tarihinde doğduğu köye gitti.

** 10 Ağustos 1937.

*** Mustafa Kemal Mimarsinan'da daha sonra kendisine ikram edilen kuru fasulyeyi turşu ve köy ekmeğiyle yemiş. Yemekten sonra Cafer Ağan'ın işlettiği köy kahvesinde yanındakilerle beraber bir fincan kahve içmiş.

Mustafa Kemal'e Mimarsinan'da (o yıllardaki adıyla Sinanköy) kahvesini, Cafer Ağan ikram etmiş. (FOTOĞRAF: www.bcekmece.bel.tr)

Lütfü Gülcan Mustafa Kemal'le diğer karşılaşmasını da şöyle anlattı:

"Silivri'nin Çanta köyünde çobanlık yapıyordum. 700 koyunu güdüyorum. Yalnızdım. Koyunları suya götürdüğüm bir gün tozu dumana katarak gelen bir araba durdu önümde. İçinden Gazi'yle bir adam indi. Mustafa Kemal benimle sohbet etti, bazı sorular sordu. Hepsini bildim. Yanımdan ayrılırken "Aferin çocuk." dedi ve sırtımı sıvazladı.

Aradan onca geçmesine rağmen o günleri hiç unutmadım."

Kahveyi Cafer Ağan pişirmiş. O gün kullanılan fincanlar şimdi Ağan ailesinde korunuyor. Bu bilgiler için Cafer Ağan'ın torunu Aylin Ağan'a teşekkür ederim.

Dönüş umudunu falda aradılar

Döneceğiz, dönmeyeceğiz.
Döneceğiz, dönmeyeceğiz.
.....
Su gibi süzülüp aktı seneler ama dönemediler, gidemediler özlemini çektikleri topraklarına.
Umudu kesince iyiden iyiye, kalplerini mühürleyip kaderlerine razı oldular.
Ve vurdular kendilerine yıllarca fala, papatya falına.
Döneceğiz, dönmeyeceğiz.
Döneceğiz, dönmeyeceğiz.
.....
Birer birer kopardılar yapraklarını papatyaların.
Döneceğiz, dönmeyeceğiz.
Döneceğiz, dönmeyeceğiz.
.....
Ne zaman son yaprak 'döneceğiz'e koptuysa sevindiler çocuklar gibi; 'dönmeyeceğiz'de karalar bağladılar.
Yeniden koparmaya başladılar
Döneceğiz, dönmeyeceğiz.
Döneceğiz, dönmeyeceğiz.
.....
Hep döneceğiz çıksın diye kopardılar yaprakları umutla.
Çocuklarına da öğretiler papatya falını.
Bir anne babaları baktı fala, bir çocukları.

Döneceğiz, dönmeyeceğiz.

Döneceğiz, dönmeyeceğiz.

.....

Çocukların falı her zaman döneceğiz çıktı nedense.

Ama olmadı, dönemediler ve özlemin yakıcı ateşini yıllarca yüreklerinin ta derinliklerinde taşıyarak yaşadılar.

Özlemleri doğmadıkları toprağın kara bağrında sona erdiğinde fal bakan çocuklar büyümüştü artık.

Ki o çocuklar bugün o özlemleri anne babalarının vasiyeti olarak kabul ediyor.

"Hamam evimiz olsun"

Nasliç'in Vodrica (Vrondi) köyünde 1921 yılında doğan Çolakoğullarından Malik Çavuş'un oğlu Mehmet Kırsever yıllardır Almanya'da yaşıyor.

Kırsever'le bu röportajı yaz tatili için geldiğinde Silivri'deki evinde yaptım.

İşte anlattıkları:

"1921 yılında dört erkek, iki kız çocuktan sonra yedinci çocuk olarak doğmuşum. En büyük ağabeyimle aramızda 19 yaş fark vardı. Dokuz kişilik o büyük aileden şimdi sadece ben hayattayım. Babam Yunan ordusunda çavuş rütbesiyle askerlik yapmış. O yüzden Malik Çavuş

Mehmet Kırsever

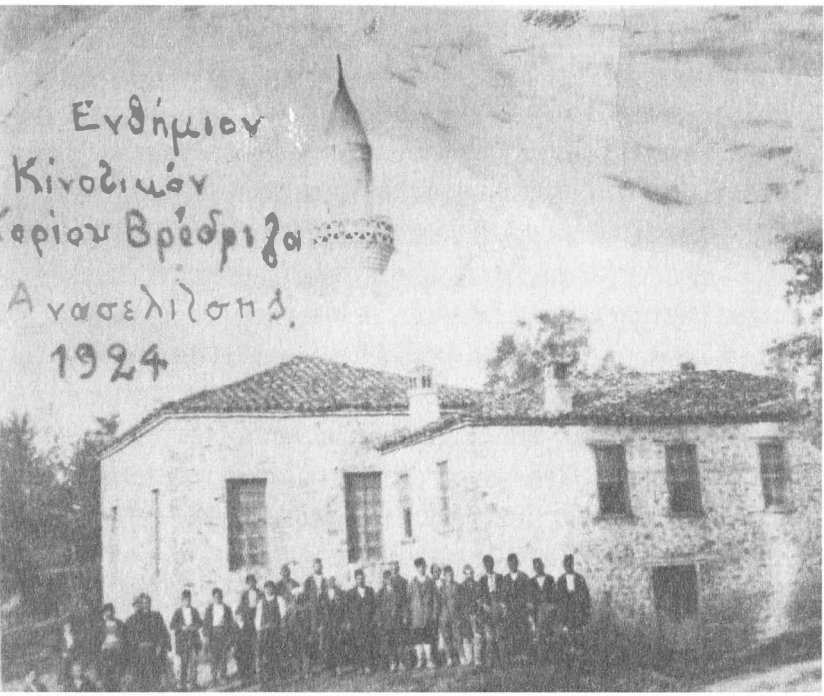
derlerdi. Annem Nuriye de bizleri büyütmek için didinen bir ev kadını. Büyüklerin anlattığına göre köyde Rum azmış. Kasabamız Çutil'de az Türk, çok Rum varmış. Büyük bir pazar kurulurmuş Çutil'de. Köyümü hiç hatırlamıyorum. Üç yaşındaki çocuk ne hatırlar? Ama nedense kağnı arabalarına binişimiz ve köyden çıkışımız gözlerimin önüne geliyor zaman zaman. Peş peşe bir sürü arabayla yola çıkılmıştı. Bir de baktım kocaman kocaman binaların olduğu bir yerdeyiz. Selanikmiş. Orada ne kadar bekledik, gemi yolculuğu kaç gün sürdü, bilmiyorum. Bir de geldiğimiz Gülcemal gemisinden hemen inmeyip beklediğimizi ve sonra eski köprünün Büyükçekmece tarafındaki hamama gidişimizi hatırlıyorum. Yalnız biz değil herkes götürülmüştü hamama. Hamamda 'Bize ev vereceklermiş.' diye konuşuluyordu. Ben de anneme dönerek 'Anne bize bu evi versinler. Burası sıcak.' demiştim. Onu da hatırlıyorum. Gemide üşümüş olmalıyım da ondan her halde. Sonra topluca geminin yanaştığı Mimarsinan'a döndük. Şimdi bak, hangi tarihte geldiğimizi hatırlamıyorum. Kimseye de sormadım ki öğreneyim. Mimarsinan'da biraz oyalanmışız galiba. Sonra köylere dağıtmışlar. Patriyotlar Nasliç civarındaki köy ve kasabalardan üç kafile olarak gelmiş Türkiye'ye. Bir kafile İzmir ve çevre şehirlere, bir kafile İstanbul'a -yani bizler-Topkapı dışına, bir kafile de Bursa ve köylerine yerleştirilmiş. Öyle anlatırlardı büyüklerimiz. Bizi Silivri Fenerköy'e vermişler."

Fal yalan, hayat gerçek

Vodrica'da varlıklı sayılabilecek dokuz kişilik Çolakoğulları Ailesi Fenerköy'de yokluğa düşmüş. Memlekette çiftçilik yapan Malik Çavuş da, Nuriye Hanım da yeni memleket Fenerköy'deki hayata bir türlü alışamamış.

"Annemin, babamın aklında fikrinde oraları vardı. Hep memleketteki bağlarından bahçelerinden bahsederlerdi." diyen Mehmet Kırsever şunları söyledi:

"Bu yokluktan hep şikayetçiydiler. O zaman Türkiye'de fakirlik var. Giyecek bir çift çorap bulamıyorlamış. O günleri anarken 'Memlekette beş çift çorabımız vardı, burada tekini bulamadık.' derlerdi. Memleketteki zenginlik burada fayda etmemiş. İş yok, güç yok; çift yok, çubuk yok. Zarurete düşmüşler."

Vodrica'daki caminin önünde "memleket" hatırası. Fotoğrafı çektiren Mehmet Kırsever'in enistesi Ramazan Hoca. Kambur Hoca diye tanınan Ramazan Ergin Fenerköy'de de hocalık yapmış. Fotoğrafta Kırsever'in babası Malik Çavuş, amcası Ramazan ve köyün muhtarı Haşim Ağa da var.

Malik Çavuş'la Nuriye Hanım'ın bir meraklarının da papatya falı bakarak dönüp dönmeyeceklerinin hayalini kurmak olduğunu söyleyen Kırsever, "Yıllarca fal baktılar. Falda döneceğiz çıktığında sevindiler çocuklar gibi. Bana da öğretmişlerdi. Onları üzmemek için hep döneceğiz çıktı derdim. Ama ne fayda. Hayat başkaydı..."

Mehmet Bey Almanya'da yıllarca inşaat sektöründe çalıştıktan sonra emekli olmuş. Şimdi yedi ay Almanya'da bir tatil kampının yöneticisi olarak çalışıyor. Tatil mevsimi bitince beş ayını Silivri'de geçiriyor.

16 yaşında Fenerköy'de at arabası yapmayı öğrenerek hayata atlan Kırsever o gün bugündür çalışıyor.

İşte Mehmet Kırsever'in dilinden Yunanistan'da başlayıp Türkiye ve Almanya'da devam eden hayatının özeti:

"16 yaşında arabacılığı öğrendim. 18'imde usta oldum. Sonra askere gittim, 1942'de. Van'da 45 ay askerlik yaptım. Yedek subay mimar Muzaffer Berberoğlu askeri binalar yapması için Van'a tayin edilmişti. Onun yanında inşaatçılığa başladım. Muzaffer Bey, 'Terhis olunca yanıma geleceksin, seni inşaatçı yapacağım.' dedi. Ama ben Fenerköy'e döndüm. Bir yerden sermaye buldum, yeniden arabacılığa başladım. Çok güzel at arabaları yapardım. Arabacılık 1950'ye kadar sürdü. 1950'den itibaren traktörler gelmeye başlayınca arabaya talep azaldı. Ben de işi bıraktım ve bir arkadaşımla İstanbul'da doğramacı atölyesi açtım. Ama yürütemedik. O sıralarda Muzaffer Bey beni bir vesileyle buldu ve yanına aldı. Hem yanında çalıştım, hem de kurslara devam ederek inşaatçı belgesi aldım. İstanbul'da Sedat Simavi'nin yaptırdığı Hürriyet gazetesi binasının inşaat kalfasıydım. 47 yıl önce Almanya'ya gittim işçi olarak. Orada da inşat sektöründe çalıştım ve emekli

oldum. Şimdi yedi ay bir tatil kampında yöneticilik yapıyorum. Almanya'ya gittiğimde çalıştığım yerde hemen hemen hiç Türk yoktu. Almanca bilmiyorum, tercüman yok. O zamanlar Yunanlılar çoktu Almanya'da. Ana dilim Rumca olduğu için bir Yunanlı bana tercümanlık yaptı. Onun bana çok yardımı olmuştu. Bir de 1964'te İstanbul'dan ayrılan bir Rum vardı arkadaşlarım arasında. Almanya'da Yunanlılarla çok iyi geçirdim. Bırakın kavgayı, aramızla yüksek sesle bile konuşmadık."

"Kalamayız" dediler ama

Bu böyledir.

Umuttur ve bu böyledir.

Hep diri tutulan, umuttur.

Hayatın can damarıdır.

"Bir gün"dür o umut.

Her gün , "bir gün"dür.

"Bir gün" gelecek, o "bir gün" gelecek ve onlar...

Döneceklerdir doğdukları topraklara.

Veda edemeden terk etmek zorunda bırakıldıkları topraklara elbet döneceklerdir.

Ana oğul Kalamazlar

Dönmek de umuttur.

O "bir gün" gibi onları ayakta tutan yıllar yılı, dönmek, dönebilmek umududur.

O "bir gün" gelecek ve döneceklerdir.

"Bir gün" mutlaka.

Bekleyeceklerdi.

Beklemek de umuttu; yarının umudu.

Umudun adı dönmekti, bekleyişti ve "bir gün"dü.

Ancak o "bir gün", her gün onlardan bir gün önde olan o "bir gün" hiç gelmedi.

Bir uzak ülke olarak yıllarca yaşadı, yaşatıldı birinci kuşak mübadillerin belleklerinde o "bir gün."

Bugün söz, kendi iradeleri dışında yurtlarından edilenlerden Cemile (Renda) Kalamaz'la oğlu Mustafa Kalamaz'da.

Birinin babası ata topraklarını kendine soyadı alacak kadar "memleket" özlemiyle dolu; diğerinin babasının babası "Biz burada kalamayız." diye Kalamaz soyadını alacak kadar döneceklerine inançlı.

Söz önce 1920 yılında Nasliç'in Renda (Dihimaro) köyünde doğan Cemile Kalamaz'ın.*

Mehmetüller'den Cemile Hanım, ara sıra ana dili Rumcayı da araya katarak şunları anlattı:

"Çok küçükken gelmişim buralara. Hatırlamıyorum pek. Babam Mehmet çiftçilik yaparmış memlekette; burada da aynı işi yaptı yıllarca. Tütün ekerler ve kestane toplarlarmış mevsimine göre. Renda'daki evimizin bahçesini, bahçe portasını, bahçedeki ağaçları hayal meyal hatırlıyorum. Bahçe çok büyüktü. Taş merdivenlerle dışarı çıkardık. Bir de, bir yere mi giderdim, bir yerden mi dönerdim bilmiyorum. Elimdeki çelikle bir köpeği kovaladım. Köpek korktu, saldırdı ve yanağımı ısırdı. Bak iki diş izi hâlâ duruyor. Galiba yaramaz bir çocukmuşum. Yola nasıl çıktığımızı hatırlıyorum. Renda'dan at arabalarıyla önce Kozani'ye, sonra kara trenle Selanik'e gittik. Yüksek bir yerde çadırlar içinde vapur bekledik. Annem Gülşen bir gece hastalandı. Bir dede geldi yanına, dilini kesti annemin. Kan aktı. O gece annem de ben de çok korkmuştuk. Ben ağlamıştım annemi kesiyorlar diye. Sonra vapur geldi. Vapurun adı Aslanmış. Aslan vapuru bizi önce Tuzla'ya götürdü. Bir yerde aşı yaptılar herkese. Bana da yaptılar.

* Cemile Kalamaz 5 Kasım 2010 tarihinde öldü.

Kolum çok acımıştı aşı yaptıklarında. Aynı vapurla daha sonra Mimarsinan'a dönmüşük. Oradan bizi Çatalca'nın köylerine dağıtmışlar. Bizi Ovayenice'ye vermişler. Babam Ovayenice'de hem çiftçilik yaptı, hem de köyün ilk korucusu oldu. Ben Selimpaşa'ya gelin geldim. Rahmetli kocam Abdül Kalamaz'la çok iyi hayat yaşadım. Onun için bu yaşımı gördüm çok şükür."

Amerika yollarında

Selimpaşa'daki ikinci kuşak Patriyot mübadillerden 1944 doğumlu Mustafa Kalamaz, Cemile-Abdül Kalamaz çiftinin en büyük çocuğu.

Babasının dedesi Yemen şehidi Manastırlı Süvari Yüzbaşı Süleyman Efendi olan Mustafa Kalamaz, beldenin tarihiyle ilgileniyor; ana dili Rumca olduğu için Selimpaşa kökenli Rumların çocukları ve torunları geldiklerinde onları bilgilendiriyor ve beldeyi gezdiriyor.

Dedesi Karanfil Kalamaz'la babası Abdül Kalamaz Nasliç'in Çutil kasabasında doğmuş.

Baba tarafı Çutil'de Zabitler diye anılan aileden olan Mustafa Kalamaz, babaannesi Nadire Kalamaz'la babasından dinlediklerini anlattı önce:

"Çutil, Rumların çoğunlukta olduğu bir kasabaymış. Dedem Karanfil Vinyan'dan (Lefkadi) Çutil'e iç güveyisi olarak gelmiş. Çutil'de geçim şartları zor olduğu için karısını ve tek oğlunu bırakarak Amerika'ya gitmiş. Yıllarca Şikago'da bir soba atölyesinde çalışmış. Mübadele olduğu zaman bile Amerika'daymış. Babaannem ve babam, iki katlı taştan bir evde oturuyor, büyük dedemden kalan 78.5 kuruş maaşla geçinmeye çalışıyormuş. Babaannemin Rum tanıdıklarıyla aralarında iyi geçimlik varmış.

Ancak çetecilerden yılmışlar. Rum tanıdıklardan Todor, yazları ortalıktan kaybolur; dönüşünde ne yaptığı, nerelerde olduğu sorulunca 'İstanbul'da deniz kenarındaki köylerden Bigados'a (Selimpaşa'nın o yıllardaki adı) büyük bir kilisenin inşaatında çalışmaya gittim.' dermiş. Tesadüfe bakın babam ve annesi yıllarca sonra aynı köye iskân edildi. Geldiklerinde Todor'un inşaatında çalıştığı Agia Paraskevi Kilisesi yeni bitmiş, öylece pırıl pırıl duruyormuş. Kiliseyi gördükçe babaannemin aklına hep Todor geliyordu. Bu kilise 1979 yılında yıkıldı. Mübadele zamanı gelince ana oğul Çutil'den öküz arabalarıyla yola çıkmışlar. Önce Kozani'ye gidilmiş, oradan trenle Selanik'e. Selanik'te 15 gün gemi beklenmiş. Yük gemisi Aslan getirmiş bizimkileri. Annem ve ailesi de aynı gemiyle gelmiş. Bunu sonradan öğrendim. Yolculuk ambarlarda iki gün sürmüş. Gemi Tuzla'ya uğradıktan sonra Mimarsinan'a yanaşmış. Yolcular büyük bir şaraphane binasında bir hafta bekletilmiş. 30 yaşındaki babaannemle o zaman dokuz yaşında olan babamı önce Kumburgaz'a sonra da Selimpaşa'ya yerleştirmişler. 1924 yılının son aylarıymış geldiklerinde."

Nadire Hanım ve oğlu Abdül'e devlet Selimpaşa'da 40 dönüm tarla, ev ve 500 kütük bağ vermiş.

Mustafa Kalamaz'ın babaannesi subay kızı olduğu için çiftten çubuktan anlamıyormuş. Tarlaların ekiminde başarılı olamamış. Çutil'de aldıkları 78,5 kuruş maaş kesilince dara düşerek zor günler geçirmişler; ta ki Karanfil Kalamaz Şikago'dan dönene dek.

Mustafa Bey, dedesinin dönüşünü ve ailesini buluşunu da şöyle anlattı:

"Dedem, aradan iki yıl geçtikten sonra izin alarak Çutil'e geldiğinde evinde tanımadığı insanlarla karşılaşır. Civar köylerde de kimseler yoktur. Karanfil şaşkınlık içinde köyünde bir gece ge-

çirdikten sonra Selanik'ten İstanbul'a gelir. Karaköy'e yanaşan gemiden inip doğruca karakola gider. Ailesinin bulunması ister. Ama bildiği bir adres yoktur. Çutil'de sadece ailesinin İstanbul'a gönderildiklerini öğrenebilmiştir. Dedem çaresizlik içinde gemiye döner. Güvertede öyle dalgın dalgın otururken rıhtımda balık tutanları fark eder. Ana dili Rumca olan dedem bildiği çok az Türkçeyle balıkçıların birinden yardım ister, eline de biraz para sıkıştırır. Balıkçının kulağı kesikmiş. Biraz bu işlerden anlarmış. Önce sorup soruşturmuş bir yerlerden, Nasliçlilerin nereye yerleştirildiklerini öğrenmiş, sonra da bir at arabası kiralayarak yollara düşmüş. Balıkçı önce Mimarsinan'a, sonra Kumburgaz'a uğramış ve sora sora Selimpaşa'da babamın ve babaannemin izini bulmuş. Onlara Karaköy'deki karakola götürerek baba ve kocasıyla buluşturmuş. İşlemler tamamlandıktan sonra aynı arabayla Selimpaşa'ya geri dönülmüş. Dedem Amerika'dan paralı döndüğü için sıkıntılar sona ermiş. Birikimiyle herkese yardımcı olmaya çalışmış."

Dedesinin "memleket"teki arkadaşlarından birinin kasabanın o yıllardaki belediye başkanı Dr. Fandazopulos'un eczacı arkadaşı Sokrat, diğerinin de bakkal dükkânı işleten Koço'nun oğlu ve onun bir arkadaşı olduğunu söyleyen Mustafa Kalamaz, "Bunları yıllar sonra babaannemden öğrenmiştim." diye konuştu.

Olmayacak düş

Babaannesiyle babası başta olmak üzere Selimpaşa'ya iskân edilen tüm birinci kuşak Patriyotların "memleket" hasretiyle yaşadıklarını vurgulayan Mustafa Kalamaz, dedesi Karanfil'in umutla "bir gün" Çutil'e dönmeyi beklediğini, o nedenle "Nasıl olsa biz buralarda kalamayız. Elbet bir gün döneceğiz." diyerek

"Kalamaz"ı soyadı aldığını anlatan Mustafa Bey, "Onların bu düşü olmayacak bir düştü."diye konuştu.

Kalamaz, yıllar sonra aile büyüklerinin vasiyetini yerine getirircesine Çutil'e gitmiş.

Atalarının doğdukları toprakları ziyarete Selanik'ten başlayan Kalamaz Atatürk Evi'ni gezdikten sonra Selimpaşa'ya geldiğinde tanıdığı yazar arkadaşı Yorgos Kariotis'le buluşarak Selanik'e 12 kilometre uzaklıkta Selimpaşalı Rumlar tarafından kurulan Neaepivates'i (Yeni Selimpaşa) gezmiş.

Daha sonra Çutil'e giden, kasabanın kahvesinde Rumca konuşarak yaşlılardan yardım isteyen Kalamaz'ın işi, yaşlı Rumlardan birinin Zabitan ailesini hatırlaması üzerine kolaylaşmış ve dedesi Karanfil'in evini babaannesinin anlattığı gibi bulmuş.

Sivaslı Lisarides Ailesi'nin oturduğu eve konuk olan Kalamaz o gün hem sevinmiş, hem de şaşırmış ve hüzünlenmiş.

Ve o gün Çutil'de dolaşırken sadece aile büyüklerini değil, Karanfil Kalamaz'ın Rum arkadaşlarını da anmış.

Ya bugün.

Artık sıra bu röportajın bugününde.

Mustafa Kalamaz anlatıyor:

Mustafa Kalamazın'ın dedesi Karanfil Kalamaz ve babası Abdül Kalamaz.

"Mübadiller buraya geldiğinde Selimpaşa bir Rum yerleşimi olduğu için bomboştu. Ancak Öksüzler Yurdu'nda kalan üç Türk çocuğu vardı. Rum öksüzler Yunanistan'a götürüldüğü için burada sadece o üç çocuk kaldı. Mübadelede o çocuklara da iskân hakkı tanındı. Zamanı gelince mübadil kızlarıyla evlenip çoluk çocuğa karıştılar. Şimdi onların torunları yaşıyor Selimpaşa'da. Büyüklerimiz çok zahmet çekti. Bir insanın doğduğu topraklardan zorla koparılması bir anlamda yabancılık demek. Mübadele acı bir süreç. Ailemizin büyükleri yabancılığın zorluklarını yaşadılar. Bir de burada Dramalılar, Langazalılar, Selanikliler ve Nasliçliler yıllarca birbirine ısınamadı. Uzun yıllar bu grupların sürtüşmeleri, kavga dövüşleriyle geçti. Aynı topraklardan gelen bu insanlar yıllarca birbirlerinden kız alıp vermedi. Bir de biz Patriyotlar başka türlü sıkıntılar çektik. Dramalılardan bazıları Pomakça; Selanik'ten gelen Romanlar hem Romanca hem de Rumca konuşuyordu. Onlara kimse bir şey demiyordu. Biz Rumca konuştuğumuz için bazı yakıştırmalar yapılıyordu. Bize 'Siz gâvursunuz.' demeye getiriyorlardı. Bu yüzden de kavgalar çıkıyordu. Bu yaklaşım büyüklerimizi üzüyor ve rahatsız ediyordu. Oysa biz de Müslümandık, biz de namaz kılıyorduk. Selimpaşa'ya gelen mübadiller arasında en cesur ve gururlu olanlar Patriyotlardır. Zamanla ağırlıklarını koyup diğerlerine kendilerini kabul ettirdi. Sadece burada değil, Ortaköy, Celaliye, Fener'de olsun, diğer köylerde olsun Patriyotlar diğer mübadillere paça vermedi. Bana göre Patriyot demek memleketlim demek, hemşerim demek. Şimdi Patriyot olarak anılmak beni rahatsız etmiyor. Dedemin memleketine gittiğimde çok duygulanmıştım ama benim vatanım burası. Ben Selimpaşa'da yaşamayı tercih ederim."

Bir fırtına esti

"Eski ve köhne bir vapurum ben
ismim Gülcemal mıydı Dumlupınar mıydı unuttum
Ciğerlerinde biriken son kara dumanı Haykırarak suya bırakan
Eski ve köhne bir vapurum ben..."

Mustafa Hatipler

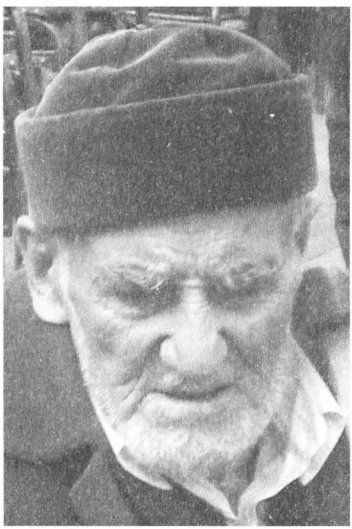
O köhne vapurun ismi Dumlupınar'dı. Yüzlerce yolcusundan biri de Kâzım Gökmen. Gökmen Çatalca'da yaşıyor. 1910 yılında Nasliç'te doğmuş. Röportajda ilk soruyu ben değil, o sordu:

"Hangi dilimle konuşayım. Türkçe mi, Rumca mı?"

Bana seçme hakkı sunar gibiydi ama bence o ana dili Rumcayla kendini daha iyi ifade edebileceği için o soruyu sormuştu.

Başladı anlatmaya:

"Yunanistan'dan geldiğimizde 13-14 yaşlarındaydım. Geldik buraya mübadele fırtınasıyla. Türkiye'den Rumlar geldi Nasliç'e. Laz Türkçesi konuşuyorlardı. O zaman bizi evlere sıkıştırdılar. İki aileyi bir evde toplayıp boşalan evleri Rumlara verdiler. Altı ay mı desem, bir yıl mı desem beraber oturduk o Rumlarla. O zamanlar taksi otobüs hiç görmemiştik. Ya öküz arabası vardı, ya beygir arabası. Nasliç'e bir cip gelmişti. Millet birbirini çağırıyordu,

Kâzım Gökmen

'Hey insanlar koşup gelesiniz, göresiniz bir araba ki hayvansız yürür.' Hep baktık hayvansız arabaya. O zaman yabancı memleketin birinden kamyonlar geldi. Bizi Selanik'e götüreceklerdi. Bindik çoluk çocuk. Eşyalar da yüklendi, çıktık yola. Git git bir yere geldik, bir köprü çıktı önümüze. Demirler döşemişler köprüye. Arap şoför indi kamyondan, köprüyü bir baştan bir başa gezdi. 'Zor geçeriz." diye söylendi. Bindi kamyona, çalıştırdı. Sonra bize 'Arkadaşlar dua edin. İnşallah sağ salim geçeriz karşıya.' dedi. Yavaş yavaş sürdü kamyonu. Önce ön tekerlekleri rayların üstüne oturttu, sonra da dikkatlice arka tekerlekleri. Ağır ağır; korka korka geçtik köprüyü. Şoför sonra açtı ellerini dua etti ve 'Arkadaşlar. Çok tehlikeliydi ama çok şükür başardık.' dedi. Bir yere geldik Rum çocukları bizi taşlamaya başladı. Kamyonun üstü açıktı. Biz hemen eşyaların arasına sığındık. Böyle böyle geldik Selanik'e. Dumlupınar gemisine bindik. Açıldık denize. Git git her taraf su. 'Baba be!' dedim. 'Ne o vre pedi mu?' dedi. 'Nereye gideriz? Hep su hep su. Başka bir şey görünmez. 'Merak etme çocuğum. Gemi çıkaracak bizi bir toprağa."

Kaç yıl oldu ?

Dumlupınar zor bir yolculuktan sonra gelir Mimarsinan'a ama indirmez yolcuları.

Yolcuların alnına yeni vatanın topraklarına ilk kez Tuzla'da ayak basmak yazılmıştır.

Mübadelenin asırlık tanığı Kâzım Gökmen anlatıyor:

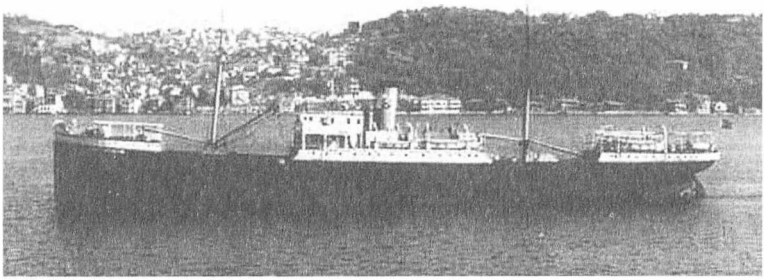
"Mimarsinan'dan döndük geriye, Tuzla'ya banyolara. Yıkandık temizlendik öyle gittik Mimarsinan'a. İndik, bir ulu çınarın altında toplandık. Bekleriz, bakalım ne olacak diye. Adamın biri çıktı ortaya, emekli paşaymış. "Ey millet..." dedi. Anlattı anlattı.

Sonunda, 'Siz Nasliçliler için birinci yer Bakırköy, ikinci yer Silivri. Üçüncü yer de beğendiniz yer.' dedi. Bizim ihtiyarlar önce gittiler Bakırköy'e, ama beğenmediler. 'Biz rençperiz. Bakırköy'de tüccar mı olacağız.' dediler. Sonra gittiler Silivri'ye. Denizi görünce 'Burası da bize yaramaz.' dediler. Sonra Çatalca'yı gezdiler. 'Hah...' dediler 'Burası tam çiftçi yatağı..." Sonra işte kalktık geldik buraya. Burayı beğenmeyeler başka yerlere dağıldı. Kaç yıldır, bak buradayız işte."

Hani röportajın başında ilk soruyu o sormuştu ya.

Sonunda da ben sordum, "Nasliç'i özlüyor musun?" diye.

Yüzü güldü ve "Özlerim ama ne çare geçti artık benden gidip görmek." demekle yetindi.

Dumlupınar gemisi.

Bir lokma ekmek, bir hayat

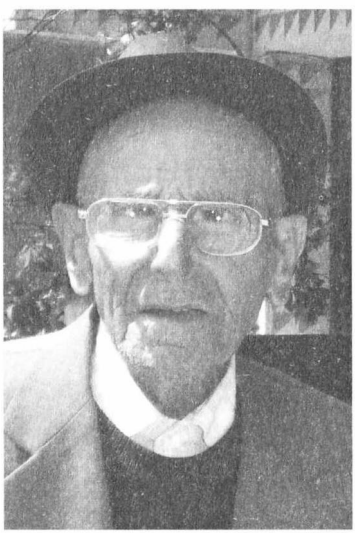
Silivri Ortaköy'deki erkek mübadillerin en büyüğü Mehmet Karakoç da Nasliçli.

1919 yılında Vinyan'da (Lefkadi) doğan Drahmaney ailesinden Karakoç doğduğu yeri pek hatırlamıyor.

Bize anlatacakları ailesinden duyduklarıyla sınırlı.

Şimdi sıra onun tanıklığında:

"Ortaköy mübadeleden önce bir Rum köyüymüş. Buraya bizden evveli Balkan Savaşı yıllarında Bulgaristan'daki Ortaköy'den kaçanlar gelmiş. Sonra mübadelede Kavala'nın Sarışaban Köyü ahalisi yerleştirilmiş. Onların ardında da biz geldik. Ben, babam Selim'le annem Safiye'nin Vinyan'da doğan en küçük çocuklarıyım. Köyde çiftçilik yaparmış bizimkiler ama karınları doymazmış. Başta çok fakirlik çeken ailemizin durumu Amerika'ya çalışmaya giden amcalarım Adem ve Ali köye dönünce düzelmiş. Adem amcam Amerika'da sekiz yıl yaşamış. İki kardeş Vinyan'a dönünce arazi almış, büyükbaş hayvan almış, ev yaptırmış. Böylece ailemiz fakirlikten kurtulmuş. Hayatlarına düzene koydukları zamanlarda mübadele olmuş. Yeni yaptırdıkları

Mehmet Karakoç

evde doğru dürüst oturamadan her bir şeyi bırakıp gelmişler. O günlerde köyleri, diyelim ki Silivri gibi bir yerde toplayıp ahaliye 'Mübadele ilan edildi. Türkiye gitmek ister misiniz?' diye sormuşlar. Herkes evet demiş. Ama Rumlar gitmemizi istememiş. Ayrılık vakti gelince köyden çıkılıp Veria'ya gidilmiş. Oradan da trenle Selanik'e. Bizi Türkiye'ye Dumlupınar gemisi getirmiş. Hiçbir şeyi hatırlamam da geminin İstanbul'a girdiğini hatırlarım, bilmem niye? Uzaktan görününce İstanbul gemi milleti bir o tarafa yığıldı, bir öte tarafa. Dumlupınar sallanıyordu. Kaptan çıktı meydana, 'Ortada durun. Toplaşmayın yanlarda. Gemiyi batıracaksınız.' diye bağırdı. Ahali korkunca gemi düzeldi. Kızkulesi'ni, Galata Kulesi'ni gördük; Topkapı Sarayı'nı ve camileri gördük. Üsküdar'ın önünden geçerek Anadolukavağı'na gittik. Orada ütüden (etüv) geçtik. O sırada benim çamaşırlarım yandı. İşimiz bitince Mimarsinan'a gittik aynı gemiyle. Bizi sandallarla kıyıya çıkardılar. O kadar hatırlarım yolculuk hakkında."

Ne yapsın gidip de

Vinyan 80-100 hanelik bir köymüş.

Köyün tamamı Ortaköy'e yerleştirilmiş.

Mübadillere nüfus başına, ikişer dönümü "metruke payı" uygulamasından, dokuzar dönüm arazi ve ev vermişler. Evleri bir komisyon dağıtmış.

Yeniden Karakoç'un anlattıklarına dönelim:

"Vinyan'ın hepsi Ortaköy'e yerleştirildi. Büyük bir aileydi ailemiz. Neredeyse 40 kişi. Hepimizi buraya yerleştirdiler. Memleketten gelince Vinyan'daki o zenginlik para etmedi. Ailemizin serveti orada kalmıştı çünkü. İlk yıllarda Rumlardan kalan bağlardan para kazandık ama arkası gelmedi. Bakamadık, hastalık

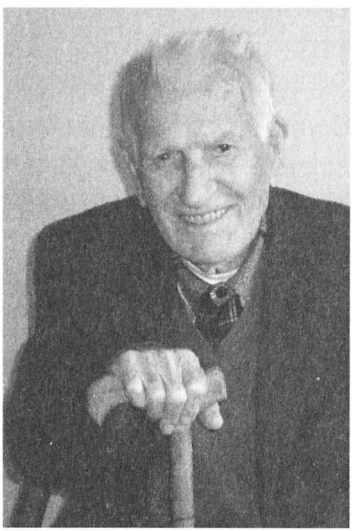
vurdu bağları; canım bağları bozduk. Yeniden fakirliğe düşmüştük. Okula giderken ayakkabı yoktu ayağımızda, nalın giyerdik. Bez çantalarla okula giderdik. Beşten çıktıktan sonra okumadım. Ayak işinden bağcılığa, çiftçiliğe ve ticarete kadar her işi yaptım. Çok şükür Allah bana bir lokma ekmek verdi, bugünleri gördüm. Annem babam memleket hakkında konuşmazlardı. Onlardan Vinyan hakkında bir şey duymadım. Özlediklerini de zannetmiyorum. Çünkü buraları onlar için daha iyiydi. Oğlum götürmek istedi beni, ama gitmedim. Ne yapayım gidip de..."

Alışmak kolay olmadı

Bu kez, mübadele rüzgârının önünde kuru bir dal gibi sürüklenenlerden Hüseyin Yapıcı* anlatacak, ben yine tarihe not düşeceğim.

Yapıcı 1916 yılında Nasliç'in Rezne (Anthusa) köyünde doğmuş.

O yıllarda Rezne, yeşillikler içinde 300 haneli ve Türklerle Rumların birlikte yaşadığı bir köymüş. Köyde Türkler çoğunluktaymış. Bir cami, bir kilise varmış. Rezne'nin çevresinde Renda (Dihimaro), Siroçan (Lefki), Mazgan (Achladia) ve Vaypis (Himerino) köyleri varmış. Bu köylerin merkezi Çutil'miş (Tsotili.) Rezne'deki Rumlar paskalya zamanı Türkleri ayırmaz, onlara da paskalya çöreği verirmiş. Haftada bir gün doktorun geldiği köyde resmi tatil cuma günüymüş.

Hüseyin Yapıcı

Şimdi Kerim'den olma Nezihe'den doğma Hüseyin Yapıcı'nın önce Rezne'yi sonra da mübadele yolculuğunu ve yerleştirildikleri Büyükçekmece Tepecik'teki hayatını anlatma zamanıdır:

"Rezne'de bahçe içinde büyükçe bir ahşap evde oturuyorduk. Babamı hiç tanımadım. Beni, aramızda çok yaş farkı olan Ramazan ağabeyim büyüttü ve yetiştirdi. Rezne'de

* Hüseyin Yapıcı'nın ölüm tarihini tespit edemedim.

de burada da hep onun himayesindeydim. Marangozluk yaparak beni bir baba gibi büyüttü. Buraya annem, ben, Ramazan Ağabeyim, yengem ve çocuklarıyla geldik. Ablam ve eniştem de çocuklarıyla ayrı olarak geldiler. Onları Çatalca'ya yerleştirdiler. Rezne'de çiftçilik yapılırdı ama yine de geçim zordu. Onun için Amerika'ya çalışmaya gidenler olurdu. Zamanında bir ağabeyim gitmiş oraya bir daha geri dönmedi. Onu da hiç tanımadım. Ramazan Ağabey'im de gitmişti ama o Rezne'ye döndü. Memlekette cami mektebine gittim. Kuran öğrendim. Bilmedin mi hoca sopayla kafana vururdu. Köyde Türklerin ve Rumların ayrı ayrı koruculari vardı. Eşkıyalık vardı o zamanlar köyde. Çeteciler yüzünden rahat uyuyamazdık. Ormanlarda da çeteciler vardı. Oduna giderken korkardık. Yakalandık mı üstümüzde ne var ne yok alırlardı. Korkudan evlerimizin etrafı iki metre duvarla çevriliydi. Bir gün erkekleri cami meydanında topladılar. Silah istediler Rum çeteciler. Vermeyeni dövdüler. Ufaktık ama uzaktan takip ederdik. Verdiler sopaları, verdiler sopaları, çok kişi dayaktan ağır yaralandı. Biz ayrılmadan Rezne'ye Karadeniz'den mübadil Rumlar geldi. Onlarla beraber oturduk. Mübadele göçü olacağını nasıl öğrendik hatırlamıyorum. Bir gün geldi yola çıktık. Rezne'den Vrongişta'ya (Kaloneri) beygirlerle gittik. Oradan da trenle Selanik'e indik. Biraz limanda bekledikten sonra bizi vapura bindirdiler. Ama geminin kalkması için çok bekledik. Limanda beklerken kayboldum. Çok korkmuştum. Bir gâvur tütün dizmek için adam aradı. Beş on yetişmiş adam gitti gâvurla. Ben de peşlerine takıldım. Girdiler bir mağazaya, ama beni dışarıda bıraktılar. Kalakaldım mağazanın kapısının önünde. Yol yordam bilmem. Dolaş dolaş limanı buldum nihayetinde. Yoksa kalacaktım Selanik'te. Gemi bizi ne kadar sürdüğünü hatırlamadığım yolculuktan sonra yeni vatanımıza getirdi. Önce Tuzla'ya gittik,

hamamda temizlendik. Daha sonra Mimarsinan'a yanaştık. Sandallarla karaya çıktık. 1924 yılıydı, yaz geliyordu."

"Orası daha iyiydi"

Hüseyin Yapıcı ve ailesi Mimarsinan'daki yoğurthanelerde 15 gün iskân edilecekleri yerin belli olmasını beklemiş. Reznelilerden 25 hane kadarının bir Rum köyü olan Tepecik'e yerleştirilmelerine karar verilmiş. Ancak onları Tepecik girişinde kendilerinden önce köye gelen Langaza ve Drama mübadilleri karşılamış ve köye sokmamış

Daha daha sonra üç mübadil grup arasındaki tatsızlık giderilmiş ve Rezneliler kendilerine tahsis edilen Rum evlerine yerleşmiş.

Rezneliler, tıpkı "memleket"lerinde olduğu gibi Tepecik'te de, Yunanistan'a gitmeye hazırlanan Rumlarla birlikte oturmuşlar bir süre.

Hüseyin Yapıcı'nın mübadele serüveni kısaca böyle.

Peki Yapıcı kendilerine Patriyot denilmesi konusunda ne düşünüyor?

"Patriyot bizim için hemşehri demek. Hem Rumca konuşmamız hem de Müslüman olmamız milleti şaşırtıyor. Bize yarım gâvur dediler. Bizim hakkımızda söylenenlerin hepsi yalan.

Patriyot olmak beni rahatsız etmiyor. Patriyot bizim için hemşeri demek o kadar."

Gelelim dün ve bugüne.

Hüseyin yapıcı röportajın son sözleri olarak şunları söyledi:

"O zamanın şartlarına göre orası daha iyiydi. Buraya alışmak kolay olmadı ama artık vatan burası. Orası arada bir aklıma geliyor. Ama oradaki vatan Yunanistan'a kaldı. Artık vatan da memleket de burası..."

Atatürk onun yaptığı ekmeği yedi

1916 yılında Çutil'de (Tsotili) doğan Pakize Uçar da mübadelenin son tanıklarından.

Uçar'ın, Çutil'de başlayıp Çanta ve Mimarsinan'da devam eden 96 yıllık hayatında en önemli anı Atatürk'ün onun yaptığı ekmeği yemesi.

Şimdi o güzel anıya geçmeden önce Pakize Hanım'ın hayatının ilk yıllarına dair anlattıklarına kulak verelim:

Pakize Uçar

"Yaramaz, çok şeytan bir çocuktum küçüklüğümde. Her yere girer çıkardım. Bir gün pazarda kayboldum. Çingeneler buldu da beni babama teslim etti. Bir kuzum vardı. Kaçıp kaybolmasın diye ayağıma bağlar gezdirirdim. Çutil'de Rumlarla beraber yaşardık, ama mahallerimiz ayrıydı. Komşuluklar yapılırdı. Kavga dövüş olduğunu hatırlamıyorum aramızda. Onları bayramlarında ziyaret ederdik. Bize yemiş verirlerdi. Çocukları çok severlerdi. Babama tarlaya ekmek götürürken top oynayan Rum kopillerinin arasından geçerdim. O zaman

kenara çekilir bana yol verirlerdi. Babam İbrahim pazarcılık yapıyordu. Çutil'de cumartesi günleri Aya Maria panayırı olurdu. Panayıra mal satmaya giderdik babamla. Tarla ekip biçer; mısır, buğday ekerdik. Babam kestane de alıp satardı. Bizim oralarda kestane boldu. Ormanlar çok büyük kestane ağaçlarıyla doluydu. Ağacın tepesini görmek için başınızı kaldırdığında şapkan düşerdi. Böyle yumruk gibi kestaneler. Dağlarda ahlat da yetişirdi. Çutil'de çok büyük bir okul vardı. İstanbul'daki Rumlardan okumaya gelirlermiş o okula. Bir camiyle bir de büyük sayılabilecek kilise vardı."

O gün gelince

Yaman ayrılık.

Her bir dertten âlâ yaman ayrılık.

Ayrılık günlerinin yaklaştığını elbette anlamışlardı.

Hele Çutil'e Adana'dan Rumlar geldikten sonra.

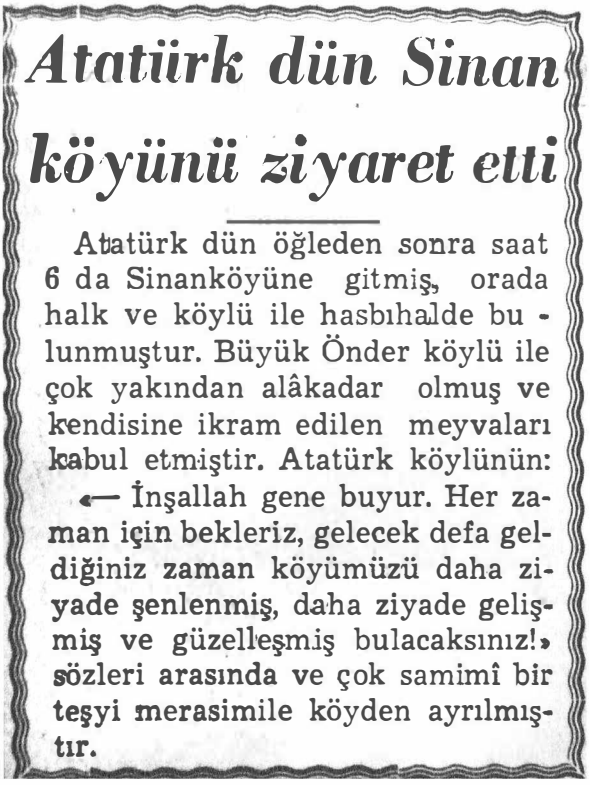
Sonunda o gün gelip çattı.

Mukadderat.

"Herkeste bir telaş, bir koşuşturmaca yola çıkacağımız gün. Annem Cemile bir eve koşar, bir eşyaların başına. Yetmez, bir de benim ve kardeşim Osman'ın peşinde. Neyse sonunda çıkabildik Çutil'den. Önce Veria'da konakladık. Sonra Selanik'te tepelerde bir yerde çadırlarda kaldık günlerce. Çadırlardan askerler çıktı, bizi koydular. Çadırlarda bekleşirken çocuklara koldan, büyüklere omuzdan aşı yaptılar. Yakınlarda bir yerde dere akardı. O derede hem çamaşırları yıkar, hem de kendimiz yıkanırdık. Bizi çok büyük bir gemi getirdi. Adını bilmiyorum. Belki biliyordum ama unuttum. Çok büyük olduğunu hatırlıyorum.

Geminin bodrumunda eşyalar arasında geldik. Ben arada ka-

çar güverteye çıkar ve küpeşteden bacaklarımı sallandırırdım. Yaramazlık işte. Anne ve babamın yürekleri ağızlarına gelirdi denize düşüp kaybolacağım diye. Gelirken pislikten bitlendik. Ama hayat bu. Gemide hem ölen oldu, hem de doğan. Ölenlere üzüldük, doğanlara sevindik. Gemiyle Mimarsinan'a geldik. Mimarsinan'a ayak bastığımızda Çatalca ve civarındaki Rumlar daha gitmemişti. Onlarla iskelede buluştuk. Orada epeyce oyalandıktan sonra dağıtım oldu. Biz Çanta'ya gönderildik. Çutil'den çıkıp Çanta'ya yerleşmemiz iki ayı geçti. O günlerde Ramazan olduğunu hatırlıyorum. Çutil'de mi başladı Ramazan, yoksa yol-

Atatürk dün Sinan köyünü ziyaret etti

Atatürk dün öğleden sonra saat 6 da Sinanköyüne gitmiş, orada halk ve köylü ile hasbıhalde bulunmuştur. Büyük Önder köylü ile çok yakından alâkadar olmuş ve kendisine ikram edilen meyvaları kabul etmiştir. Atatürk köylünün:

«— İnşallah gene buyur. Her zaman için bekleriz, gelecek defa geldiğiniz zaman köyümüzü daha ziyade şenlenmiş, daha ziyade gelişmiş ve güzelleşmiş bulacaksınız!» sözleri arasında ve çok samimî bir teşyi merasimile köyden ayrılmıştır.

Atatürk'ün Mimarsinan'ı ziyaretiyle ilgili olarak *Cumhuriyet* gazetesinde yayımlanan haberin kupürü.

da mı, bak işte onu bilmiyorum. Bayramda neredeydik, onu da çıkartamıyorum. Ama Çanta'ya vardığımızda aylardan temmuzdu ve Kurban Bayramı olmuştu."

Atatürk Mimarsinan'da

Pakize Uçar'ın hayatında Atatürk'ün ayrı bir yeri var.

"Bizi Atatürk kaldırdı buraya getirdi." diyen Uçar'ın unutamadığı anısını dinlemenin zamanıdır artık:

"Evlenince Çanta'dan Mimarsinan'a gelin geldim. En küçük gelin bendim. Evin ihtiyacı ekmeğini taş fırında pişirmek bana aitti. O gün de somunu pişirmiş, fırından çıkarmış ve somunlar terlesin diye üstünü bezle örtmüştüm. Bir ara kaynım Fettah eve geldi. 'Atatürk geldi iskeleye. Haydi görmeye gelin...' diye sevinçle karışık heyecanla haber verdi.1937'nin ağustosuydu. Atatürk'ün canı ev ekmeği istemiş. Kalabalığa 'Bana ev ekmeği getirin.' diye seslenmiş. Bunun üzerine kaynım koşarak eve geldi, yaptığım ekmeklerden aldı. Hep beraber iskeleye indik. Atatürk o ekmeklerden birini ucundan kopardı, kokladı ve yedi. Geri kalanının yanındakilere verdi ve 'Çocuk, bunları götüreceğiz.' dedi. Cafer (Ağan) Amca'nın işlettiği gazinoda onun yaptığı kahveyi içtikten sonra bize el sallayarak Mimarsinan'dan ayrıldı."*

---

* Atatürk'ün Mimarsinan'ı ziyareti 11 Ağustos 1937 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde, o yılların haber diliyle, şöyle yayımlanmış: "Atatürk dün öğleden sonra saat 6'da Sinanköyüne gitmiş, orada halk ve köylü ile hasbıhalde bulunmuştur. Büyük Önder köylü ile çok yakından alâkadar olmuş ve kendisine ikram edilen meyvaları kabul etmiştir. Atatürk köylünün "İnşallah gene buyur. Her zaman için bekleriz, gelecek defa geldiğiniz zaman köyümüzü daha ziyade şenlenmiş, daha ziyade gelişmiş ve güzelleşmiş bulacaksınız" sözleri arasında ve çok samimi bir teşyi merasimile köyden ayrılmıştır."

Aradan çok uzun yıllar geçti.

Peki Pakize Uçar bugün doğduğu yerler hakkında ne düşünüyor?

Öğrenelim ve bu röportajı bitirelim:

"Hep aklımda Çutil. Gitmek de istiyorum. Ama evimi bulabilir miyim, onu bilmiyorum. Şimdi Çutil'deki hayatımız, yolculuğumuz bana rüya gibi geliyor."

Dramlarla örülü hayat

Siz hiç kardeşinizi, daha annenizin sinesine verilmeden gördünüz mü?

Annenizin bedeninde kardeşinizin yarısını, annenizin gözlerindeki yaşı ve yası gördünüz mü?

Sizin dedeniz yanı başınızda öldü mü?

Hayatınızın ilk beş altı yılında sığınacak liman arayışıyla oradan oraya; o aileden bu aileye sürgün dolaştınız, dolaştırıldınız mı hiç?

Muhittin Devrez* bunların hepsini ve daha fazlasını yaşadı.

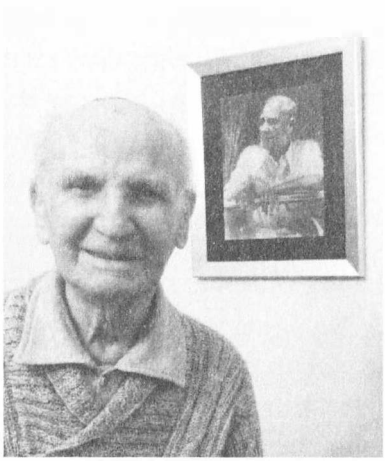
Onun hayatının ilk yılları dram.

O çocukluk yıllarını ana kucağında değil dramların kucağında yaşadı.

1920 yılında Nasliç'in Piluri (Pilorion) köyünde doğan Devrez, köyünü hiç hatırlamıyor.

Mübadele yolculuğu için köyden ne zaman ve nasıl ayrıldıklarını, ayrılıkların limanı Selanik'e nasıl gittiklerini de.

Onun o yolculuğa, daha doğrusu 93 yıllık hayatına dair ilk hatırladıkları Selanik'ten.

Muhittin Devrez

* Beni Muhittin Devrez'le tanıştıran Ufuk Kavala'ya teşekkür ederim.

Gemiye binmeden önce tüm mübadiller gibi o zaman henüz dört yaşında olan Muhittin Devrez'e de çiçek aşısı yapılmış.

"Hayatıma dair ilk hatırladığım bu. Canım çok acımış olmalı ki hatırlıyorum. Bak izi sağ kolumda."diye gülerek kolunu gösteriyor.

Ve şimdi başlıyor Lagar sülalesinden Muhittin Bey'in anlattıkları kağıda dökülmeye:

"Piluri Türk köyüymüş. Çevresinde Surdan (Axsiokastro), Furkaç (Klima), Lokum (Loukomi) köyleri varmış. Annemin adı Naciye. Rençperliğin yanı sıra köyün imamlığını da yapan hiç görmediğim babamın adı Murat'mış. Kökenimiz Yozgat'tan. Öyle duymuştum. Ana dilimiz Rumca bizim. Ben çok küçük geldim buralara, dramlar yaşayarak bugünlere geldim. Büyükler Nasliç hakkında, Piluri hakkında bir şey anlatmadılar bize. Soru soracak yaşa geldiğimde bir baktım, çevremde sorup öğrenecek kimse kalmamış hepsi ölmüştü. O yüzden Piluri'de nasıl yaşardık, mübadele haberi köye nasıl gelmiş, Selanik'e nasıl gitmişiz. Bunları bilmiyorum. Aşı olmamızla geminin ambarında eşyalar arasında geldiğimizi hatırlıyorum. Bir de..."

Bu drama dayanılmaz

Muhittin Bey "Bir de..." dedikten sonra durdu, soluklandı ve kirpiklerinde hüznün buğusu anlatmaya devam etti.

"İki yaşımdayken babam ölmüş. Annem ikinci kez evlenmiş. O yüzden gemide bizimle değildi. Ben baba dedem Muharrem, ikinci karısı üvey babaannem, onun kızı Hanife ve kocasıyla gemiye bindim. Ama dedem yolda öldü. Battaniyeye sarıp ayaklarına ağırlık bağladılar ve denize attılar. İşte bunu da hatırlıyorum. Yolculuk Tuzla'da tamamlandı. Tuzla'da tahaffuzhanede yıkan-

dığımızı da bir sis perdesinin ardından hatırlıyorum. Tuzla'dan Mimarsinan'a gittik aynı gemiyle. Oradan da üvey babaannem ve Hanife halamla Kumburgaz'a gönderildik. 1924'ün yaz aylarıydı. Kumburgaz'da ne kadar oturduk bilmiyorum. Hanife halam boşandı, ardından annesi öldü. Bunun üzerine beni Kamiloba'ya anneannem Sadiye'ye dayım İskender'in yanına gönderdiler. Onların yanında da fazla kalamadım. Çünkü bu sefer anneannem öldü. Kaldık dayı yeğen baş başa."

İki üç sene içinde peş peşe gelen ölümlerle büyük bir dramın ortasına düşen Muhittin Devrez'in tanık olduğu bir dram daha var ki görülmemiştir bugüne kadar.

Tahammül gerekir, bundan sonra okuyacaklarınız için.

"Gün geldi, dayım iş aramak için gurbete çıkacağını, ondan sebep bana bakamayacağını söyleyerek beni evli olduğu için Silivri'ye yerleştirilen

annemin yanına gönderdi. Ben anneme kavuştum diye sevinirken meğer dramların en ağırı, en dayanılmazı beni bekliyormuş. Beş altı yaşlarındaydım. Annemin ikinci evliliğinden bir çocuğu olacaktı. Doğum zamanı geldi. O günün şartlarında evde doğum olacaktı. Ben, annemin ikinci kocasının kızıyla gizlice doğum odasını seyrediyordum. Bebek doğmuyordu bir türlü. O arada annemin vücudunda kardeşimin yarısını gördüm. Annem bağırıyor, bebek bir türlü gelmiyordu. Sonunda annemi apar topar İstanbul'a hastaneye götürdüler. Birkaç zaman sonra annemin ve kardeşimin öldüğü haberi geldi. Yolda mı öldüler, hastanede mi öldüler bunu hiç bir zaman öğrenemedim. Annemin mezarının nerede olduğunu da bilmiyorum."

Son.

Bu röportaj burada bitti.

Bundan sonra yazılacak her satır röportaja gölge düşürür.

Bitmeyen, hep gündemde olan mübadelenin kendisidir. Aradan 90 yıl geçmesine rağmen mübadillerin yaşadığı dramın sonraki kuşaklardaki etkileridir.

Muhittin Devrez'in dramı da bu dramlarda sadece biridir; belki bugüne dek duymadığını, okumadığınız bir dram.

Geride hatıralar kaldı

TÜLAY ÖZCAN EMİROĞLU
CELAL ÖZCAN

O, annemiz Kâmile Teker (Özcan).
1922 yılında Nasliç'in Renda köyünde doğmuş.
Dördü kız, on kardeşin en küçüğü.
Ailenin "memleket"te doğan son bireyi.
Şimdi Antalya'da yaşıyor.
Onunla biraya geldiğimizde hep "memleket" i anlatırdı.
Biz de dinlerdik.

Dinlediklerimiz bize kalmasın, torunlarına aktarılsın diye bu kez biz sorduk o yanıtladı.

Önce biraz nazlandı, "Ne anlatayım ki bre yavrum? Yaş ilerledi, 90'ıma iyice yaklaştım. Zor biraz ama, sorun bakalım, aklımda ne kalmışsa söyleyeyim." diye.

Ama sonra dayanamadı anlatmaya başladı ve ortaya bu söyleşi çıktı:

Kamile Teker Özcan

T.Ö.E.- "Anneciğim, Nasliç'teki hayatınız hakkında neler biliyorsun?"

K.T.Ö- Babam Topal Bekir diye anılırdı. Onun babası dedem çok zenginmiş. Dedem Mısır'a gidip gelen bir tüccarmış. Mal götürür satarmış; mal getirir memlekette satarmış. Mısır'dan her dönüşünde eve heybeyle altın getirirmiş. Evimiz ahşapmış. Dedem üst katta altınları sayarmış. Sanırmış ki kimse görmez. Bir gün yine altınları sayarken alt katta hamur yoğuran nananızın (annemin) önüne birkaç altın düşmüş. Bu olay aralıklarla devam edermiş. Annem 'Allah'tandır' diyerek kimseye söylemediği bu altınları biriktirmiş. Böylece onun da bir kese altını olmuş. Dedem heybelerle getirdiği ve sayıp ne kadar olduğunu aklına koyduğu altınlarını bir tenekede biriktirmiş. Bunları önce kimse bilemezmiş. Sonra söylemek zorunda kalmış.

Koz ile kokoroz

C.Ö.-"Nasıl, ne zaman, neden peki?"

K.T.Ö- Dur vre pedi mu (oğlum, evladım), anlatacağım. Ağzına kadar altın dolu tenekeyi, dedem, ne yapsın ki koruyabilsin? Banka yerine toprağı tercih etmiş. Altınları kimseye söylemeden, bir sessizlik zamanında gizli saklı bahçedeki toprağa gömmüş. Eve girdiğinde de acayip bir olay olmuş. Dedemin nedense birden dili tutuluvermiş; adamcağız konuşamaz olmuş.
İşin bir başka tersliği de, ertesi gün bahçeye indiğinde görmüş ki, tenekeyi gömdüğü toprak kazılmış, açılmış ve altınlar uçup gitmiş. İşte o sırada da dedemin naraları yayılmış ortalığa. Dili açılıvermiş. Dilinin açılmasına mı sevinsin, altınlarının çalınışına mı üzülsün? Altınları, bahçeye tenekeyi gömerken oradan

geçen ve gizlice kendisini seyreden kalaycı çingenelerin çaldığına kanaat getirmişler. Ancak onları ara ki bulasın. Sonra sefalet baş göstermiş. Bu arada Yunan'ın baskı ve eziyeti başlamış. Kısa boylu, çekik gözlü adamlar at sırtında baskına gelirlermiş. Nana dediğimiz ninemiz çocuklarını çatıya saklarmış. Adamlar şöyle seslenirlermiş: 'Koz ile kokoroz var mı?' Bizimkiler de ellerindeki tavuk ve yumurtaları verirlermiş.

T.Ö.E-"Peki daha başka eziyetler yapmışlar mı?"

K.T.Ö- Hem de nasıl! Gençleri ve çocukları camilere toplayıp yakmışlar. Müslümanlara çok eziyet etmişler. Küçük bir bebektim. Memeden süt emecek yaşta. Hiçbir şey hatırlayamam. Babamla annem anlatırdı. Bütün bunlar yetmezmiş gibi, açlık ve yokluk üstüne bir de günümüzde grip salgınına benzer bir salgın hastalık başgöstermiş. Kusma, baş ağrısı ve sonra ölüme kadar giden aşırı hastalık. Bu salgında teyzemle onun üç çocuğu bir günde ölmüşler. Annem gelin geldiğinde henüz 13 yaşındaymış. Büyük bir sandığın arkasına geçer, gizlice bebekleriyle oynarmış. Oynarken de Tanrı'dan kendisine çok çocuk vermesini dilermiş. Sık sık dedem tarafından yakalanır, bir güzel dövülürmüş. İki yıl çocuğu olmamış. Bir gün tarlada çalışırken yağmur sonrası gökkuşağı çıkmış. Gök yarılmış sanki. Ellerini kaldırıp 'Allah'ım bana çok çocuk ver.' diye gene yalvarmış. Duası kabul edilmiş ki, tam on çocuğu olmuş. Birisi de ben. En küçükleriydim. Altı erkek, dört de kız.

T.Ö.E-"Peki anneciğim, hatırladığın daha neler var? Oradaki hayattan, göç günlerinden, buradan?"

K.T.Ö- Her şeyi tam bilemem, anlatmazlardı da vre tukuritsi mu (kızım.) Ama aklımda kalan ilginç bir şey var. Onu söyleyeyim bari. Bekir babamın babasının, yani annemin kayınpederinin bir

gece hatırı sayılır konukları gelmiş eve. Tabii önceden hazırlıklar yapılmış. Kestaneler kaynatılmış. Ihlamur hazırlanmış, börekler pişirilmiş. Ayranlar da hazırlanmış. Annem uzun şık bir elbise giyinmiş. Gece geç saatlere kadar sohbet edilmiş. Bir ara annem, konukların yanından kalkıp tuvalete gitmiş. Cinler gelir korkusuyla acele ederken tuvaletin kapısına elbisesinin eteği sıkışmış. Eteğin bir parçası yırtılıp kopmuş. Hemen üstünü değiştirmiş. Üstüne başına çekidüzen verirken geciktiği için, dedem onu merak edip bakınmış. Görmüş ki elbise değiştirir. Çok kızmış. 'Sen kötü kadın mısın?' diye azarlamış. 'Konuklar demezler mi, Bekir'in karısı bir gecede iki elbise değiştiriyor.' Böyle deyip bir güzel dövmüş annemi.

T.Ö.E.- "Desene nana yani anneannem, bol dayaklı, bol çocuklu, böyle bir evde küçük yaşta bir körpe gelin olarak çocuklarıyla beraber büyümüş!

K.T.Ö.- Evet tam da öyle bre kızım. Bir yanda kalabalık aile ve çok çocuk. Bir yanda da ev, tarla bahçe işleri.

Bir haber sarstı herkesi

C.Ö- Mübadele sıralarında sen bilemezsin doğal olarak ama, sana sonradan söylenen neleri anımsamaktasın?

K.T.Ö.-Mübadeleden önce Yunanlılardan bazı çetelerin saldırıları olmuş. Kadınlara tecavüz ediyor, eli iş tutabilen gençleri ve orta yaşlıları öldürüyorlarmış. Ben hayal meyal bazı düşlere benzer şeyler hatırlıyorum. Ama net değil. Annemin bazı yakını kadınlar bu tecavüzlerden kurtulmak için bebeleriyle birlikte dereye atmışlar kendilerini. Ölmeyi seçmişler. Dereye atlamışlar ama, arkalarından yetişen bazı acımasız çeteciler silahla, sün-

güyle bu insanları büyük kin ve işkence ile daha da beter etmişler. Herkes ağlardı inlerdi. Bana en yakın olan annem uyuturken ninnisi arasında çok ağlardı.

T.Ö.E- "Peki ne zaman başlamış acaba Türkiye'ye göç?"

K.T.Ö- İşte bu olaylar sürerken bir haber bütün Müslüman halkı sarsmış. Artık o yerlerden, kendi evlerinden ve topraklarından ayrılıp Türkiye'ye mecburi göç yapılacağı haberine çok üzülmüşler. Ağlaşmalar, bağrışmalar. Bu arada ben de ağlarmışım, neden bilemem. Büyüklerimizin öncülüğünde, kıymetli eşyaları yanımıza alıp yola koyulmuşuz. Anlatırdı annem. Bazı arabalarla, daha çok yayan; yollarda perişanlıklar yaşanmış. Daha Selanik'e ulaşmadan ölenler olmuş. Bazı anne ve babalar küçük çocuklarını taşımaktan öylesine yorulmuş ki, evladını bile yolda bırakmak, dereye, çukura atmak gibi bir çılgınlığı göze almak istemiş. Belkıs Abla'nın nanası dayanamamış mesela. Kucağındaki bebesini dereye atmak istemiş. Ağlamaktan yırtınırmış. Nihayet Selanik limanına ulaşılmış. Orada bir süre çadırlarda kalınmış. Be-

Kamile Teker Özcan kucağında kızı Tülay Özcan Emiroğlu, Kamile Hanım'ın önünde siyah başörtülü anneanne Lütfiye Teker ve en sağda Celal Özcan aile bireyleriyle.

yaz beyaz çadırlar hayal meyal gözlerimin önündedir. Sonra bir gemi gelmiş; büyük denize açılmış. Ben o zaman bir buçuk iki yaşındayım. Selanik, Nasliç, Renda. Hepsi geçer hatıramda. Sanki oralarda yıllarca yaşamış gibiyim. Ama bilmem. Nüfus kâğıdım Nasliç-Renda doğumlu yazar. Annem beni gemide memeden kesmiş. Geminin güvertesi cehennem gibiymiş. Birbirini ezerek birbiri üstüne yığılmış yüzlerce insan. Ağlaşmalar, kavgalar, bağırtılar; ölenlerin denize atılışı. İnsanlar üst üste yatıyor. Gece olduğunda göz gözü görmüyor.

C.Ö- "Her biri insanlık trajedisi. Peki sonra nasıl, nereye varılmış?"

K.T.Ö- Bu kargaşa devam ederken nihayet Mimarsinan'da karaya çıkmışız. Bazıları der, Tuzla'da etüvden geçmişiz, sonra Mimarsinan'a gelmişiz. Büyüklerimiz Çatalca'yı beğenmiş, oraya yerleşmeye karar vermişler. İşte sizin de büyüdüğünüz koca Rum evini vermişlerdi bize. Birkaç parça da tarla. İrili ufaklı dokuz tarla. Memleketteki mallara ve de nüfusa göre. Bizimkiler çiftçilik yaptılar bilirsin. Yaşadınız, aynı evde o kadar kalabalık. Sonra bilirsiniz üç teyzeniz evlenip ayrıldılar. Birisi Ovayenice'ye gelin gitti. Nevrüze Ablam karşımızdaki eve gelin gitti. Abdül Enişte'ye. Diğer ablam da Anarşa'ya gelin gitti. Şimdi oraya ne derler? Hah hatırladım, Gürpınar.

T.Ö.E- "Desene çok zor şartlar. Parasızlık da kim bilir ne kadar zor gelmiştir."

K.T.Ö- Hani dedenin altınları vardı ya. Yukarıda sayarken tahta aralığından aşağıya, annemin başına düşen. İşte onları annem bir kesede biriktirmiş. Gelirken de koynunda iyice saklamış.

Çatalca'ya yerleştikleri sıra çıkarmış altınları babama vermiş. Evde büyük sevinç yaşanmış. Bir arabayla, bir çift at satın almışlar. Talat abim bu arabayla elma, sebze satardı. Annem kalan altınları evdeki elma sandıklarında elmaların arasına saklamış. Aynı eve geçici olarak yerleştirilen diğer aile fertleri görmüş bunu; ertesi gün, altınların yerinde yeller esiyormuş. Annem çaresiz, sadece içinden 'Allah sizi bildiği gibi yapsın. İnşallah bir gün kapıma gelir dilenirsiniz.' demiş. Aradan zaman geçmiş, tarlalar ekilip biçilmiş; paralar kazanılmış. Hayvanlar alınmış. Bu çalışkan insanlar bahçeye bir de fırın yaptılar ve ekmeklerini kendileri pişirmeye başladılar. Bir gün annem fırından çıkardığı nar gibi ekmekleri sofra peşkirine sararken kapıda bir adam belirmiş. Bu adam daha önce aynı evi paylaştıkları ailedenmiş. 'Çok açım vre Bekirina. Bana bir ekmek verir misin?' demiş. Annem içinden 'Tanrı'm sen ne büyüksün' diyerek iki ekmek vermiş adama. Helalinden. Beraber yerleştirilen aileler ayrılınca zaten dört kız ve dört oğul ile bir de büyükleri sayarsak kalabalık olan bizim aileye kaldı o konak büyüklüğündeki koca Rum evi. Sizler büyüyüp okuduktan ve de evlenip ayrıldıktan sonra yaşlılar da tek tek ölünce o acı-tatlı hatıralarla dolu ev boşalıverdi. Ev satıldı, parası bölüşüldü. Tarlalar satıldı, parası bölüşüldü. Çok üzülmüştüm. Ben de sizler gibi o evde büyümüştüm. O evde gelin olmuştum. Çocuklarımı o evde dünyaya getirmiştim. Nasıl ki benim büyüklerim annem babam, ağabeylerim vatan bildikleri Nasliç topraklarını ve oradaki evimizi anarak iç geçirirler, ağlarlardı. Ben de bugün artık başkasına satılmış o evi ve tarlalarımızı, meyve ağaçlarımızı özler dururum. Her şey gitti elden. Memleketteki evimiz, tarlalarımız gitti. Buradaki evimiz, tarlalarımız gitti. Zamanla sizler büyüdünüz, evlendiniz çoluk çocuğa sahip oldunuz. Ama her biriniz bir başka yere dağıldınız. Bu mübade-

le denilen kötü hadise, en eskiden bu yana ne varsa elimizde, kimler yaşamışsa bu kader ortaklığında, hepsini tek tek dağıttı, hepsini tek tek yok etti. Geriye ne kaldı sanırsın. Şimdi geride kalan sadece hatıralardır. Andıkça ağlarım. Ve mübadelede gelenlerden bir tek de ben ihtiyar anneniz kaldı vre evlatlarım. O hatıralar da belki, eğer sizler unutur da yaşatmazsanız benimle beraber büsbütün silinecek, yok olacaktır..."

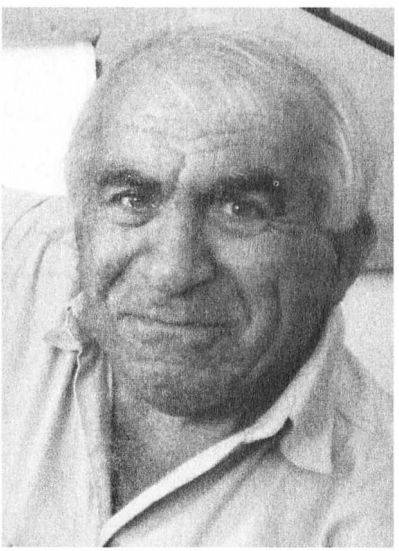
Kozani'de yabancı olmak

Onu, Lozan Mübadilleri Vakfı'yla çıktığımız bir yolculukta Kozani'ye uğradığımızda tanıdım. İkinci kuşak Gümüşhane mübadili Nikos Kiriazidis 17 yıl serbest çalışmasının ardından 17 yıl da Kozani Belediyesi'nde memur, müdür ve inşaat işlerinden sorumlu olarak çalıştıktan sonra emekli olan bir mimar mühendis.

1936 yılında Kozani'nin Xirolimni (Şahinler) köyünde doğan Kiriazidis 1958 yılında İstanbul'a gelmiş. Bir yıl Türkçe kursuna gidip okuma yazma öğrenerek İTÜ'ye girmiş. Bir yıl okuduktan sonra hastalanınca İstanbul'dan ayrılmak zorunda kalmış.

Nikos o günleri "Ana dilim Rumca. Türkçe öğrenmek için çok çalıştım. Türk filmi seyrederdim çokça, Türkçeyi çabuk öğreneyim istediğimden. O kadar çok çalıştım ki 30 kişiden üç kişi imtihanı kazanmıştık. "diye özlemle anlattı.

Nikos Kiriazidis hastalanınca doktorların zorunlu dinlenme tavsiyesine uyarak Yunanistan'a dönmüş ve iyileşince yeniden sınava girerek Selanik Üniversitesi'nde mimarlık mühendislik okuma hakkını elde etmiş.

Nikos Kiriazidis

Annesi Anadolu ve babası Flipo Gümüşhane'nin Yayladere köyünden.

Anadolu on, Flipo 18 yaşındaymış Yayladere'yi terk etmek zorunda kaldıklarında.

"Babam annemi kaçırmış" diye anlatıyor gülerek ikisi arasındaki sevgiyi Nikos.

Karadeniz yöresinin âdetlerini, şarkı ve türkülerini araştıran Kiriazidis bu konudaki yazılarının derneklerinin dergisinde yayımlıyor.

Gümüşhane ve köylerinde yaşayanların dostlukları, komşulukları ve arkadaşlıkları Nikos'un "Ah bu politikacılar yok mu." diye özetlediği anlayışın sonucu bozuluncaya kadar çok güzelmiş.

Kiriazidis, anne ve babasından duyduklarıyla o günleri şöyle anlattı:

"Yayladere Hıristiyanların çok olduğu bir köymüş. Ama buna rağmen köyde Müslüman Hıristiyan ayırımı yoktu. Dostluk içinde yaşıyorlardı. Birçok âdet birbirine benziyordu. Müslüman ve Hıristiyanlar bazı dinî günleri ortaklaşa kutluyordu. Bayramlar ve paskalya müşterek sevinç günleriydi. Müslümanlar kilisede mum bile yakardı. Hıristiyanlar da Müslümanların mevlit ve düğün cemiyetlerine gidiyor, onlara yardımcı oluyordu. İki toplumun insanları arasında problem yoktu. Yayladere'de, erkeklerin kirve olmaları gibi kadınlar arasında da kirvelik vardı. Birbirinin kirvesi olanların münasebeti dostluktan, arkadaşlıktan ileridir. Kirvelik akrabalık gibidir. Birbiriyle kirve olmak isteyen kadınlar saçlarından küçük bir parça keser, mumla tavana yapıştırırdı. Müslüman ve Hıristiyan kadınları da birbirleriyle kirve olurdu. Babaannem komşu köyden Gül adında bir kadınla kirve olmuştu.

Ancak hayat düzeni bozuldu ve bizimkiler 1922 yılında kaçmak zorunda kaldı. Bir gün köye bir katırcı geldi. Köy halkı eşyalarını katırcıyı teslim etti. Yayladereliler bardaktan kazana kadar her şeylerini sattı. Köyden Maçka'ya kadar katır sırtında, Maçka'dan Trabzon'a at arabalarıyla gittiler. Bir gün içinde bir Yunan gemisi gelip annemin babamın da aralarında olduğu köylüleri parasıyla İstanbul'a getirdi. Gemide pislikten tifo salgını çıktığı ve ölenler olduğu için bütün yolcuları altı ay Selimiye Kışlası'nda karantinada tuttular."

Alın teri

Yayladerelilerin Yunanistan'a gidişleri 1924 yılına kadar sürmüş.

Anadolu Rumlarının bu zorunlu göçü sırasında çoğu bölgede olduğu gibi Yayladere'deki Türkler de Rum komşuları ayrılırken arkalarından çok ağlamış.

"Evet. Türk komşularımız arkamızdan ağlamış. Ama ne çare geri dönüşü olmayan yola girilmiş. Politikacıların yanı sıra bu münasebetlerin bozulmasında başka adamlar da rol oynamış. Biz o yüzden Topal Osman'ı sevmeyiz. Bize çok fenalık yaptı." diyen Nikos şöyle konuştu:

"İstanbul'daki karantina bitince ailemi getiren gemi yolcularını önce Atina'nın sahilindeki Egina denilen yere indirmiş. Sonra, şimdi Selanik'e yakın Kalamaria'da (Gelemerye) Karaburun'a çıkmışlar. Karaburun'da yine karantinaya alınmışlar. Karantinada annemin saçlarını kesmişler. Karantina tamamlanınca 'Herkes bulduğu yere yerleşsin.' denilmiş. Bizim büyükler Kozani'nin Şahinler köyüne yerleşmiş. Şahinler'e geldiklerinde Türkler daha yola çıkmamış. Altı ay Türklerle beraber yaşamışlar."

Her mübadil ailenin çektiği çileyi Nikos'un büyükleri de çekmiş. Köyden mallarını satarak paralı çıkmışlar ama İstanbul'daki zorunlu karantina döneminde paralar bitmiş. Geçim sıkıntısının yanı sıra bir de yerli Rumların "Neden sizi buralara getirdiler. Keşke yolda gemileriniz batsaydı da buralara gelemeseydiniz. Türklerin yanına dönün." aşağılamalarıyla mücadele eden Yayladereliler 1960'a kadar çok zahmetler çekmiş.

"Annem babam bu topraklara alın teri akıttı." Ama geldikleri, çocukluklarının geçtiği yerleri de hiç unutmadılar diyen Kiriazidis şunları söyledi:

Yabancı olarak yaşadılar

"Büyükannem, büyükbabam annem ve babam ne zaman bir araya gelseler köylerini konuşurlardı. 'Ah bizim bahçemiz ne kadar büyüktü, ne kadar güzeldi.' diye bahçelerini anlata anlata bitiremezlerdi. Yıllar sonra gittim gördüm küçük bir bahçeymiş hasretle anlattıkları bahçe. İstanbul'a 32 yıl aradan sonra 1990 yılında gittim. Türkçe konuştum İstanbul'da. 1992 yılında kendi arabamla babamı ve annemi Yayladere'ye götürdüm. Babam köyünü, doğduğu yerleri gördükten altı ay sonra 1993 yılının mart ayında öldü. 1998 yılında da amcamı otobüsle memlekete götürmüştüm. Dönüşte Selimiye'ye uğradık. Amcam bana dışarıdan kışlada kaldıkları yeri göstermişti. Annemle babam burada hep yabancı olarak yaşadı. İkisi de ölene kadar memleketlerini andı. Babam, köyünde annesinin evinin durduğunu görünce çok sevinmişti. O zaman fırın da duruyordu, köyün çeşmesi de. Annem doğduğu evi bulamadı. Babam Yayladere'de annesinin kirvesi Gül'ün çocuklarını gördü. Onlarla sohbet etti. Köye gittiğimizde Gül'ün 1955, kocası Süleyman'ın 1974 yılında öldüğünü

öğrendik. Ama çocuklarını gördük, onlarla akrabamız gibi kucaklaştık. Ben bugüne kadar yedi kere Yayladere'ye gittim. Orayı, Gümüşhane'yi seviyorum. Oraları annemin babamın memleketi belki ama benim vatanım burası. Biz orada nasıl yaşıyorsak burada da aynı yaşıyoruz. Biz bir milletiz, barış içinde yaşamalıyız. Gelin bir olalım, birlik olalım. Şimdi düşünüyorum, Yunan askerlerinin ne işi vardı İzmir'de. Bunu yabancılar istedi öyle oldu. Venizelos ve Atatürk yaşasaydı iki memleket arasındaki münasebetler daha iyi olurdu."

Dimitris'in iki vatanı

Ege'nin çocuklarının buluştuğu uzun bir gün ve uzun bir geceydi.

Kozani'deydik.

O hep bizimle oldu.

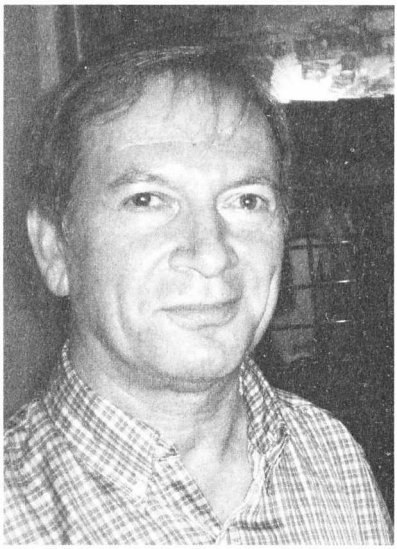
Onunla Ege'nin iki kıyısına yelken açtık ortak şarkılarımızı, türkülerimizi Rumca ve Türkçe söyleyerek.

Dostluk ve barış rüzgârları doldurdu yelkenlerimizi.

Ortak bulutların altında bir o sahile vurduk kendimizi, bir bu sahile.

Hüzünlendik "Aman doktor, derdime bir çare." derken.

Neşelendik "Karabiberim"i söylerken.

Dimitris Dayıoğlu

Daha düne kadar komşuluk ettiğimiz; sevinçleri, acıları, bayramları paylaştığımız dostlarımız, hısımlarımız ve onların çocukları, torunları.

Hep beraberdik, hep beraber.

O beraberlik gününde tanıdım ikinci kuşak Yalova Elmalık mübadili Dimitris Dayıoğlu'nu.

Meslektaşımdı.

Geceye de sarkan uzun sohbetimizde sık sık babaannesi Sultana'yı andı.

"Ah" dedi bir ara.

"Yaşasaydı da onu Elmalık'a götürüp köy meydanına bıraksaydım ve sonra takip ederek kameraya çekseydim. Ne mutlu olurduk ikimiz de." dedi iç geçirerek.

Yunan radyo televizyonu ERT'nin Kozani'deki radyo programcısı olarak çalışan Dimitris Dayıoğlu 1953 yılında Kozani'nin Kalamia (Kaleobası) Köyü'nde doğmuş.

Dayıoğlu'nun 1915 yılında Elmalık'ta doğan babası Simeon'un babası Dimitris "memleket"te ölmüş. Kozani'de doğan annesi Maria'nın babası Stavros Çaloğlu Sivaslı, annesi Stavrula Andonoğlu Ordulu.

Sultana'nın zor yılları

Kendini zaman zaman iki vatanlı olarak hissettiğini anlatan Dayıoğlu kültürünün de Elmalık kültürü olduğunu vurgulayarak "Ben o kültüre bağlıyım." diyor.

Türkçeyi çok iyi konuşan Dayıoğlu bu konuda da şunları söyledi:

"Annem de Türkçe konuşurdu ama onun Türkçesi biraz değişikti, bir başkaydı. Biraz ağırdı. Ben şimdi konuştuğum Türkçeyi babaannemden öğrendim. Onun konuştuğu Türkçe İstanbul Türkçesiydi. Çok Türk arkadaşım var. Buradaki arkadaşlarımla Türkçe konuşuyorum. Yeni kelimeler öğreniyorum. Ana dilimi geliştiriyorum. Artık okuyup yazabiliyorum da. Bazı arkadaşlarıma da Türkçe öğretiyorum."

Elmalık'ta ailenin lakabı olan Dayıoğlu'nu soyadı olarak alan Dimitris, "Değiştirmedik, değiştirmeyi de düşünmedik. Soyadım

Türkiye'den izler taşıyor. Oradan geldik. Onun için değiştirmedik. Niçin değiştirelim?" diye konuştu.

Kocası ölünce iki küçük çocukla 1921 yılında hiç beklemedikleri bir anda "memleket"lerini terk etmek zorunda kalan Sultana çok zor günler, yıllar geçirmiş.

İşte torununun diliyle babaannesinin o zor yılları:

"Ninemin anlattığını göre Elmalık tamamı Rum olan 450 hanelik büyük bir köymüş. 1921 yılına kadar Elmalık'ta her şey çok iyiymiş. Ninem Elmalık hakkında bana hiç kötü bir şey söylemedi. O yıl Yalova'ya Yunan askerleri gelmiş. Türk çeteler de köyleri basmaya başlayınca Elmalık'ta huzur kaçmış. İki yetimle; babam ve amcam Stilyos'la köyü terk eden ninem Yalova'da Derekuyusu denilen yerde yeni bir ev açarak dokuz ay oturmuş. Ortalığın düzeleceğini ve yeniden Elmalık'a döneceklerini umut ediyormuş diğer köylüleri gibi. Akıllarında Yunanistan'a gitmek yoktu. Ama dönememişler. Bir gün Yalova'ya bir gemi gelmiş ve onları Yunanistan'a götürmüş. Derekuyusu'ndaki evden ayrılırken evin kapısını kilitleyip anahtarı yanlarına almışlar. Çünkü nineme, 'En geç bir yıl içinde evlerinize döneceksiniz.' demişler. Onun için ninem ve diğer köylüler evlerini olduğu gibi bırakarak gelmişler buraya. Yanlarına hiç bir şey almadan gelmişler. Gemi Volos'a yanaşmış. Yalova'dan Volos'a rahat gelmişler ama yolculuk ne kadar sürmüş, hangi ay gelmişler bilmiyorum. Volos'ta bir yıldan fazla, zeytinliklerin altına kurdukları çadırlarda yaşamışlar. Köyden 50 hane havası kuru ve rutubetsiz olduğu için Kozani'yi beğenip yerleşmiş. Diğer köylülerimiz de Vodina ve köylerine dağılmış. Ninem, babam ve amcam çok zorluk çekmiş ilk geldikleri yıllarda. Fukaralıkla boğuşmuşlar. Zorla da olsa kendilerine yeni bir hayat kurmuşlar, ev yapmışlar. Ama İkinci Dünya Savaşı sırasında babam ve amcam askere gitmiş. O yıllarda Almanlar köyü

yakmış. Çocukları askerdeyken ninem yine sıkıntılara düşmüş. İkinci savaşın ardından iç savaşın zorlukları çekilmiş. Bir de buradaki yerli Rumların hor görmeleriyle mücadele etmişler. Bize Türk tohumu dediler. Yerli Rumlar bizi hiç kabul etmedi. Yabancı saydılar. Bizden kız almadılar yıllarca. Yerli Rumlar Kozani'ye geldiğimizde en iyi yerleri aldığımızı zannederek bizi kıskandılar hep. Ama bilmiyorlar ki biz Yalova'da çok daha değerli yerler bıraktık. Kimse vatanını bırakmak istemez. Biz buraya meraklanıp gelmedik. Ninemin yaşı 90'a yakındı öldüğünde. Ölene kadar hep Elmalık'ı sayıkladı, Elmalık'ın hasretiyle yaşadı. Sultana ninem bir gün Elmalık'a döneceğini umut ediyordu. Hep o umutla yaşadı. Ninem hiç yerleşmedi, yerleşemedi buralara. Ölürken 'Beni memlekete götürün, burada ölüm olmaz.' dedi. Son sözü bu oldu. Orada ölmek istedi ninem. Memleketinde olmak istedi. O, memleketini seviyordu. Memleket sevilmez mi?"

Sık sık atalarının doğduğu topraklara giden Dimitris Dayıoğlu Elmalık'a ayak basınca çok heyecanlanıyormuş.

O da Elmalık'ı vatan gibi görüyor.

İşte anlattıkları:

"Ben burada doğdum. Doğum yerim Kalamia memleketim, vatanım. Ama Elmalık da vatanım. Ben iki vatanlıyım. Dedem orada toprakta yatı-

Dimitris Dayıoğlu'nun ölene kadar Elmalık'ı sayıklayan ninesi Sultana

yor, babam orada doğdu. Babamın, dedemin, ninemin, amcamın doğduğu toprakları ben de seviyorum. Bana şimdi öldüğünde nereye gömelim seni diye sorsalar 'Ya buradaki köyüme, vatanıma; ya Yalova'ya Elmalık köyüne gömün.' derim İki köyümü de seviyorum. Elmalık'ı da vatan olarak kabul ediyorum. Başka hiç bir şey yok gözümde. Ben iki vatanlıyım. İki ülke arasındaki ilişkilerin çok iyi olmasını istiyorum. İki ülke dostluk içinde problemsiz yaşasın istiyorum. Bir de Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesini çok istiyorum. İki ülkenin insanları birbirlerinin ülkelerine rahat rahat gidip gelsinler istiyorum. Yerli Rumlar 'Niye o kadar sık Türkiye'ye gidiyorsun?' diye soruyor bana. 'Arkadaşlarım var, dostlarım var orada, onun için gidiyorum.' diyorum. Yerli Rumların benim bir Türk'le arkadaşlık edebileceğimi akılları almıyor."

Havası güzel, suyu güzel

Neapoli'nin Bursa kökenli Belediye Başkanı* Nikolaos Albanis Akçapınar (Akçakilise) köyünden Yunanistan'a giden Nikolaos ve Kriaki çiftinin torunu.

1953 yılında doğan Albanis 31 yıl kimya öğretmenliği yaptıktan sonra emekli olunca siyasete soyunmuş ve belediye başkanı seçilmiş

Albanis'in dedesi Nikolaos 1904, babaannesi Kiriaki 1903 yılında Akçapınar'da doğmuş.

Babası Georgios'la annesi Antigoni Neapoli doğumlu.

Dedesinin kökü Yunanistan'dan ticari amaçla Bursa'ya giderek oraya yerleşmiş bir aileden. Babaannesinin annesi de Grevena'dan Albanis'in atalarının Bursa'daki geçmişi 200 yıla yaklaşıyor. Nikolaos'un Anadolu'yla ticaret yapan ataları Bursa'nın verimli topraklarını beğenince yerleşmeye karar vermiş.

Nikolaos Albanis

Yıllarca Bursa'da huzur içinde yaşayan aile, araya savaş girince Akçapınar'ı terk etmek zorunda kalmış.

Onlar bir bakıma "iki kere yabancı."

* Röportajın yapıldığı tarihte.

Nikolaos Albanis'le İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti Projesi kapsamında Çatalca Belediyesi'yle Yunanistan'ın Neaopoli Belediyesi ortaklığı, Lozan Mübadilleri Vakfı ve Büyük Mübadele Derneği'nin desteğiyle 17-18 Temmuz 2010 tarihlerinde Çatalca'da düzenlenen etkinlikle konuştum.

İşte anlattıkları*:

"Akçapınar bir Rum köyüymüş ama civarında Türk köyleri varmış. Dedelerimiz Türk köylerinde yaşayanlarla daha iyi anlaşıyormuş. Onlarla ticaret yapmayı daha uygun buluyormuş. Dedem ve ağabeyleri, Türkleri çok sevdikleri için savaşa katılmamış. Ama çok sıkıntı çekmişler ve 1922 yılında Akçapınar'dan ayrılmak zorunda kalmışlar. Trenle Mudanya'ya gitmişler önce. Oradan da büyük kayıklarla İstanbul'a. Yolda dedemin kardeşini öldürmüşler. Neden öldürdüklerini bilmiyorum. Aileyi İstanbul'da dedemin daha önceden tanıdığı Galipoli Ailesi karşılamış. Bizimle ilgilenmişler. İstanbul'dan 22 kişi trene binip doğruca Neapoli'ye gitmişler. 22 kişilik ailemizin hepsi Yunanistan'a gelmiş ama Kavala ve Drama'da aramızdan ayrılanlar olmuş. Ailemiz Akçapınar'dan Neapoli'ye gidince Müslümanlarla aynı evi paylaşmış. O yıllarda Müslümanlarla aralarında bir yakınlaşma olmuş manevi anlamda. Ailem Müslümanları çok sevmiş. Onlardan ilgi ve yakınlık görmüş. O yüzden mutlu olmuşlar. Yunan halkı bizi soğuk karşılamış. Onlara alışmaları yılları almış. Biz onlar için yabancıydık. Dedem bize, bir fırsat yaratarak hep Akçapınar'ı anlatırdı, Bursa'yı anlatırdı. Hep güzel şeyler anlatırdı oraları için. 'Havası güzel, toprağı güzel, suyu güzel.' derdi, 'Toprakları çok verimliydi.' derdi. Çok güzel anıları vardı doğup büyüdüğü yerler hakkında. Dedem de, ninem de doğduğu toprakların özle-

* Bu röportajda tercüman olarak bana yardım eden Ömer Faruk Atay'a teşekkür ederim.

miyle öldü. Bunu çok iyi biliyorum ve buraları gördükten sonra onları daha iyi anlıyorum. Dedem 'Biz orada kalbimizi, kalplerimizi bıraktık da geldik.' derdi ağlayarak. Haklıymış. Dedelerimin ayak bastığı, emek verdiği yerleri benim de görmem gerekiyor. Artık bunu çok daha iyi anlıyorum. Kardeşim dedemin ninemin köyüne gitti ama ben gidemedim. İlk fırsatta gitmenin yollarını arayacağım. Gitmeyi çok istiyorum. Oralara gidecek olmam beni şimdiden heyecanlandırıyor. Bir daha göçler olmasın, mübadele acıları yaşanmasın. Eski arkadaşlıklar dostluklar mübadele ile unutulmuş, Ali Yorgo'yu, Yorgo da Ali'yi unutmuş. Artık Ali'nin de, Yorgo'nun da birbirlerini hatırlama ve birlik içinde yaşamalarının zamanıdır. Artık aramızda kardeşlik olmalı, birlik beraberlik olmalı."

Nedense Kavala hep aklında

Röportajın "taçsız kral"ı meslektaşım
Faruk Şensoy'un anısına

Ona bir fotoğraf hediye etmişler yıllarca önce, ama kimin hediyesi hatırlamıyor.

Hatırladığı, uzun bir geçmiş.

O fotoğraf yıllardır albümünün en birinci sayfasında duruyor.

Albümü o fotoğrafla açıyor, o fotoğrafla kapatıyor.

Albümü açtığı zaman önce o hediye fotoğrafa; çocukluğunu geçirdiği Kavalalı Mehmet Ali Paşa Medresesi'nin fotoğrafına bakıyor, sonra bir ömrü yansıtan aile fotoğraflarına.

Fotoğraflarla dolaşıyor uzun ömrünün derinliklerinde.

Vasfiye Göray

Ve albümü o hediye fotoğrafa bakarak kapatıyor.

İçinde nedenini bilmediği bir özlem var.

Her gittiği yerde Kavala'yı arıyor, Kavala özlemini gidermek için Kavala kökenli biriyle konuşmak istiyor.

Gizli bir Kavala özlemi var yüreğinde sanki.

Ama neden?

Bilmiyor.

Bildiği, aklının ermeğe

başladığı yaştan itibaren hayatına ve ailesine ilişkin daha somut şeyler.

Annesinin babası Kırlı Hacı Ali Efendi, Kavalalı Mehmet Ali Paşa Medresesi'nin son müderrisi.

1913 yılında Kavala'da doğan Vasfiye Göray* bir müderris torunu.

O, babası Ahmet Bey'in tütün mağazasında çalışan Şevket Bey'in üç çocuğundan en büyüğü.

Şevket Bey ölünce annesi Safiye Hanım ve üç kardeşiyle dedelerinin yanına taşınmak zorunda kalmışlar.

Göray, baba evinde başlayıp bir medresenin meşrutasında devam eden ve dede evinde sona eren Kavala günlerini hep belleğinde diri tutmuş.

Ve sonrası.

Kavala'dan Bursa'ya mübadele yolculuğu.

Vasfiye Hanım, albümün ilk sayfasındaki medrese fotoğrafına bakarak o günleri anlatırken heyecanlıydı.

Artık onun pırıl pırıl hafızasından süzülen anılarını dinlemek zamanıdır:

Dirlik düzen bozulunca

"Hayatımız medresenin iki katlı meşrutasında geçiyordu. Medresenin Ortakapı, Çarşıkapı ve Kalekapusu diye üç kapısı vardı. Bize yakın bir yerde Arnavut helvacı Arif Ağa vardı. Çeşit çeşit helvalar yapıyordu, tadını unutamadığım. Ailemizin geçimi tütüncülüktendi. Annem bana yedi aylık hamileyken büyük tütün mağazaları olan dedem ölmüş, babam işin başına geçmiş.

* Vasfiye Göray 5 Kasım 2010 tarihinde öldü.

Ancak babam da çok yaşamamış ve zatürreeden vefat etmiş. Cemile Teyzemin kocası Gazilelerli Hacı İbrahim'in de, Kavala'nın yerli Rumlarıyla ortak işlettiği çok büyük tütün mağazası vardı. Gunaris'in partisinden Drama Milletvekili seçilen Kobakizade İsmail Hakkı Bey'le çok iyi arkadaştı İbrahim Enişte. Eniştem, Yunanistan'da iktidar değişince Kobakizade'yle Girit'e sürgüne gönderilmiş. Ben Kobakizade'nin kızları Afet ve Saffet'i hatırlıyorum. Tütün, çift bacalı gemilere yüklenerek dışarı memleketlere

Vasfiye Göray'ın teyzesi Cemile'nin kocası Gazilelerli Hacı İbrahim Efendi. (oturan.) İbrahim Efendi, Yunanistan parlamentosundaki Türk milletvekillerinden biriydi. (FOTOĞRAF: Engin Gazilerli arşivi.)

gönderilirdi Kavala'dan. Gemilerdeki vinçlerin çıkardığı sesler medresedeki evimizden duyulurdu. Medresenin imaretinde her sabah pirinç çorbası dağıtılırdı. Nohut, etli pilav ve zerde çıkardı. Yoksullara yemek verilirdi. Medresenin talebeleri de yemek yerdi. Ağababamın günde iki tayın hakkı vardı imaretten. Hatta Rum muhacirler gelince Türkiye'den, onlara bile yemek verildi. Kavala'da mektebe gittim. Hem Kalekapusu'ndaki mektepte okudum, hem de Dereçeşme'deki mektepte. Bursa'ya gelince mektebe üçüncü sınıftan başladım. Rumlar geldikten sonra onların öğretmenleri bize Rumca marş ezberletmişlerdi. Türkiye'deki İstiklal Savaşı'ndan kaçan Rumlar Kavala'ya gelince dirliğimiz, düzenimiz bozuldu. Vakıf evin - annem öyle derdi- üst katından limana bakardık. Gemilerle akın akın Rumlar geliyordu Kavala'ya. Gemiler direklerine kadar adam doluydu. Muhacirler gelince onları koyacak yer bulamadılar. Mecburen evler bölüşüldü. Medresenin meşrutasına merdiven altlarına varıncaya kadar Rum muhacir yerleştirildi. O zaman ben, annem ve kardeşlerim dedemin Kalekapusu'daki evine taşındık. Dedem ve anneannem Fatma Hanım medresede kaldı."

Periklis'in kızları

Vasfiye Hanım biraz önce "Türkiye'den Rumlar gelince dirliğimiz, düzenimiz bozuldu." dedi ya.

Ama ne bozulma.

Kavala'da bir kargaşa ortamı.

İnsanlar telaşla oradan oraya koşuşuyor.

Türkiye'den gelen Rumlar yerleşme; onlara evlerini veren Türkler sağa sola taşınma telaşında.

Bu kargaşa ortamında küçük Vasfiye'nin medresenin meşru-

tasından çıkıp Ali Ağababası'nın Kalekapusu'ndaki evlerine taşınırken yolda gördüğü muhacir kadınların yüzlerindeki hüzün dikkatini çeker:

"Üzgün ve düşünceliydiler. Galiba Samsun'dan gelmişlerdi. Belli ki geldikleri yerleri düşünüyorlardı. Biz de o kadınlar gibi doğduğumuz yerlerden ayrılacaktık belki. İnsan üzülmez mi?"

Göray anlatıyor:

"Dedemin evinden bakınca masmavi deniz görünürdü. Kalekapusu Mahallesi'nde yerli Rumlardan bir tek aile vardı. Babalarının adı Perikli, kızlarının adı Eleni ve Despina. Perikli akşamları evinin önünde uzo rakısı içerdi. Hiç aklımıza gelmedi Perikli'den Rumca öğrenmek. Evimizin önünden sakat taklidi yapan Türkiye'den gelme Rum geçti bir gün. Hem aksayarak yürüyor, hem de Rumca ve Türkçe bağırarak namaz sargısı (başörtüsü) satıyordu. Arada bir 'Bugün var, yarın yok.' diyordu. O adam Mustafa Kemal hakkında kötü sözler söylüyor, 'Mustafa Kemal Paşa, Mustafa Kemal Paşa k..... yaşa' diye bağırıyordu. Cemile Teyze'min evine de Rumlar yerleştirilmişti. Bir Rum kadını hatırlıyorum, hep 'Pu ine i Silivria, pu ine i Silivria, poli pethimisa tin Silivria.' (Nerede Silivri, nerede Silivri. Silivri'yi çok özledim.) diye ağlıyordu. Silivri'den gelmiş kadıncağız. Doğduğu yerden ayrı düştüğüne ağlıyordu besbelli. Kocası doktordu kadının. Teyzemin evinin alt katında da Penolepe adında bir kadın oturuyordu. Teyzem Penolope'yle çok samimiydi. Rum kadın güzel Türkçe konuşuyordu ama nereden gelmişti bilmiyorum."

Artık ayrılık zamanı.

Bir zamanlar Vasfiye Hanım'ın atalarına emanet edilen topraklardan ayrılık günüdür artık.

Yüreklerinin bir parçasını Kavala'ya bırakmak zamanıdır artık.

Vasfiye Göray'ın büyük ailesinden önce Gazilerli Hacı İbrahim'in eşi Cemile ve çocukları ayrılır emanet topraklardan.

O ayrılık gününde İbrahim Bey, Türkiye'deki İstiklal Harbi'ne yardım ettiği gerekçesiyle Patras'taki Rion Kalesi'ne idam mahkûmu bir sürgün olarak gönderilmiştir. O yüzden ailesiyle Samsun'a gidemez.

Göray teyzesini uğurlayışını gözleri dolarak, "Onları uğurlamaya ben de gittim. Hatta teyzemin 1.5 aylık oğlu Mehmet benim kucağımdaydı. Annesi vapora gitmek için sandala binerken Mehmet'in ağladığını hatırlıyorum. Teyzemleri arkalarından su dökerek, dualar ederek Samsun'a uğurladık." diye anlattı.

Bir yağmur ki

1924 yılının haziran ayının son günleri.

Ayrılık sırası Kırlı Hacı Ali Efendi'nin 12 kişilik ailesindedir.

Sakarya Kavala açıklarında demirlemiş, mübadelenin hüzün yolcularını beklemektedir.

Vasfiye Göray, Kavalalı Mehmet Ali Paşa Medresesi'nin fotoğrafına son kez baktı.

Gözlerinden iki damla yaş süzülürken albümü kapattı ve "Sakarya vaporuna binen son posta içindeydik biz." diye yeniden anlatmaya koyuldu:

"Vapora önce ev eşyalarımız yüklendi. Biz evimizde ne varsa, ama ne varsa hepsini getirdik.

Bir ev dolusu eşya bizden önce vapora yüklendi. Biz de zamanı gelince sandallarla Sakarya'ya götürüldük. Sandalın ipleri çözülüp kürekçiler küreklere asılırken annemin ağladığını hatırlıyorum. Anneciğim 'Ölülerimizi bıraktık gidiyoruz. Mezarlığa

son bir kez gidemedik, ölülerimize dua edemedik, onları ziyaret edemedik.' diye gözyaşı döktü. 80 yaşını geride bırakmış dedem, anneannem ve o günlerde hasta olan Zekiye Teyzem kamarada yolculuk yaptı. Ben, kardeşlerim Ahmet ve Sıdıka, okumak için gittiği Türkiye'den mübadeleye yakın günlerde dönen Hasan Dayım, imarette kâtip olan Osman Dayım, teyzemin kocası Hafız Rasim ve teyzemin iki üvey kızı Fatma'yla Gülsüm güvertede geldik. Yatakları güverteye serdik de üzerine oturduk. Vapor çok kalabalıktı. Herhalde başka yerlerden gelenler de bindirilmişti. Vapor hareket edince kocaman kırmızı bayrak açıldı. Bugünkü gibi gözlerimin önünde. Bayrağın üzerinde beyaz harflerle eski Türkçe 'Kavalalıların kurtuluş bayramı' yazıyordu. Bayrağı iki direk arasına gerdiler. Büyüklerimiz bayrağı açanları alkışladı. Bunu hiç unutmuyorum. Yola çıktık bir yağmur başladı ki; hiç sorma. Geceyi yolda geçirdik. Aradan ne kadar geçti bilmiyo-

Yunanistan'da üç dönem Kavala milletvekilliği yapan tütün tüccarı Gazilerli Hacı İbrahim Efendi Mora Yarımadası'nın Patras Mevkii'ndeki Riyon Kalesi'de sürgün günlerini geçirirken arkadaşlarıyla. (Kare içinde.) Fototoğraf 1924 yılının şubat ayında çekilmiş. (FOTOĞRAF: Engin Gazilerli arşivi)

rum. Bir baktım İzmir'e gelmişiz. Yolculuğu pek hatırlamıyorum. Yorgunluktan derin uykulara dalmış olmalıyım. İzmir'den küçük vaporlara binerek Urla'daki Klazomen Tahaffuzhanesi'ne gittik. Orada hamama soktular. Elbiselerimizi hep kaynar sularda yıkadılar, tütsülediler. Temizlendik paklandık. Tahaffuzhaneden çıktıktan sonra İzmir'e dönmeyi beklerken, faytonlara binerek anneannemin bizden önce Türkiye'ye gelerek Urla'ya yerleşen komşuları Gül Hanımlara gittik. Gül Hanım'ın kocası çok zengin bir adam olan İhsan Bey'di. Avropa görmüş bir aileydi. Ziyaretimizi tamamladıktan sonra aynı küçük vaporla İzmir'e döndük. Sakarya İzmir'de 40 hane Kavalalıyı bıraktıktan sonra Mudanya'ya döndü. Biz 40 hane Kavalalı da Bursa'ya gitmek üzere Mudanya'da indik. Kavala'da bir kişi kaldı. Büyüklerimiz o adamın aleyhimize çalıştığını söylemişlerdi. Onun için Türkiye devleti kabul etmemiş. Adamın karısı ve kayınbiraderi buraya gelmişti. İşte o adamın dışında Kavala'da hiç Türk kalmadı."

Özlemin ateşi

27 Haziran 1924 tarihinde Türkiye'ye gelmişlerdi.

"Şimdi uzaklarda..." dedi, kendisinin bile duymakta zorlandığını sandığım bir ses tonuyla vegönlündeki hicranı bastırmak istercesine.

Yorulmuştu.

"Bitirelim." diyordu gözleriyle.

"Son sözleriniz?" diye sordum.

Anlattı:

"Bursa'ya yerleştirileceğimiz belliydi. O zaman Mudanya-Bursa arasında küçük bir tren çalışıyordu. O trenle Bursa'ya gittik. Bursa'da pek çok tanıdık gördük. Onlardan biri de Ali

Ağababa'mın arkadaşı Sadullah Ağa'ydı. Onun evinde bir kaç gün kaldık. Biz rahat edelim diye kızını ve gelinlerini erkenden tütüne gönderirdi Sadullah Ağa. Misafirlik bitince Setbaşı'nda Rumlardan kalma bir ev verildi bize. Yerleştik. Dedem geldiğimizde 80 yaşını geçmişti. Ulucami'ye namaza gider, orada diğer mübadillerle sohbet ederek vakit geçirirdi. Ama fazla yaşamadı. Geldikten iki üç ay sonra öldü. Ondan sonra zor yıllar geçirdik ama şükürler olsun bugünlere geldik. Nasıl giderim bilemem ama çok istiyorum Kavala'ya gitmeyi nedense. İçimde gizli, saklı bir Kavala özlemi var sanki. Rahmetli kocam subaydı o sebeple gezmediğim yer kalmadı Türkiye'de. Ama aklımda hep Kavala, hep Kavala nedense..."

Vasfiye Göray son cümlesine noktayı koyduktan sonra elini albüme attı.

Ama açmadı albümü.

Neden dersiniz?

Kavala'nın fahri hemşehrisi

Kökleri Kavala'yı sarıp kuşatmış büyük bir ailenin o köklerden son yürek atışı o.

O, Kavala'da adı hâlâ yaşatılan bir babanın; hayatı doğduğu topraklarda ve Türkiye'de onur mücadelesiyle geçmiş milletvekili bir babanın kızı.

Babası Yunanistan Parlamentosu'ndaki son Drama milletvekillerinden Kobakizade (Kobakoğlu) İsmail Hakkı Bey.

Henüz bir bebekken, kendi rızaları dışında yerlerinden yurtlarından edilen yüz binlerden sadece biri o.

Aklının erdiği yaştan itibaren babasının dizinin dibinden ayrılmayan ve onun anlattıklarıyla büyüyen Nilüfer Üstel, babası gibi avukat ve onun gibi mücadeleci.

Kobakizade'nin altı çocuğundan en küçüğü olan Üstel, babası Yunan Divan-ı Harb'i tarafından hapsedildiği günlerde Kavala'da doğmuş.

Birinci kuşak Kavala mübadili Nilüfer Hanım'ın mübadeleye tanıklığı babasının anlattıklarıyla sınırlı.

Nilüfer Üstel

"1914-1924 yılları arasında önce beş, sonra altı arkadaşıyla Drama milletvekili seçilen babamla arkadaş gibiydik. Her şeyi konuşurduk. Yunanistan Parlamentosu'nda geçen yıllarını ve mübadele günlerini zaman zaman anlatırdı, ben de heyecanla dinlerdim." diyen Üstel, babasının düşüncelerini açıkça söylemekten çekinmeyen bir mizaca sahip olduğunu vurguladı.

Nilüfer Üstel babasını ve mübadeleye giden yolu şöyle anlattı:

İstanbul'un işgali

"Babam 1882 yılında Kavala Sarışaban'ın Nedirli (Disvato) köyünün Kobaklı Mahallesi'nde doğmuş. Babası Kobakizade Hacı Hüseyin Efendi ziraatla uğraşır, tütün ticareti yapar ve köyde bakkal dükkânı çalıştırırmış. Dedem aynı zamanda aşar mültezimliği de (vergileri götürü bedel karşılığı toplayan kişi) yaparmış.

Babam Kavala'da Paşa Medresesi'nde (Kavalalı Mehmet Ali Paşa Medresesi) okumuş. Paşa Medresesi'nde hocası medresenin son müderrisi, milletvekili arkadaşı Gazilerli Hacı İbrahim'in kayınpederi Kırlı Hacı Ali Efendi'ymiş. Ancak dedem bir yol meselesi yüzünden akrabaları tarafından öldürülünce medresenin üçüncü yılında tahsili bırakmak zorunda kalmış. Kavala'da dava vekilliği ve Eski Kavala'yla (Palio Kavala) Kokala (Kokkala) köylerinde aşar mültezimliği de yapan babam Balkan Savaşı'nda önce Çanakkale'ye, daha sonra buluştuğu ailesiyle İstanbul ve İzmir'e kaçmış, ortalık biraz durulunca Bandırma, İstanbul ve Selanik yoluyla Kavala'ya dönmüş. Kavala'ya dönünce bir ara Sarışaban Belediye Başkanı seçilen ve bu görevi bir yıl sürdüren Kobakizade İsmail Hakkı Bey, görevinden azledilince Ardidi adındaki tütün komisyoncusunun teklifiyle tütün ticaretine baş-

layarak Sarışaban ve Yaka'daki tütünlerin alıcısı olmuş. Milletvekilliğine devam ettiği günlerde Bulgarlar tarafından Vidin'e sürülen babam bir yolunu bulup kaçtığı İstanbul'da kentin işgaline tanık olmuş. Kavala'ya döndükten sonra yeniden ticarete başlayan Kobakizade bir kez de Yunanistan'daki hükümet değişikliğinde Girit'e sürgün gönderilmiş. dört ay sürgünde kaldıktan sonra Kavala'ya dönmüş. Babam bütün bu mücadeleli hayatın sonunda Kavala'dan Samsun'a gitmek üzere ayrılma zamanı geldiğinde İbrahim Paşazade Hüseyin Bey'in başında olduğu mübadele komisyonunda Sakarya vapuruyla gelen mübadillerin sevk memuru olarak görev yapmış."

Kobakizade İsmail Hakkı Bey (en sağda), Sakarya gemisinin güvertesinde.
(FOTOĞRAF: İskender Özsoy koleksiyonu.)

Sakarya vapuru.

Kim bilir kaç kez Yunanistan'dan Türkiye'ye mübadil taşıdı Sakarya.

Kaç bebek, kaç çocuk, kaç dede-nine, kaç anne-baba taşıdı kim bilir?

Ne ayrılıklara tanık oldu o vapur kim bilir, ne yürek yakan feryatlara?

O vapur, Nilüfer Üstel ve ailesinin Kavala'dan son mübadil grubuyla ayrılışına da tanık oldu.

Bandoyla karşılama

Kobakoğlu Ailesi'ni Samsun'a getiren Sakarya, üç gün üç gece süren yolculuğun sonunda 1924 yılında günlerden bir gün şimdi dolgu alanı olan Park İskelesi'ne yanaştığında İskân Mıntıka Müdürü Rıfat Bey'le Reji Müdürü Rüştü Bey tarafından bando ve mızıka eşliğinde karşılanmış.

Doğup büyüdükleri topraklardan ayrılıp yeni vatanda yeni hayat kurmak çok zor olmuş Kobakoğlu İsmail Hakkı Bey için.

Samsun'a gelince yine çileli günler başlamış.

Kobakoğlu, kendisinden önce Samsun'a gelen kardeşi Mehmet'in tuttuğu iki göz evde 16 kişi bir hafta kalmış. Bu arada hemşehrilerini misafirhanelere yerleştirmekten geri durmayan İsmail Hakkı Bey, İstiklal Caddesi'nde iki katlı bir eve taşınmış.

Ya sonrası?

Söz yeniden Nilüfer Üstel'de:

"Babam yakışıklı ve müşekkel bir adamdı. Mücadeleci ruhu ve dürüstlüğüyle hep dik durdu. Mübadillerin ve ailesinin haklarını savunurken İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'yla ters düştü. Kaya baba-

ma, 'Kobakoğlu uğraşma seni mahvederim.' demiş. Babam hakkını aramada geri durmadığı için Yunanistan'daki mal varlığına karşılık burada verilen mal varlığını ve şahsi servetini kaybetti. Samsun'da tütün fabrikaları, araziler, konaklar. Darıca'da iki un fabrikamız vardı. Ben o zaman lisedeydim. Babamın Samsun-Ankara arasında hak aramak için gidip gelmelerinden ne kadar acı duyduğunun yakından tanığıyım. Konağımızdan dışarı atıldığımızı hatırlıyorum. Babam politikada hep mücadeleci oldu. Dürüst yaşadı. Kimseye boyun eğmedi, hep adaletten yana oldu. 1953 yılında öldüğünde bize onurlu geçmişini bıraktı."

Nilüfer Hanım doğduğu topraklara, Kavala'ya defalarca gitmiş.

Yunanistan topraklarına her ayak basışında çok heyecanlandığını söyleyen Üstel şöyle konuştu:

"Doğduğum yere her gidişimde mütehassis oluyorum. Orası hayatımın başladığı yer. Türkiye'yi çok, ama çok seviyorum. Türklüğümle övünüyorum. Ama Yunanistan'a gittiğim zaman çok değişik hisler yaşıyorum. Tarifi imkânsız hisler bunlar.

Yunanlıların hepsine sempati duyuyorum. Hepsi kardeşim gibi geliyor bana. Kavala'ya

Kobakizade'nin 1914 yılında çekilmiş fotoğrafı. (Leyla Üstel Çağatay arşivi.)

kardeşlerime gitmiş gibi oluyorum. Kavala'ya bir gidişimde tütün müzesini gezdik. Müzede babam adına bir köşe ayrılmış. O köşeye babamın biri yalnız çekilmiş iki fotoğrafını koymuşlar. İsmail Hakkı Bey'in Ford marka üstü açılan tenteli bir otomobili vardı. Babamın Yalazı adını taktığı o otomobili kendisinin kullandığını hiç hatırlamıyorum. Hep şoförü kullanırdı. Yalazı'nın da fotoğrafı vardı müzede. Kavala'da Belediye Başkanı Konstantinos Simitsis'i de ziyaret ettik. Gerek Kavala'da gerek Drama'da hep dostane davranışlar gördük. Kızım da, oğlum da defalarca gitti Kavala'ya. Onlar da her zaman hüsnükabul gördüler Yunanistan'da. Yunanistan'da her zaman bize kucak açıldı. Onlar da kardeşlerini bulmuş gibi yakınlık gösterdiler bize. Bizi evlerini açtılar, ağırladılar. Ben gittim gördüm ata topraklarını ama büyüklerimiz Kavala'daki hayatlarının özlemini çekerek öldüler."

Kavala'nın fahri hemşehrisi

Kavala Belediyesi'yle iyi ilişkilerini sürdüren Nilüfer Üstel'e, belediye tarafından 30 Ekim 2010 tarihinde "fahri hemşehrilik" beratı verildi.

Belediye Kütüphanesi salonunda düzenlenen törende Üstel beratını Kavala Belediye Başkanı Konstantinos Simitsis'ten aldı.

Simitsis törende "Bugün bir tarihi geçmişi canlandırıyoruz. Bu etkinlik Kavala'nın bölgedeki rolünün önemini bir kez daha ortaya koymaktadır. Geçmişte belki acılar yaşanmış olabilir. Ancak bugüne baktığımızda Kavala'nın çok kültürlülük anlayışı halen devam etmektedir. Kavala'ya yabancı olmayan dostlarımızı, hemşehrilerimizi ağırlamaktan büyük mutluluk duyuyoruz." diye konuştu. Üstel de "Babacığımın anısına bu büyük ödülün tarafıma verilmesinden sonsuz mutluluk ve şeref duyuyorum. Fahri

hemşehrilik belgesini yaşadığım sürece onurla taşıyacağım."dedi.

Aynı törende dedesi ve babası Kavala Sarışaban'ın (Hrisopolis) Bayramlı (Paskalya) köyünde doğan işadamı Osman Kavala'ya da fahri hemşehrilik beratı verildi.

Üstel'e hemşehrilik beratını Kavala Belediye Başkanı Simitsis verdi.

Törene Kavala Tütün Müzesi Müdürü Yannis Vizikas, Yunanistan'ın eski İstanbul Başkonsolosu, Yunanistan Dışişleri Bakanlığı'nın İskeçe'deki Siyasi İşler Bürosu'nda görevli Büyükelçi Alexis Alexandris ve Türkiye'nin Gümülcine Başkonsolosu Mustafa Sarnıç da katıldı.

"Gelecek"leriyle geldiler

Bilmiyorlardı.

Gidiyorlardı.

Öyle buyrulmuştu.

Nereye gidiyorlardı, gittikleri yerde ne yapacaklardı?

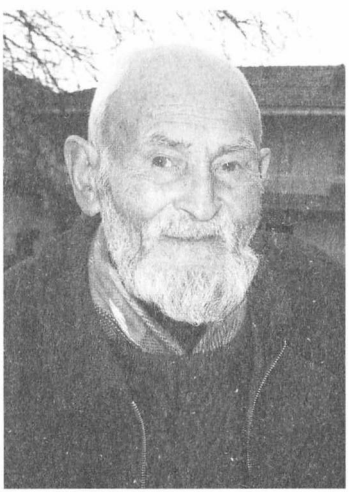
Bunlar hep meçhuldü.

Darova yavaş yavaş boşalıyordu.

Bir telaş, bir koşuşturma.

En çok kadınlar telaşlıydı.

Bir oraya, bir buraya seğirtiyorlar; kimileri bir kök hercai menekşenin peşindeyken bazıları da bebekleri için kara tavuğun ak yumurtasını arıyordu.

Osman Tekinbaş

Bu telaş ve koşuşturma ortamında bir kadının koşarak evine gittiğini kimse fark etmedi.

Kadın evden çıktığında gülüyordu.

Kadının elindeki teneke kutuda "gelecek"leri vardı.

Kadın gülüyordu.

Kadının elinde gelecek vardı.

Geleceğin ne olduğunu sadece o biliyordu.

Aylarca karnında taşıdığı çocuklarının geleceğini şimdi elinde taşıyordu kadın.

Geleceği sadece o kadın biliyordu.

Kocaeli'nin Karamürsel ilçesi Kızderbent mahallesinde yaşayan Alioğulları'ndan Osman Tekinbaş, 1924 yılının mayıs ayında, günlerden Hıdrellez gününde babası ve ablasıyla yollara düştüğünde gelecekte neler yaşayacağını elbette bilmiyordu.

O henüz çocuktu, bilmiyordu.

Ablası da öyle.

Ama babası İsmail de bilmiyordu, köyün diğer babaları da, dedeleri de.

Osman'ın o yıllarda bildiği sadece küçük yaşında tanık olduklarıydı.

Yani mübadelenin ilk günleri, Kavala'nın Darova (Kehrokambos) köyünde başlayıp Kızderbent'te sona eren yolculuk ve yeni vatanda ilk günler ve kök salma mücadelesi.

Şimdi artık söz mübadelenin Kızderbent'teki son tanıklarından,1915 yılında İskeçe'ye yakın bir Türk köyü olan Darova'da doğan Osman Tekinbaş'ta*:

Yabancıların geldiği gün

"450-500 hanelik bir Türk köyüydü Darova. Köyde yerli Rum yoktu. Ama dolayındaki köylerde yerli Rum vardı. Tütüncülük yaptığımız için zengin sayılabilecek bir köydü bizim köy. Babam da tütüncüydü. Hayvancılık da yapılıyordu. Koyun pek yoktu. Daha çok keçi vardı köyde. Hone, Pınar ve Dere adında üç mahallesi, her mahallede de bir cami vardı. Bu mahallelere Yukarı, Orta ve Aşağı Mahalle de deniliyordu. Dere Mahallesi'ndeki caminin minaresi yoktu. Bu cami/mescit bizim arazinin kenarın-

* Osman Tekinbaş 23 Nisan 2011 tarihinde öldü.

daydı. Ben o camiye gittim. Hocamızın adı Mehmet Ali'ydi. Bir de Sabuncu Hoca vardı. Ben onda okumadım. Sabuncu Hoca'nın karısı memlekette ölmüştü. Hoca, karısı ölünce Yeniköy'e gitmişti. Mübadelede onlarla beraber muhacir oldu, buraya geldi. Köye dağdan su gelirdi. Su değirmenleri vardı. Su bir değirmenden çıkar, diğerine giderdi. Su, en son değirmenden çıkar, akar giderdi. Uzak yerlerden gelirler, bakraçlarla su alırlar; bakraçları iki sopanın ucuna bağlayıp omuzlarında taşırlardı. Yukarı mahalledeki çınarın dibi kovuktu. İçinden su çıkardı. Kestanelik de çoktu. Alan dediğimiz bir yer vardı. Evimiz alanın kenarındaydı. Bir de karakol vardı. Darova'da tuz yoktu. Tuz deniz suyunda elde edilirdi. Kavala'dan deniz suyu getirirlerdi. Deniz suyunu yemekte kullanırdı annelerimiz."

Çocuk ne de olsa Osman Tekinbaş o zamanlar.

Elbette mübadele öncesine dair anlatacakları bunlar.

Ama o gün, yani köylerine "yabancı"ların geldiği o gün.

İşte o gün ve sonraki günler Osman'ın hayatında İrene'yle birlikte derin izler bırakacak günlerdir.

Kim mi "yabancı"lar, kim mi İrene?

Şimdi söz yeniden Darovalı Osman'dadır:

"Pek hatırlamıyorum zamanını. Günlerden bir gün Darova'ya Türkiye'den gelenler oldu. Kimdi bu yabancılar, ilk zamanlarda pek anlamadık ama sonra öğrendik. Yabancılar Trabzon'dan ve Samsun'un Bafra ve Erikli köylerinden gelmişlerdi. Trabzonlu kadınların belleri sargılıydı. Gelenler Türkçe de biliyordu. Trabzon'dan gelenler sabah akşam kemençe çalıp duruyordu. Rumlarla bir sene, belki daha fazla beraber oturduk. Rum çocuklarıyla aramızda öyle pek kavga dövüş olmadı ama ben İrene adındaki kızın kafasını taşla yarmıştım bir gün. Çocuktuk ne de

olsa. Babam, buraya gelinceye kadar İrene'in annesine şikayetçi olmasın diye süt verdi her sabah. Sonradan öğrendim, çok üzüldüm. Kızın babası yokmuş meğerse. Üzüldüm ama ne fayda kızın kafası delindi bir kere."

Kara diken harmanı

Osman Tekinbaş'ın Darova'daki hayatından kalan izlerden biri de kara diken harmanı veya çalı harmanı diye adlandırılan eziyet.

Bu eziyet köye Rumlar geldikten sonra başlamış.

Tekinbaş o harmanı da şöyle anlattı:

"Karakoldan jandarmalar gelir, silah arardı evlerde. Verirsen mesele yok. Vermezsen, arayıp bulurlarsa yandın. Jandarmalar hemen silah vermeyen kişinin evinin avlusunda karaçalı/diken harmanı yapardı. Buğday harmanı gibi harman yeri kurardı gâvur. Silah vermeyen hadi bakalım yalın ayak dikenlerin üstüne. Bir gün sekiz on kişiyi diken harmanından geçirmişlerdi. Bu harmanlarda ölen olmadı ama sonradan bir kişi korkudan can vermişti. Karaçalı/diken harmanından geçirilenlerden birinin adı Osman Yürektürk'tü. Osman Yürektürk burada ölene kadar kötürüm yaşadı. Çok şikayet olunca diken harmanını karakol yasakladıydı. Rumların bu baskılarına karşı Türklerden de çete reisliği yapanlar oldu. Cambaz Hüseyin, Durna Osman, Kaçak Hasan, Mehmet Bey Türk çetecilerdi. Cambaz Hüseyin'i Darova'da vurdular. Diğerleri buraya geldi, burada öldü. Mezarları da burada. Onlar benim akrabalarım sayılır. Bu kişilerin torunları Kızderbent'te yaşıyor. Bu çete reisleri dağlardan gece vakti inip çoluğunu çocuğunu görüyorlarmıştı, karınlarını doyuruyorlarmıştı. Sonra tekrar dağa çıkıyorlarmıştı. Duyardık, komşu köy-

lerden Çağlayık'ta da Türk çetecileri varmıştı."*

Ve o gün.

Beklenen gün.

Veda günü.

Peki, kime veda edilecek?

Geride, ana baba, hısım akraba mı kalıyordu ki veda edilsin?

Veda, o günlerde mezarlık ziyaretidir, kabirlerin başında okunacak Fatiha'dır.

İşte o veda çok zor olmuştur, anlatmalara kelimeler yetmez.

O vedalar gözyaşları içinde zor da olsa tamamlanınca yollara düşülecektir.

Ve öyle olmuştur.

Osman Tekinbaş, doğduğu eve son kez baktığında yanında babası ve ablası da vardır.

Üç kişilik aile köyden en son ayrılan grup içindedir.

Tekinbaş anlatıyor:

"Babam yola çıkacağımız sırada bir ineğimizi Rumlara verdi. Parayla mı sattı, hediye mi etti bilmiyorum. Para alış verişini görmedim. İneği alan kadınlar ablamla bana elma verdi. Kadınların yanından ayrılırken evimize son defa baktık. Muhacir olduğumuzun farkında değildim o zaman. Yola çıkmadan 15 gün önceden hayvanlarımızı kara yoluyla Türkiye'ye göndermiştik. Eşyalarımızı, yatak yorganlarımız gâvurlar at arabalarıyla taşıdı Karasu nehrinin kenarına kadar. Biz de tüfekleri kasaturalı Rum askerlerinin eşliğinde yürüyerek Karasu'ya indik. Büyüklerimiz, askerlere neden bizimle geldiklerini sorduklarında 'Görevimiz

* İkinci kuşak Çağlayık mübadili Hasan Akınözel'in aile büyüklerinden dinlediklerine göre bu çeteler Debreli, Koca Ferhat, Mandıracı, Saka ve Alicik çeteleriymiş.

sizi korumak. Gideceğiniz yere kadar sizi sağ salim götürmekle görevliyiz.' cevabını aldılar. Rum askerlerinden bazılara güzel Türkçe konuşuyordu. Kimsenin burnu kanamadan biri iki saat içinde gideceğimiz yere ulaştık. Toplandığımız yerde biz çocukları bazı adamlar sırtlarını alarak karşıya geçirdi. Kadınlar ve bebekler de mavnalarla nehrin öteki yakasına taşındı. Mavna nehrin iki yakasına da iple çekiliyordu. Eşyalar yükleniyor bir fasıl, iple çekilerek karşı kıyıya yanaştırılıyor, sonra boş olarak çekilip bu sefer yaşlılarla kadınlar ve bebekler karşıya gönderiliyordu. Böyle böyle hepimiz karşıya geçtik ve merkez de denilen Hüseyinköy (Ionika) istasyonuna yakın bir yerde kurulan beyaz çadırlara yerleştik. Yola çıktığımız gün Hüseyinköy'ün pazarıymış meğer. Bir bağırış çağırış.Çadırlarda bir gece yattık. Sabah olunca Hüseyinköy'den yük trenine bindik ve akşamınan Sirkeci'ye geldik. 15 gün İstanbul'da kaldık, Sirkeci'de. O 15 günde zaman zaman kadınları gezdirdi birileri. Ben de arkalarından geziyordum. Ayasofya Camii'ni öyle görmüştüm. Buraya babam, ablam ve ben geldik. Ablam babamın ilk karısındandı. Babamın ilk karısı üç kız doğurmuş. Ölünce başka birini almış babam, ama geçinememiş. Daha sonra annemle evlenmiş. Ben doğmuşum. Bir kardeşim doğarken annem Ayşe ölmüş. Memleketteyken daha, bana bakar diye teyzemi aldı, ama teyzem benimle ilgilenmediği için ayrıldı. Bir daha da evlenmedi. Ablalarımdan ikisi evli oldukları için ayrı geldiler ama hem Sinop'ta, hem de burada buluştuk."

Sirkeci'den Sinop'a

Osman Bey'in üç kişilik çekirdek ailesinin diğer Darovalılarla İstanbul'daki zorunlu bekleyişleri kendilerini Sinop'a götürecek geminin gelişiyle sona erer.

Tekinbaş Sirkeci-Sinop yolculuğunu hangi gemiyle yaptıklarını hatırlamıyor*.

Hatırladığı, aynı gemiyle dönerlerken gece vakti Sinop açıklarında batma tehlikesi atlattıkları.

Yeniden Osman Tekinbaş'ın anlattıklarına kulak verelim:

"Büyük bir buharlı gemi geldi, Sinop'a götürdü bizi. Sinop'a varınca baktık daha Rumlar orada. Gitmemişler. Onlarla tıpkı Darova'da olduğu gibi beraber oturduk biraz. Onlar da Darova'da yaptığımız gibi evlerini bizim için boşaltmışlardı. Bir kere onları kilisede ayin yaparken seyrettim. Rumlar daha biz oradayken gemiyle Yunanistan'a gitti. Bu arada bizden 15 gün önce Darova'dan yola çıkan hayvanlarımız bizden 15 gün sonra Sinop'a geldi. Biz Sinop'un merkezinde eyleşirken Sinop'u hayvancılık açısından beğenmeyen büyüklerimizden üç beş kişi yer beğenmek için sağı solu gezdi. Buralara kadar gelmişler bizimkiler. Kızderbent'i beğenmişler sonunda. Zaten Sinop oturulacak yer değildi. Denizin içinde bir ada gibi. Üç aydan sonra aynı gemiyle yola çıktık. Gemi yolda bozuldu makineler istop etti, yan yattı. Battı batacak. Ocak sönmüş. Batma tehlikesi atlatarak güç bela Karamürsel'e geldik. Geldik ama iskele yok karaya çıkmak için. Gemi açıkta durdu. Hem insanlar hem hayvanlarla eşyalar vinçlerle indirildi ve sandallarla karaya taşındı. Kayıklara binmiş adamlar hayvanların başlarını karaya çevirmek için uğraştı durdu. Gemi su aldığı için eşyalarımız çürümüştü. Karamürsel'de Kızderbent'e neredeyse bir günde öküz arabalarıyla geldik. Çevre köylerin ahalisi parasıyla getirdi bizi. Geldiğimizde Kızderbent boştu. Oturmalık ev yoktu. Evler yanmış, yıkılmıştı. Kilisenin duvarları duruyordu. Büyük bir han vardı. Şimdi olsaydı o hanı yıktırırlar mıydı

* www.kizderbent.net'te geminin adı Millet olarak geçiyor.

adama? Biz gelesiye kadar boş kalmış burası. Etrafı ot bürümüş, ağaçlar çıkmış orman gibi olmuş. Köyün aşağı taraflarında tenekelerden, çavdar saplarından kendimize kulübeler yaptık, iki üç sene o kulübelerde oturduk. Sonra para bulanlar, eli bollaşanlar birer ikişer kendi evlerini yaptı."

Yeni vatan, yeni hayat.

Ve var olma mücadelesi.

Osman Tekinbaş'ın babası da, diğer Darovalı mübadiller de yeniden filizlenecekleri topraklara köklerini salmak, hayata direnmek için ne yapacaklarını düşünürlerken akıllarına tütüncülük yapmak gelir.

Ama nasıl?

Tütün fidesi nerede?

Bu son sorunun cevabı bu röportajın girişinde.

Hani elindeki teneke kutuya bakıp gülen kadın vardı ya.

Kadının elinde "gelecek" vardı ya.

Geleceği sadece o kadın biliyordu ya.

İşte o kutuda tütün tohumu vardı.

Gelecek tohumdaydı.

İşte o tohum hayattı.

Osman Tekinbaş'a "Basma tütün ekerdik biz. Bundan 15-20 yıl öncesine kadar Kızderbent'te olduğu gibi çevredeki yerli köyleri de bizden görüp tütüncülüğe başlamıştı" dedirten işte o tohumdu.

O tohum gelecekti.

Bu röportaj burada, muhabirin soracağı iki soruyla bitiyor.

Sahi kimdi o kadın?

O kadın gerçek miydi?

Gönüllü değil, zorunlu veda

Şubatlardan bir şubat, ama ne şubat.

Günlerden bir gün, ama ne gün.

Kavala limanı.

Limanda bacasından ayrılık dumanları tüten bir gemi.

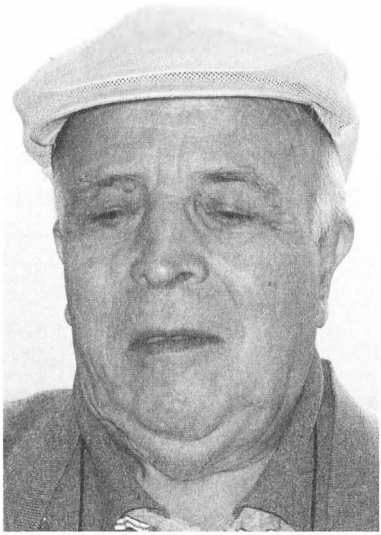
Belki Trabzon, belki Sakarya, kim bilir belki de Akdeniz.

Bir ana.

Kucağında iki bebe.

İkiz bebelerinden Ahmet'ini sağ sinesine yatırmış, Mümine'sini sol.

Ortalığı buza kestiren şubat ayının o gününde geminin pruvasında sığındıkları yerde sırtını kocası İsmail'e dayamış, gözleri Kavala kalesinin burcuna dikili, ağlıyor.

Ahmet Büke

Geçmişine ağlıyor, geleceğine ağlıyor.

Gemi tornistan yaparak ağır ağır limandan ayrılırken Goyranlı Molla İsmail'in, Rabia Ana'nın kocası İsmail'in "El Fatiha..." çığlığı duyuluyor.

Herkes uyuyor davete.

Ve ata topraklarında son Fatiha gözyaşları içinde okunuyor.

O ayaz şubat gününde Ka-

vala'dan kalkan o geminin en küçük yolcusunun öyküsüdür şimdi okuyacaklarınız.

Büyükannesinin dediğine göre 1923 yılının "kumar gecesi" yani 31 Aralık gecesi Kavala'nın Goyran (Georgiani) köyünde doğan Ahmet Büke* elbette o günleri hatırlamıyor.

Bir ayrılık gemisinin en küçük iki yolcusundan biri olarak Kavala'da başlayıp İzmir'in Urla ilçesinde sona eren yolculuğun Büke ailesindeki son bireyi olan emekli teknik öğretmen Ahmet Bey Yalova'da yaşıyor

Artık anlattıklarını size aktarmanın zamanıdır:

Rumelilikle iftihar ediyor

"İkiz doğmuşum. İkizim kızdı. 2005 yılında Pamukova'da vefat etti. Urla'da kız kardeşim Ülfet doğdu. Şimdi İstanbul'da. Doğumumdan iki ay sonra göç etmişiz, kundakta bebekken. Kavala'dan Urla'ya karantina adasına gelmişiz. Bir ay karantinada kalınmış. Orada beklerken ailemizin ve diğer ailelerinin büyüklerinden teşekkül ettirilen heyetler Aydın, İzmir ve Manisa'ya yer beğenmeye çıkarılmış. Bizim ailenin büyükleri Urla'yı beğenince orada iskân verilmiş. Goyran'ın varlıklı aileleri arasındaymışız. Kavala'da bıraktıklarımıza karşılık babama Urla'nın batı tarafından Çeşme yolunda 15 dönüm zeytin ve bağ vermişler. Urla'nın doğu tarafında yerli nüfus Manavlar varmış. İlkokulu Urla'da bitirdikten sonra iki yıl İzmir'de, üç yıl da Bursa'da okudum. Okullar bitince teknik öğretmen oldum. Öğretmenliğe ilk tayin yerim Siirt'te başladım. Ailemin bir kolu mübadeleden önce karayoluyla Drama'dan İstanbul Çatalca'ya gelerek Kestanelik köyüne yerleşmiş. Urla'da ilk yıllarda çok zor günler geçirdi ailemiz. 1930'lu

* Ahmet Büke 21 Ocak 2011 tarihinde öldü.

yılların başında annem dördüncü kardeşimin doğumunda çocuğuyla öldü. Sonraki yıllarda analığım, dayım, karısı ve teyzemin kızı da arka arkaya veremden öldü. Ama yine de ayağa kalkmayı başardık. Devletin bize verdiği arazileri ekip biçerek yıllarca geçindik. Ancak 1937 yılında Urla'da büyük bir dolu felaketi yaşandı. Zeytin, üzüm ve tütün ne varsa ağaçta, tarlada ziyan oldu gitti. Babam o yüzden çok zor durumda kaldı. İki sene ortakçılık yaptı. Urla'da bakkal dükkânı da açtı babam, ama veresiye yüzünden kısa zamanda iflas etti. Babam okumuş yazmış bir insandı. Lakabı Molla'ydı. Onun Urla'da gönüllü imamlık yaptığını hatırlıyorum. Bir Ramazan'da Türkçe ezan bile okumuştu. Molla İsmail 20 yıl Urla'da oturduktan sonra akrabalarımızın davetiyle Pamukova'ya göç etti. İkinci eşi Urla'da ölen babam orada bir kez daha evlendi."

Ve yeniden mübadele:

"Goyran Kavala'ya 20-25 kilometre mesafede yamaçta kurulu bir köymüş. Rumlarla iç içe yaşanıyormuş. Türklerle Rumların arası iyiymiş. Hatta bir Rum komşusu dedemi çetecilere karşı korumuş. Toprakları verimliymiş Goyran'ın. Babam memleketteki hayatıyla ilgili olarak çok konuşmazdı ama zaman zaman oradaki hayatlarını özlemle anar ve anlatırdı. Pek gönüllü gelmemişler Türkiye'ye. Mecbur oldukları için gelmişler. Şimdi aradan 87 yıl geçtikten sonra bana soracak olursanız 'Goyran'a gitmek ister misiniz?' diye cevabım elbette evet. Görmek isterim doğduğum yeri. Diyelim ki gittim. İlk işim doğduğum evi aramak olur. Ama bulabilir miyim, duruyor mudur o ev, bilemem. Bana kimse anlatmadı ki bana doğduğum evi. Şunu da söyleyeyim. Rumelili olmakla iftihar ediyorum. Rumeli'ye ait her şeyi ilgiyle takip ederim. Müzik olsun yazı olsun hemen ilgimi çeker..."

Varsıllıktan yoksulluğa mübadele

Büyük dedeleri Kavalalı Mehmet Ali Paşa'yla Mısır'a gitmiş zamanında.

Ve orada pekmez ticareti yaparak geçinmişler.

Pekmezcioğlu soyadı dedelerinden miras Hüseyin Bey'e.

Paşa, Hüseyin Bey'in Mısır doğumlu dedesini imaret nazır olarak tayin edince aile Kavala'ya dönmüş ve Hüseyin Pekmezcioğlu 1922 yılında şimdi otel olan Mehmet Ali Paşa İmareti'nde doğmuş.

25 yıl ilköğretim müfettişi olarak çalıştıktan sonra 1978 yılında emekli olan Pekmezcioğlu Kavala'yı ve mübadele günlerini hiç hatırlamıyor. Anne ve babasıyla diğer aile büyüklerinin mübadele hakkında ne düşündüklerini de bilmiyor.

Sormak aklına gelmemiş.

"Hata etmişim." diyen Pekmezcioğlu'nun ailesi Akdeniz gemisiyle 1924 yılında Kavala'dan İzmir'in o zamanki adıyla Punto (Alsancak) limanına gelmiş.

Bir süre, önce Tepecik'te misafirhanede, sonra akraba evinde kalan Pekmezcioğlu Ailesi'ne sadece bir ev verilmiş, biraz da para karşılığı bono.

Ama bonolara paraya çevrilemediği için ziyan olup gitmiş.

Hüseyin Pekmezcioğlu

Fodla ve pilav

Şimdi isterseniz Hüseyin Pekmezcioğlu'nun anlattıklarını dinleyelim:

"Dedemi imaret nazırı olarak Kavala'ya gönderince paşa, ailem imarette kendilerine yeni bir hayat kurmuş. Günleri imarette koruma altında geçiyormuş. Kapısında Osmanlı bayrağı dalgalanıyormuş. O nedenle kimse dokunamıyormuş. Hatta bir gün bir Rum'un kovaladığı Türk imarethaneye sığınmış. Rumlar Osmanlı toprağı olduğu için bir şey yapamamışlar o kişiye. Aradan yıllar geçtikten sonra bir gün babam İzmir'de hayatını kurtardıkları o kişiyle karşılaşmış. Babamın işsiz olduğunu öğrenince Duyun-u Umumiye İdaresi'ne girmesine yardımcı olmuş. Babam orada 20 yıl çalıştı. Aile imarette varlık içinde yaşıyormuş. Hiç sıkıntıları yokmuş. Babam Edip Bey, Kavala'dan İstanbul'a eğlenmeye gelirmiş. Babam, 'O zamanlar cebim şıkır şıkır altın parayla doluydu.' derdi. Ailenin kızları altın kemerle gezermiş. Ama mübadil olup İzmir'e gelince varsıllıktan yoksulluğa düşmüşüz aile olarak. İmarette halka yemek dağıtılırmış; fodla ve pilav dağıtılırmış. Bugün bile ailemiz bir araya geldiğinde mutlaka imaret pilavı pişirilir. Evimizde Kavala'daki hayat ve mübadele konusu konuşulmazdı. Sadece annem ve babam arada bir doğdukları yerleri özlediklerini söyleyip "Kavala güzeldi..." derlerdi. Ben de Kavala'yı merak ediyorum, ama bir türlü gidemedim. Gitmek için de hazırlandım. Ama kısmet olmadı, engeller çıktı. Bugün de yaşım geçti, gidemem artık."

Ara sıra özlüyor

Bursa'nın Görükle beldesindeki* Eski Kavala (Paleo Kavala) mübadillerinden Havva Ataman** 1908 yılında doğmuş.

Mollahasan Ailesi'nden Ataman Türkçenin yanısıra Bulgarca da biliyor.

Anlattıklarına gelince:

"Bir tepedeydi evimiz.Tek katlı, büyük bahçesi olan; bahçesi incir ve ceviz ağaçlarıyla dolu bir evdi evimiz. Yıkılmıştır şimdi. Köyümüz Türk köyüydü. Çok çok 80-100 hanelik köydü. Hem Türkçe konuşurdum, hem de Bulgarca. Ama anam dilim Türkçe. Ufakken Kuran öğrenmeye cami mektebine gittim.Eve lazım olan şeyleri almak için eşeklerle Kavala'ya inerdik. Mübadele olacağına yakın bizim evleri gâvurlara verdiler. Biz bahçede oturduk. Sonra doğduğumuz yerlerden ayrıldık. Kavala'dan Akdeniz gemisine bindik. Akdeniz yedi köy halkını önce Bandırma'ya getirdi. Bandırma'da Kokala (Kokkala) ve Korita (Korifes) köyleriyle diğer köylerden binen-

Havva Ataman

* Röportajın yapıldığı tarihte. Görükle bugün Nilüfer Belediyesi'nin mahallesi.

** Havva Ataman 3 Ağustos 2009 tarihinde öldü.

leri indirdiler. Biz sonra Mudanya'ya devam ettik. Mudanya'da bir hafta zeytinliklerde bekledik. Geldiğimizde 1924 yılının ilkbaharıydı. Mudanya'dan trene bindik ve Geçit denilen yerde indik. Geçit'te beklerken ailemizin büyükleriyle köyün büyükleri etrafı gezdi. Büyükler toprağını verimli görüp Görükle'yi beğenmişler.Geçit'ten yürüye yürüye mübadeleden önce Rum köyü olan Görükle'ye geldik. Bizden evveli buraya Langazalılar gelmiş. Geldiğimizde onlardan başka bir kaç aile de Boşnak vardı ama biz gelince Boşnaklar gitti. Buraya güç de olsa intibak ettik. Şimdi tabii Eski Kavala'ya gitmek isterim. Ara sıra özlediğim de oluyor. İnsan doğduğu yerleri özlemez mi hiç?"

Macır olmasaydı öğretmen olacaktı

Görükle'deki bir diğer Eski Kavalalı da 15 Mart 1917 tarihinde doğan Fatma Gültekin*.

Hasanpelvanlardan Gültekin şunları anlattı:

"Köyümüz Türk köyüydü. Sonra Rumlar geldi. Rumlar hem Rumca hem de Türkçe konuşuyordu. Bizim eve üç kız kardeş verdiler. Kızlardan biri annemin peşinde dolanır durur, 'Ayşe Teyze, Ayşe Teyze sana somun ekmeği yapacağım." diye tuttururdu. Onlarla aramızda geçimsizlik olmadı. Köyde dedem Mehmet'e İspirto Dede, kız kardeşine yani halama da İspirto Hala derlerdi, bilmem neden. Dedemin evine çingeneler gelir ayı oynatırdı. Mübadele zamanı Kavala'dan Akdeniz gemisine bindik.1924'ün ilkbaharında yola çıktık. Gelirken köpeklerimiz Murcu ve Karakancık'ı da getirdik.Önce Mudanya'ya geldik, sonra Geçit'e gittik. Babamın omzunda, Geçit'ten yayan geldik Görükle'ye. Buraya yedi kişi geldik. Deniz kenarındaki Kavala'da oturanların bir kısmını Muradiye'ye verdiler. Okumak istiyordum ama macır olduk. Macır olmasaydık öğretmen olurdum."

Fatma Gültekin

* Fatma Gültekin 11 Haziran 2012 tarihinde öldü.

Bafra'dan Kavala'ya yitik hayatlar

Kavala'nın Disvato (Nedirli) köyünde 1931 yılında doğan Iliadis Efstathios ikinci kuşak Bafra mübadili.

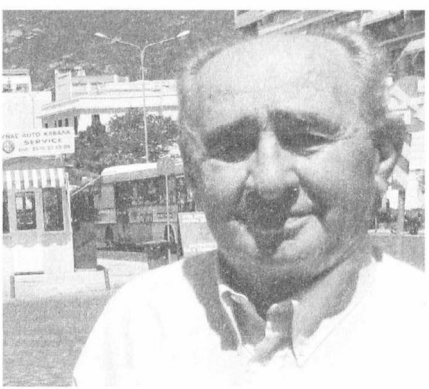
Emekli vergi uzmanı olan Efstathios'la Kavala'da konuştum.

Aile büyüklerinin Bafra'da amele taburlarına gönderilmesinden, dağa çıkmalarına; Bafra'dan Samsun'a giderlerken ailesine yardım eden Türklerden ve Bafra'ya hem babasıyla hem de yalnız gittiğinde tanık olduklarına değin birçok konuda sohbet ettik.

Uzun söze ne hacet.

İşte Iliadis Efstathios'un anlattıkları:

• Dedem, kardeşleri, babam ve amcalarım Bafra'da çok zor günler yaşamışlar savaş yıllarında. Dedem Tosya'ya amele taburuna gönderilmiş. Altı ay sonra dönerken arkadaşlarıyla birlikte öldürüp dere yatağına atmışlar. Ben o dere yatağına Maymun Deresi diyorum. Aslında Bafra'da öyle bir dere yok. Dedemin kardeş uşaklarından eczacı Aleksandros'u da Amasya'da asmışlar. Nenem ve eltileri de çok acı çekmiş. 15 yaşından büyük olanlara amele taburuna almışlar hep.

Iliadis Efstathios

• Babamlar beş kardeşti. En büyükleriyle ondan sonra geleni dağa çıkmış. Üçüncüsünü amele taburuna almışlar. Adı

Aleksandros'tu. Amcamın başına neler geldiğini 40 yıl sonra oğlundan öğrendim. Bir kış günü ayaklar çıplak, üstte başta hiçbir şey yok. Dinamitler patlatılıyormuş götürüldükleri taş ocağında. Ölsün diye bekliyorlarmış. Ama üstüne bir taş bile düşmemiş. Taburda düşünceli bir subay varmış. Amcamı öyle çırılçıplak görünce acımış. Giyecek ve yiyecek vermiş. Amcam kurtulmuş. Babam Flaretos da 15 yaşındayken dağa çıkmış.

• Bafralı Rumlar amele taburlarına gitmek istemiyordu. Çünkü gidenler geri dönmüyordu. Topal Osman Karadeniz Rumları için, insanlık için kötü bir adam. Ama Türkler için önemli, Giresun için önemli. Topal Osman'ın Bafra'daki ölümlerde rolü var. Çeteci adamları Bafra'nın köylerine geldi. Ama daha çok Samsun'da etkili oldu. Öldürmelerde Türk askerinin rolü az. Daha çok başıbozuklar öldürdü. Ama başıbozuklar da kendi başlarına yapmıyordu. Birileri onlara emir veriyordu. Bafra ve civarında Türk çetecileri de vardı, Rum çetecileri de.

• Türkler savaşı kazanınca dağa çıkanlar gruplar halinde indirilmiş. Bazı Türkler un, şeker, tuz, pirinç hazırlamış onlara verilmek üzere. Önce kadınlarla çocukları indirmişler dağdan. Sonra erkekler. Kasım ayına kadar her şeyi elden çıkarmaları ve gitmek için hazırlanmaları söylenmiş. 'Sadece aranızdan Müslümanlığı seçenler burada kalabilir.' denilmiş. Ama bu teklifi kabul eden çok az kişi olmuş Karadeniz'de. Parmaklarla sayılabilir. Şurda burada bir iki kişi.

Bafra'daki ahbaplar

• 1922'nin eylül ayından itibaren parti parti çıkarmışlar Rumları Bafra'dan. Bizimkiler son partideymiş galiba. Türklerden biri neneme 'Toparlayabildiğiniz kadar adam toparlayın sizi sakla-

yacağız. Ortalık biraz rahatlasın, gidersiniz. Ondan sonra Allah yolunuzu açık etsin.' Demiş. Onların elinden bir şey gelmezdi doğrusu. Bir duysalar cezalandırırlardı tabii.

• Bafra'dan yola çıkan babamlar önce Samsun'a gitmiş. Günlerce gemi beklemişler. Nihayetinde bir Yunan gemisi gelmiş ve onları önce İstanbul'a götürmüş. İstanbul'da Selimiye Kışlası'nda karantinaya girmişler. Sonra gemiler Bafralıları Selanik, Kavala ve Pire'ye götürmüş. Bizimkiler aralıkta Kavala'ya ulaşmış.

• Buraya geldiklerinde Yunan devleti çok fakirdi. Kimseye yardım edemedi. Bir yıl için gittiler Nedirli'ye, ömür boyu kaldılar. Nedirli'de bir yıl Türklerle beraber yaşamışlar. Annemle babamın o günlerden kalma hatıraları çok güzeldi. Aralarında hiç bozukluk olmamış. Aksine Nedirli'de Yunanlılar ve Bulgarlar baskı yapmış. Annem Sofia geldiğinde on, babam Flateros 16 yaşındaymış.

• Annem ve babam Bafra'dan çok kötü söz etmezlerdi. İnsan kötü günler geçirse bile doğduğu yerleri sever, özler; oraları görmek ister. 1981-1990 yılları arasında her yıl anamın babamın memleketi Bafra'ya gittim. İlk gidişimde amacım annemin babamın doğduğu, büyüdükleri yerleri, okudukları okulları, kiliselerini görmekti. Oraya gidince hayatımda değişiklik olmadı. Giderken kendimi ferah tuttum, ferah döndüm. Annem çok genç öldüğü için memleketini göremedi ama babamı götürdüm Bafra'ya. Orada ahbaplarım var şimdi.

• Babama yola çıkmadan önce 'Orada ağlamak yok.' dedim. Bafra'ya vardığımızda onu çocukluk arkadaşı karşıladı, elimden aldı babamı. Beş gün kendi hayatlarını, çocukluklarını yaşadılar. Gezdiler, eğlendiler. Geceleri ben başka evde kaldım, babam o çocukluk arkadaşının evinde kaldı. Babamın arkadaşının adını

da söylemeyeceğim. O zaman bizimkileri saklayanların kim olduğu ortaya çıkar.

• Bafra'da dört Türk ailesi vardı. Büyükleri öldü şimdi. Bafra'ya gittiğimde onların torunlarını tanıdım. Ama onların da isimlerini söyleyemeyeceğim. Başları derde girebilir. Bafra'ya her gittiğimde bizimkilerin de aralarında olduğu grubu saklayan o ailenin torunlarının evinde konuklandım.

Yüreği Türkler için çarpıyor

O bir Gelverili.

Altı yaşındayken, 1958 yılında annesi Gül ve babası Yorgos'la kalkmış gelmişler Kavala'ya.

Gelveri'de çiftçilik yapan babası Müslüman bir Türk kızıyla evlendiği için mübadele dışı kalmış.

Ancak gel zaman git zaman işleri bozulunca ve geçim darlığına düşünce halaları Hrisula ve Eleni'nin ısrarlı davetlerine direnemeyerek Kavala'ya göç etmişler.

"Ben anadan Türk'üm." diyen Andonya Eminidu, Kavalalı Mehmet Ali Paşa Medresesi'nin karşı sırasında yıllarca taverna işletti.

Andonya Eminidu

Şimdi emekli.

"Evimin önünden ne zaman bir Türk geçse çevirir mutlaka sohbet eder, onlara kahve ikram ederim." diyen Eminidu'nun yüreği Türkler ve Türkiye için çarpıyor.

Anlattıklarına gelince.

"Babam Yorgo çitçiydi. Annem Gül de Müslüman bir Türk kadını. Ana dilimiz Türkçe. Babamın işleri bozulunca Gelveri'den kalktık geldik. Zaten mübadeleyle giden

kardeşleri Hrisula ve Eleni çağırıyordu. İstemeye istemeye doğduğumuz toprakları terk ederek Kavala'ya geldik. Annem dinini değiştirmedi. Müslüman olarak ve memleket hasretiyle öldü. Onu Kavala'nın köylerinden Vipatomus'taki Hıristiyan mezarlığına gömdük. Annem ölene kadar Rumca konuşmadı. Kalimera (günaydın) ve kalisperadan (iyi akşamlar) başka Rumca kelime öğrenmedi. Ama babam öğrendi. Mecburdu öğrenmeye. Ben de Rumcayı okulda öğrendim. Okulda altıncı sınıfa kadar okudum. 17 yaşına gelince bir balık lokantasında çalışmaya başladım. Epeyce çalıştıktan sonra kendi işimi kurdum. Yıllarca balık lokantası işlettim Kavala'da. 2008 yılında rekabete ve komşu esnafın müşterilerimi kapmalarına dayanamayınca lokantayı kapattım. Ve emekli oldum. Burada emeklilerin çalışması yasak. O yüzden evde oturuyorum artık. Sadece cumartesi günleri Kavala'da kurulan pazarda kocama yardım ediyorum. İki çocuğum var. Oğlum Kavala limanında börekçilik yapıyor. Kızım anaokulu öğretmeni. Gelveri'yi hatırlamıyorum. Ama yine de özledim oraları. Türkleri çok seviyorum. Kanım onlara akıyor. Ama bugüne kadar bir türlü gitme fırsatı bulamadım Türkiye'ye. İlk fırsatta kocamı da alıp gideceğim doğduğum topraklara."

Köyden çıktı, adını unuttu

Kavala'nın mübadele yıllarındaki adı Uzunkuyu olan Makrichori köyünde ikinci kuşak Bafra mübadili Paraskevula Kirpioğlu'yla hem köyü gezdim, hem de konuştum.

Paraskevula Kirpioğlu

Paraskevula köyde küçük bir bakkal dükkânı işletiyor. Konuşmaya "Bana Rula diyebilirsiniz." diye başlayan Kirpioğlu şunları anlattı: "Babam Yorgo Bafra'nın Kaydalapa (Sarıçevre) köyünde, annem burada doğmuş. Babam ve ailesi çok zor gelmiş Yunanistan'a. Babam annesiyle yola çıkmış köyden ama birbirlerini kaybetmişler. Yayam (ninem) önce İstanbul'a gitmiş, sonra Atina'ya. Babam küçük bir çocuk. Üç sene sonra annesini bulmuş. Ana oğul buraya, bu köye gelmişler sonra. Onlara ev vermişler arazi vermişler. Nasıl kaçtılar, o konuda bir şey demeyeceğim. Sadece çok güçlük çekerek geldiklerini biliyorum Yunanistan'a. Yayam,

sık sık 'Bizim çektiğimiz acıları dünyada hiç kimse çekmesin.' diye dua eder; 'Kaydalapa'dan çıktığımda adımı bile unutmuştum. Adım burada aklıma geldi.' derdi. Çektikleri acılara rağmen aklında hep köyü vardı, memleketine gitmek istiyordu. Annemin annesi ve diğer aile fertleri kaçarken önce Rusya'ya gitmişler, sonra buralara gelmişler. Ben de elbette gitmek istiyorum Kaydalapa'ya. Ailemin doğdukları yerleri görmek istiyorum."

Küçük: Mübadele Anadolu'yu Türkleştirdi

Dışarıda mart ayazı var.

Bir koşuşturmacadır gidiyor.

Denkler hazırlanıyor; hazırlanan denkler imeceyle kapı önlerine taşınıyor.

Kapıların önü, yatak, yorgan, çeyiz sandıkları ve mutfak eşyalarıyla dolu.

Drama'da her evde yaşanan bu telaş ve koşuşturma Roosevelt Caddesi'ndeki iki katlı evde de yaşanıyor.

Evin tek çocuğu sekiz yaşındaki Sami de o koşuşturmacanın içinde.

Sami Küçük

O ilk kez böyle bir deneyi yaşıyor ama ailesinin büyükleri daha önce büyük göçlerin önünde sürüklenmiş.

Babasının büyükbabaları Bulgaristan'ın Samakof kasabasından

Tarihe "93 Harbi" diye geçen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda baba tarafı göçe zorlanınca her şeyi Samakof'ta bırakıp yaya olarak Drama'ya kaçmış. Muzga (Koudounia) iskân edilmişler. Balkan Savaşı sırasında da Bulgarlar Drama'yı bom-

balayınca annesi, anneannesi ve iki küçük dayısı yaya olarak Drama'dan Kavala'ya kaçmış.

47 yılda iki kez göçlerin önünde savrulan aile bu kez de mübadele vurgunu yemişti.

İşte o telaş ve koşuşturmanın nedeni mübadeleydi.

Sami'nin ailesi, yeni bir göçün eşiğindeydi.

Drama'daki o son gün hazırlıklar akşama dek sürdü.

Akşam üstü kağnılara eşyalar yüklenip Drama'ya gitmek üzere yola çıkıldı.

.....

27 Mayıs 1960'ın önemli isimlerinden emekli kurmay albay Sami Küçük* 1916 yılında Ortodoks Hristiyanların suya haç attıkları 5 Ocak sabahı Drama'da doğmuş.

Osmancık Taburu'yla gönüllü olarak Filistin Cephesi'ne giden ve orada şehit düşen, aile içindeki adıyla, "Küçük Mustafa"nın oğlu.**

---

* Sami Küçük 8 Eylül 2011 tarihinde öldü.

** Küçük, babası "Küçük Mustafa"yı ve onun Filistin'e gidişini şöyle anlattı: "Babam, benim gibi ailenin tek çocuğuymuş. Küçük yaşta anne ve babasını kaybetmiş. Doğumumdan on ay kadar sonra bir gün babam eve geldiğinde kendisini karşılayan annemle anneanneme "Ben askere gitmek için gönüllü yazıldım" demiş. Anneannem babama, "Sen ne yapıyorsun Mustafa? Birkaç yıl önce kocamı kapıda süngüleyerek öldürüp beni üç çocukla dul bıraktıklarını biliyorsun. Henüz bir yaşını aşmamış çocuğun ve genç bir karın var. Kalan iki oğlum henüz iş tutacak yaşta değiller. Bizleri bu halde nasıl bırakabilirsin?" diyerek bu gönüllü askerliğe karşı çıkmış. Babamın cevabı tavizsiz olmuş:"Sen ne diyorsun ana? Herkes evinin kapısını siyah bir iplikle bağlayarak gönüllü yazılıyor. Sizin neyiniz noksan? Ambarda zahire var, ineklerimiz ve öküzlerimiz var. Ayrıca sizi sıkıntıyla sokmayacak kadar da kadar da paramız var." Bu konuşmadan kısa bir süre sonra Drama'da gönüllülerden oluşan Osmancık Taburu kurulur. Babamın da dahil olduğu Osmancık Taburu Filistin'e gönderilir. Gidiş o gidiş. Babamdan en son 17 Temmuz 1917 tarihinde Kudüs'ten bir mektup alan annem ha bugün ha yarın gelir diyerek yıllarca babamın yolunu bekledi. Yıllar sonra Cumhuriyet gazetesinde Yaşar Kemal'in benimle yaptığı bir konuşma yayınlanmıştı.

Kendisi gibi ailenin tek çocuğu olan babasını hiç hatırlamıyor.

1924 yılının bir mart sabahında Drama İstasyonu'nda "Ey gaziler yol göründü yine garip serime" türküsüyle başlayıp İstanbul'un Silivri ilçesinde sona eren mübadele yolculuğunun 92 yaşındaki tanığının sözlerine kulak vermenin zamanıdır şimdi:

"93 Harbi'nden sonra baba tarafımın yerleştiği Muzga geniş bir alana yayılmış Türk köyüydü. Yakınında Yedipere (Nerofraktis) köyü vardı. O köye bir düğüne gitmiştik öküz arabalarıyla. Köyde kadınlar, kızlar Burçak Tarlası türküsünü söylemişlerdi. Bir tek onu hatırlıyorum. Ayrıca halalarımın oturduğu Çatalca (Horisti), anneannemlerin köyü Ladigos vardı. Babamın babasına Samakof'ta 'lahanacılar' derlermiş. Muzga'da yaz aylarında kalıyorduk daha çok. Oradaki hayatımızda komşuculuktan başka bir şey yoktu. Köyde sosyal hayat nedir bilinmezdi. Okul olup olmadığını hatırlamıyorum. Belki cami vardı. Türkiye'de İstiklal Harbi başlayınca köyü terk ederek Drama'ya indik ve babamın Roosevelt Caddesi'nde evine yerleştik. Drama'da bir evimiz daha vardı. Annemin ailesine ait o ev, kentin biraz yüksekçe olan Başlık Mahallesi'ndeydi. İki evin arasında genişçe bir alanda Türk mezarlığı vardı. Kentin Varoş Mahallesi denilen mahallesinde Rumlar otururdu. Rumların evleri daha iyiydi. Drama'nın bir de Kurluva denilen ve kışlaların bulunduğu dağlık yeriyle adına Kuruçay denilen deresi vardı. Bu dere yağmur yağdığında ve karlar

Bu konuşmayı okuyan kurmay yarbay Fuat Balkan'dan bir mektup aldım. Balkan, Drama'da gönüllü toplayan askerdi. Fuat Balkan mektubunda "Pederinizi askere alıp Filisitin Cephesi'ne gönderen benim." diye yazıyordu. Balkan, mektubu "Harbi Umumi Drama Havalisi Milis Kumandanı, Milli Mücadele Erkanıharbiyeiumumiye Emrinde Garbi Trakya ve Makendonya Havalisi Milli Kuvvetler Kumandanı" diye imzalamıştı. Mektubu okuduktan sonra Fuat Balkan'ı Ankara'ya davet ettim. Geldi. Onu evimde ağırladım. Bana o günlere ait anılarını anlattı. Misafir evdeyken annem odaya kapandı ve "O beni dul, seni de yetim bıraktı. Onun için yüzünü görmek istemiyorum." diyerek dışarı çıkmadı.

eriyip sular Kurluva dağından aktığında taşardı. Dere Ustruma Nehri'ne dökülürdü. Muzga boşaltılınca evi hem akrabalarımızla, hem de Ordu'dan gelen Rumlarla paylaşmak zorunda kaldık. İki katlı, ancak pek büyük olmayan evin üst katında bir salon ve iç içe girmiş iki yatak odası vardı. Odaların birinde ben, annem Rukiye Hanım, anneannem Fatma Hanım ve dayılarım Mustafa ve Hasan'la kalıyorduk. Diğer odada da Muzga'daki evini terk ederek yanımıza gelen babamın amcasının oğlu Selim, karısı Ayşe ve kızı Feriha oturuyordu. Evimize Ordu'dan gelen Rum ailenin iki çocuğu vardı. Benden biraz büyük olan erkek çocuğun adı Lazari, benden küçük olan kız çocuğun adı da Partanope'ydi. Türkçe konuşuyorlardı. Pek güzel anlaştık. Aramızda tatsızlık olmadı hiç. Ordu'nun hasretini çekiyorlardı. Türkiye hakkında da kötü konuşmuyorlardı ama Mustafa Kemal'e çok kızıyorlardı. Sık sık 'Kör Kemal bizi memleketimizden etti.' derlerdi. Lazari'nin annesi anneme, 'Komşu, komşu Sami'yi Lazari'yle iskolaya (okul) gönder de daskaladan (öğretmen) ders alsın.' dediğini hatırlıyorum."

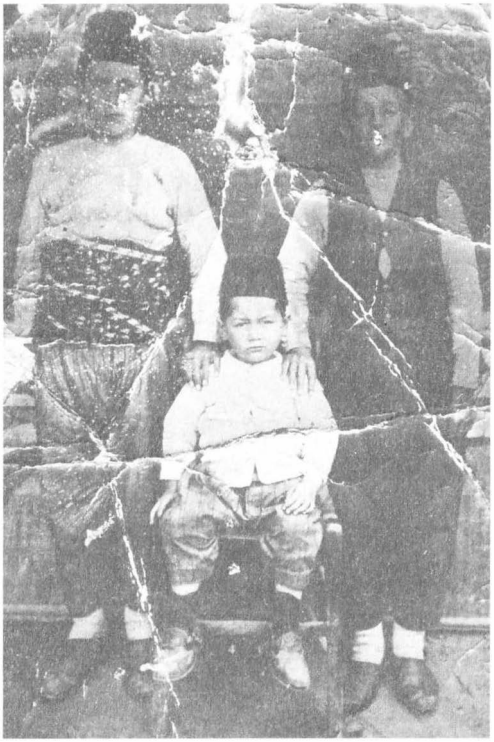
Çerkes Ethem'in askerleri

Mübadele darbesinden önce Sami Küçük'ün ailesi Balkan Savaşı'nın darbesini yemiş.

Bulgarlar Drama'yı bombalayınca Fatma Hanım, o tarihte henüz evli olmayan kızı ve iki oğluyla yaya olarak Kavala'ya kaçmış. Kavala'da bir ay cami ve okullarda kalan, Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın imarethanesinde yemek yiyen aile, Drama'ya döndüğünde iğneden ipliğe yağmalanmış bir ev bulmuşlar.

Küçük Ailesi'nin Drama'daki son günleri zor günler olarak devam etmektedir.

Bakkala ekmek almaya gitmek bile zorlaşmıştır.

Sami Küçük'ün Drama'da çekilmiş fotoğrafı. Sağında Dayısı Hasan, solunda babasının amcasının oğlu Kadri

Yunan jandarması ve polisi boşta gördükleri Türk erkeklerini zorla çalıştırmak için yaka paça götürürlermiş.

"Hatta", diyor Küçük ve ekliyor:

"Dayımlar kapıdan pencereden kafalarını çıkaramazlardı. Bakkala bile gidemezlerdi. Yunan jandarması, polisi boşta Türk erkeği gördüğünde alır istasyona kömür taşıttırmaya götürürdü. Gece yarılarına kadar çalıştırır, ondan sonra salıverirdi. Erkekler perdelerin arkasından seyrederdi sokakları."

Drama'daki son yıllarda başka bir gelişme olmuş ve Türkiye'den kaçan Çerkes Ethem askerleriyle Yunanistan'a sı-

ğınmıştır. Çerkes askerleri at sırtında Drama sokaklarında dolaşmaya başlamıştır.

Küçük o günleri "Evimizin önünde geçerlerken görürdük onları daha çok. Büyüklerimiz, 'Bak Çerkesler geçiyor.' derlerdi. Onlardan bize zarar gelmedi. Aralarından bazıları Türk kızlarıyla evlendi galiba." diye anıyor.

Sami Bey, mübadeleden nasıl haberdar olduklarını hatırlamıyor.

"Mübadele olacağını bir vesileyle öğrendik ama nasıl öğrendik şimdi hatırlamıyorum. Ancak evimize yabancılar gelince bizim de Türkiye'ye gidebileceğimiz aklımıza gelmedi değil. Bir de mübadele heyetiyle teması olan uzaktan akrabamız Mürsel Bey'den de bazı şeyler duymuştuk galiba" diyen Küçük, Drama'dan ayrılış gününü ve Silivri'de sona eren yolculuğu şöyle anlattı:

"Denkler hazır olunca evden istasyona gittik. İstasyonda bizi Türkiye'ye götürecek katar bekliyordu. Yatakları sererek geceyi

Fuat Balkan'ın Birinci Dünya Savaşı günlerinde Drama'da açtığı aşevinden yemek almak için sıra bekleyenler. (Sami Küçük arşivi)

vagonda geçirdik. Marşandiz ertesi gün öğleden sonra harekete hazırlanırken vagonun kapısında toplanan büyüklerimiz doğup büyüdükleri ve belki bir daha hiç göremeyecekleri kente son kez nemli gözlerle bakıyordu. Marşandiz hareket eder etmez vagondaki gençler hep bir ağızdan 'Ey gaziler yol göründü /Yine garip serime.' diye türkü söylediler. Arkamızdan bir bardak su döken olmadı. Ertesi sabah Meriç Nehri geçilip güneşli bir havada Türk topraklarına varıldığında silah sesleri yükseldi birden. Saklı tabancalar sandıklardan, beldeki kuşaklardan çıkarılmış, vagonlardan dışarıya ateş ediliyordu sevinçten. O sırada yanımızdan perdeleri sımsıkı kapalı bir tren geçti. Vagonun küçük pencerelerinden görebildiğimiz kadarıyla meraklandık. Kim vardı acaba trende? Sonradan o trende sürgüne gönderilen son halife Abdülmecid Efendi'nin olduğunu öğrendim. Halife 4 Mart 1924'te sınır dışı edilmişti. Demek ki biz de o tarihlerde anavatana ayak basmışız. Akşam olunca Çatalca'ya vardık. At arabalarıyla bir misafirhaneye götürüldük. Çatalca'da ne kadar kaldığımızı hatırlamıyorum. Çatalca'dan Silivri'ye o tarihte henüz Çatalca'yı terk etmemiş olan yerli Rumların beygir arabalarıyla 5-6 saat süren bir yolculuk sonucu gittik. Silivri'de de bir zaman misafirhanelerde kaldıktan sonra bizi Kale Mahallesi'nde Rumlardan boşalan evlere yerleştirdiler. Ailemin 93 Harbi'nde ve Balkan Harbi'ndeki göçlerde bütün birikimleri elden çıktığı için mübadele yolculuğunda Türkiye'ye ancak birer yatak yorgan ve bir iki mutfak eşyasıyla gelebildik. Ve tabii bir de annemin çeyiz sandığı..."

Emekli kurmay albay Sami Küçük ve ailesi yeni memleketleri Silivri'ye geldiklerinde onları ilçenin aşağı kesimlerinde oturan 93 Harbi ve Balkan Savaşı muhacirleri karşılar. Silivri'ye Drama mübadillerinden sonra ana dilleri Rumca olan Nasliç mübadilleri gelir. Türkçe bilmeyen Nasliçlilere Sami Küçük bildiği çok az Rumcayla tercümanlık yapar.

Aile büyüklerinin mübadeleyi istemelerine rağmen yine de 'Gün gelir, Drama'ya döneriz.' umuduyla yaşadıklarını belirten Küçük Silivri'deki günleri hakkında da şunları söyledi:

69 yıl sonra Drama'da

"Drama'da biri köyde üç evimiz vardı. Silivri'de bize bir ev verdiler. Bir de tarla.

Drama'da tütüncülük yapıyorduk Silivri'de de tütün ektik. O sene reji tütünümüzü aldı. Ertesi sene yine tütün ektik, yine aldı reji ama harman yerinde yaktı tütünleri. Hiç para vermedi. Bir yıllık emeğimiz heba oldu. Beş kuruşa muhtaç hale düştük. Dayılarım ondan sonra buğday ekimine başladı. Belimizi doğrultmaya çalışırken 1929 ekonomik krizi geldi. Buğdaylar elimizde kaldı. Çift sürmek için aldığımız öküzleri de kasaba sattık. Ailemiz bir daha belini doğrultamadı. Silivri, geldiğimizde bağlıktı. Ancak sadece tütüncülükten anlayan Dramalılar bağları tarla yaptı. O bağlar ziyan oldu gitti."

Sami Küçük, Drama'yı terk edişlerinin üzerinden 69 yıl geçtikten sonra 1993 yılında doğup büyüdüğü topraklara gitmiş. Oraları özlediği için değil sadece merak ettiği için ata yadigârı topraklara giden Küçük'ün ilk işi Roosevelt Caddesi'nde kapı numarasını unutmadığı baba evini bulmak olmuş.

Kaldığı otelin ana dili Türkçe olan Bafra kökenli ikinci kuşak sahibi Rum'un yardımıyla kolayca evine ulaşan Küçük çocukluğunun geçtiği evin yıkılarak yerine apartman inşaatının başladığını görünce üzülmüş. Evin karşısındaki çeşmeyi de bulan Küçük'ün aklına sırtından bıçaklanarak öldürülen Hasan Dede'si gelmiş. Drama'da bir günü de yazları oturdukları Muzga'yı gezmeye ayıran Sami Küçük, kent merkezindeki evlerinin arasında büyük bir

alana yayılan dedelerinin ve babaannesinin yattığı mezarlığı göremeyince içini hüzün kaplamış.

Ve bugün.

Mübadelenin üzerinden 85 yıl geçtikten sonra Sami Küçük neler düşünüyor?

"Mübadele bilimsel yolla yapılmadı. Ama askeri açıdan gerekliydi." diyen Küçük şöyle konuştu:

"Drama'da kalsaydık bugünkü imkânların hiç birine sahip olamayacaktım. Orada Rumlar ite kaka çalıştıracaktı bizi. Bu açıdan bakarsak mübadele iyi olmuştur. Ancak mübadiller Türkiye'de uğraşı alanlarıyla ilgili bölgelere yerleştirilmedi. Rastgele iskân edildi. Mübadele askerî açıdan da gerekliydi. Mübadele olmasaydı Anadolu'yu Türkleştirmek çok zor olacaktı. Hele bugünkü ortamda Pontus başımıza dert olacaktı. O bakımdan mübadele gerekliydi. Rumlar kalsaydı iç kavgalar çıkacaktı. Mübadelenin temeli Anadolu'yu yabancı istilasından kurtarma, sonucu Anadolu'yu Türkleştirmedir. Yani askeri açıdan bakılınca mübadele önce Anadolu'yu kurtardı, sonra Türkleştirdi. Mübadele, ulus devlete doğru atılan bir adımdır. Bir de kanaatime göre Mustafa Kemal mübadeleyi zorunlu görüyordu.."

Onun öz vatanı Drama

Osmanlı döneminde 16-17 cami ve tekkesi olan Drama'da 1910'daki nüfus sayımına göre 12 bin Türk, 6 bin Yunanlı yaşıyormuş. Mübadele döneminde Türk nüfusu 20-22 bine kadar çıkmış. Bugünkü nüfusunun büyük çoğunluğu mübadil.

Drama'da ciddi bir sanayi yok. Şehrin geliri tarım ve ticaretten.

Kent, Karpuzkaldıran (Ayavarvara) kaynak suyunun üst tarafına kurulmuş. Suyun çıktığı yerde oluşan göletlerden dağılan sular dereler halinde ovaya yayılıyor.

Ayavarvara Drama'nın en önemli bölgesi. Eskiden etrafı bahçelerle çevriliymiş. Ermenilerin çalıştığı tabakhaneler, tütün depoları ve dükkânlar varmış. Bu depo ve dükkânlarda çoğu kadın on bine yakın işçi çalışıyormuş. Drama'da tütüncülük 1970'lere kadar devam etmiş. Üç mahallede Türkler oturuyormuş.

Naci Kazan

Drama'nın o günlerinin tanıklarından 1917 doğumlu Naci Kazan*, hem Karpuzkaldıran kaynak suyunu besle-

* Naci Kazan 27 Mart 2008 tarihinde öldü.

yen çayları, hem de Osmanlı eserlerinden bazılarını hatırlıyor. İçinde müftülük binasının da olduğu Kurşunlu Cami, saat kulesi ve Eski Cami hatırladıkları arasında.

Eski milletvekillerinden Şevket Kazan'ın ağabeyi Naci Kazan'ın ailesinin soyu Kazan Türklerine dayanıyor. Naci Bey'in ataları Kazan'dan Konya'ya, Konya'dan İstanbul'a ve İstanbul'dan da Drama'ya gitmiş.

Babası Emin Bey İstanbul'da Edirnekapı Medresesi'nde eğitim görmüş. Eğitimini tamamladıktan sonra Drama'ya dönen Emin Kazan, mübadeleye kadar meccanen müftü vekili olarak görev yapmış.

Din eğitimini babasından alan Naci Kazan ticaretin yanı sıra Kartal, Maltepe ve çevresinde 48 yıl müftülüklerden izinli olarak fahri vaizlik yapmış.

Uzun yıllar önce, vaizlik yaptığı caminin cemaatinden bir doktorun, kendisini ortaokul mezunu olduğunu öğrenince küçümseyen davranışından etkilenerek geç yaşta önce dışarıdan liseyi, sonra da İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nü bitiren Kazan, dört yıllık eğitimin üzerine aynı bölümde master yapmış.

Şimdi söz Müftüzadelerden müderris torunu Naci Kazan'ın anlattıklarına kulak vermenin zamanıdır:

Drama'daki güzel hayat

"Drama'nın Kuruçay Mahallesi'nde doğmuşum. Büyük bahçesi, bahçesinde çeşitli meyve ağaçları olan tek katlı evimizin önünden çay akıyordu. Yağmur yağdı mı, gürül gürül akardı çay. Evler bahçelerden kapucuklarla birbirine bağlıydı. Kadınlar sokağa çıkmadan birbirlerine bu kapucuklardan geçip giderdi.

Kadınlar ferace giyer, peçe takardı. Evimizin karşısında büyük bir saat kulesi vardı. Ramazan'da orucumuzu o saate bakarak açardık. Drama'da Türk ve Rumlar karışık yaşıyordu. Drama'nın köklü ve zengin ailelerindendik. Babamın babası Şevket dedem çok zengindi. Karpuzkaldıran Mevkii'nde 500 dönüm arazisi varmış. Araziden gelen gelirle hem o hem de biz geçiniyorduk. Oturduğumuz ev annemin müderris babası Ahmet dedemin eviydi. Babam iç güveysiydi. Drama'daki hayatımız güzeldi. Bu güzel hayat, Drama'ya Türkiye'den kaçan Rumların gelmesiyle bozuldu. Bizim evin bahçesindeki müştemilata babalarının adı Balamur olan dört kişilik bir aileyle, yalnız başına yaşayan Eleni adında bir kadını yerleştirdiler. Türkçe biliyorlardı. Belki bir sene kadar beraber oturduk. Balamur kaptandı. Munis, edepli insanlardı. Aramızda problem çıkmadı. Doğup büyüdüğüm evi terk ederken Eleni pek müteessir olduydu. Mübadele haberini nasıl öğrendik hatırlamıyorum. Bir gün geldi, annem Hatice, babam ve kardeşim Ahmet'le 1924 yılının ilkbaharında trenle yola çıktık, İstanbul'a geldik, Edirnekapı'da kiralık eve yerleştik. İki dayım ve ninem Drama'dan Kavala'ya inerek gemiyle İstanbul'a geldi. Biz yanımızda bir şey getiremedik. Buraya gelince babamın üstünde kayıtlı mal olmadığı için hiçbir şey alamadık devletten. Edirnekapı'da üç ay oturduktan sonra Adapazarı'na göç ettik ve oraya yerleştik. Adapazarı'nda kardeşim Şevket doğdu. Babam ölünceye kadar çalışmadı. Müftülük yapması tekliflerini 'Devlet rakı şarap yapıp satıyor. Ben rakıdan şaraptan para kazanan devletin parasını almam.' diyerek reddetti. Drama'daki zengin Müftüzadeler, buraya gelince fakirleşmişti. Onun için geçinmemiz lazımdı. Orta mektebi bitirdikten sonra kardeşimle pazarlarda emanet aldığımız parayı sermaye yaparak çorap satmaya başladık. Parayı elde tutmasını bildik. Gün oldu kuru ekmek

yedik, para tuttuk. Ve başarılı olduk. Ne kazandıysak çalışarak kazandık. 1940 yılında İstanbul'a, Kartal'a geldik ve zahireciliğe başladık. 1942 yılında da Binbir Çeşit mağazamızı açtık."

Ve Müftüzadelerden Naci Kazan'ın gözleri nemlenerek söylediği son sözler:

"Drama benim öz vatanım. Türkiye ikinci vatan. Drama aklımdan çıkmıyor. Unutmam imkânsız. Elbette gitmek istiyorum..."

Sandıkları açmadan beklediler

Kimin aklına gelirdi Hıdrellez'i trende geçirecekleri, söyleyin kimin?

Hıdrellez kavuşmadır ama kimin aklına gelirdi o günün ayrılıkların günü olacağı?

Ah ayrılık, yaman ayrılık.

Dertlere dert katan yaman ayrılık.

O yaman ayrılık bugün İstanbul'da yaşayan birinci kuşak Drama Pazarlar (Agora) mübadili Fatma Kanat'ı ve ailesini doğdukları topraklardan koparırken tarih 6 Mayıs 1924'tü ve o gün Hıdrellez'di.

Ve o günü trende karşılayan köyün erkekleri hayatlarında ilk kez Hıdrellez kemeri kuşanmadıkları bir gün yaşadılar, gözyaşlarını yüreklerine akıtarak.

6 Mayıs 1924'ü ayrılıklar günü olarak yaşayan Pazarlar'ın ihtiyarları o günden sonra ayrılığı hiç akıllarına getirmediler, kavuşmanın hayalini kurdular hep; doğup büyüdükleri topraklara kavuşmanın hayalini.

Yıllarca sandıklarını açmadan beklediler, ha bugün ha yarın "memleket"e döneceğiz diye.

Onlar Mustafa Kemal'in bir emirle kendilerine geri göndereceğine Allah'a inandıkları gibi inanmışlardı.

Fatma Kanat

O inancı taşıyanlardan biri de Fatma Kanat'ın babası Kaşif'ti.

Yeni vatanında yaşadığı on yıl sandığını açmadan bekleyen Kaşif Bey yüreğinde biriktirdiği memleket hasretiyle ölmüş.

Babasının nasıl hasretle öldüğünü anlatırken gözleri nemlenen Fatma Hanım 1922 yılında doğduğu köyünü ve mübadele yolculuğunu büyüklerinden duydukları kadarıyla şöyle anlattı:

"Pazarlar bir Türk köyüymüş. Biri üvey yedi kardeş, annem, babam ve iki ağabeyimin hanımıyla 11 kişi yaşıyormuşuz. Ben kardeşler arasında en küçük olanıyım ve ailenin Yunanistan'da doğan son ferdiyim. Babam bağcılık ve tütüncülük yapıyormuş. Köyde günlük hayat nasılmış bilmiyorum. Kimse anlatmadı. Ama bir gün bakmışlar köye yabancılar gelmiş. Gelenler Türkiye'den kaçan Rumlarmış. Bizim eve de yerleştirilmiş o Rumlardan. Ailenin yaşlı bir ninesi varmış. Onun da bir torunu. Benimle yaşıt Eleni. Nine bir benimle oynarmış, bir torunuyla. Sonra ikimize "Falkıda fulkuda, jin dan dan" diye şarkılar söylermiş. Ayşe ablam öyle anlatmıştı. Belki söyledikleri şarkı değil ninniydi. Bilmiyorum tabii. Bir de Kavala'da medresede tahsil eden Ali ağabeyim – ona Hafız Ali derlerdi- geleceğimize yakın pekmez yapılan tekneyi yakmak için kırmaya kalkınca Rum kadını "Hafız... Hafız... Kendine gel. Ne yapıyorsun sen? Kırıyorsun onu ama biz pekmezi nasıl yapacağız?" diye bağırmış. Rumlarla beraber otururken aramızda kötülük olmamış. 6 Mayıs 1924'te yola çıkmışız. O gün Hıdrellezmiş. Trene binmek için Pazarlar'dan Nusratlı'ya (Nikiforos) gidilmiş ve Drama'dan gelen kara trene binilmiş. Bir vagona iki aileyi yerleştirmişler. Aileler birbirinden rahatsız olmasın diye vagon ortadan perdeyle ikiye bölünmüş. Ben yaramazlık yapıp perdeyi açarak öbür aileyi rahatsız edermişim. Bunu, birlikte, yolculuk yaptığımız benden büyük olan bir arkadaşım yıllar sonra anlatmıştı. Kara tren Sirkeci'ye getirmiş ailemizi. En büyük

ağabeyim havanlarla yürüyerek karadan Yalova'ya gelmiş aylar sonra."

Fatma Hanım'ın ailesi önce Sirkeci'den Rami'ye gitmiş. Kendi ifadesiyle otel gibi bir yerde bir süre kalmışlar. Bu arada ailelerin büyükleri İzmir, Samsun ve Yalova'ya yer beğenmeye gitmiş. Yalova beğenilince hep beraber oraya göç edilmiş.

Gerisini Kanat'tan dinleyelim:

"Paşa"yı göremediğine üzülüyor

"Önce Hacı Mehmet Ovası'na yakın bir yerlerde üç ay çadırlarda kalınmış. Annem Zeliha orada hastalanarak ölmüş. O zamanlar ishal salgını varmış. Çadırların kurulduğu yerde bir dere akıyormuş, suyundan içenler hep hastalanmış. Önceleri nereye yerleşeceğimiz belli değilmiş. Büyüklerimiz Koruköy'ü beğenince yerleşilmeye karar verilmiş. Koruköy bir Rum köyüymüş zamanında. Biz oraya gittiğimizde Karadenizli dört aile varmış. O aileler Rumlar gidince bir daha dönmesin diye evleriyle kiliseyi yakmış. Küllerin içinden geçerek okula gittiğimizi hatırlıyorum. Diz boyu kül vardı yerde. Hatta küllerin arasından cam parçaları bulmaya uğraşırdık sen çok buldum, ben çok bulum diye. O cam parçacıkları kilisenin avizelerinin parçaları olabilirdi, sonra anladım bunu. Karadenizli aileler bizi de istememiş aslında. Öyle anlatmışlardı bize. Eşyalar yeniden toplanmış köyden ayrılıp başka yere gitmek için. Bunun üzerine köyün imamı Yunus Hoca ne yapıp yapıp Atatürk'e haber ulaştırmış, "Burada bizi istemiyorlar." diye. Hemen telgraf gelmiş Atatürk'ten,'Oturun oturduğunuz yerde. Nereyi istiyorsanız orada kalın.' diye. Onun için kalmışız Koruköy'de."

"Köyde babamlar kendilerini biraz toplayınca bir ev yapmışlar.

O ev hâlâ duruyor. Pazarlar'da babam tütüncülük, bağcılık yapıyormuş. Buraya gelince de aynı işi devam ettirdi. Ben de büyüyünce tütüne gitmeye başladım. Gece tütün kırmaya gider, sabah ezanına kadar çıt çıt tütün kırardık. Köyden Çanakkale Savaşı'na katılanlar olmuş. Köye hep ucu yanık mektuplar gelirmiş. Ayşe ablam anlatırdı. Ucu yanık mektuplarda köyden birinin şehit olduğunu yazarmış. Babacığım bir gün geri döneceğiz umuduyla yaşadı. Çok iyi hatırlıyorum. 'Paşa gelecek bizi buradan kurtaracak. Atatürk emredecek Pazarlar'a döneceğiz." diyordu. Babam Koruköy'de yaşadığı on yıl hep geri döneceği günü bekledi, onun hayaliyle yaşadı. Onun için sandığının kapağını açmadı. Babam doğduğu toprakların hasretiyle öldü. Sadece o değil köyün bütün ihtiyarları aynı bekleyiş içindeydi. Koruköy'ü asla beğenmediler, benimsemediler. Altı yedi yaşlarındaydım. Atatürk Çınarcık'a giderken bizim köye uğradı. Kahvede sohbet ederken köy halkına 'Ne istersiniz?' diye sormuş. İmam Yunus Hoca da okul istemiş. Atatürk Ankara'ya dönünce emretmiş köye bir öğretmen gönderildi. Kahve okul yapıldı. Hayır, ben Atatürk'ü görmedim. Babam çok ısrar ettiydi 'Çık dışarı paşayı gör.' diye. Ama onun sözünü dinlemedim. Şimdi tabii çok pişmanım. Sonra Millet Mektepleri açıldı. Köyde herkes okula gitmeye mecbur tutuldu. Sabahları 13-14 yaşına kadar çocuklar, öğleden sonra kadınlar, geceleri de erkekler okulu gidiyordu. Gitmeyenleri bekçi zorla götürüyordu."

Oraları bir daha göremeyecek

Azala azala, tükene tükene geldiler.

Onlar, yüzler, binler on binler, yüz binler.

Hanife Çelik* de azala azala gelenlerden biri.

Kim derdi ki gün gelecek vatan değiştirecek, hiç bilmediği toprakları vatan edinecek.

O şimdi sayıları her gün biraz daha azalan büyük mübadelenin son tanıklarından biri.

Kartal'daki mütevazı evinde, "memleket" anıları ve oraları daha göremeyecek olmanın üzüntüsüyle yaşıyor.

Artık, 1910 yılında Drama'nın Libatun (Mavrokordato) köyünde doğan Nakibe ve Yaşar Kılıç'ın kızı Hanife Çelik'in anlattıklarına kulak vermenin zamanıdır.

Hanife Çelik

"Herkesin doğduğu yer güzeldir. Benim doğduğum köy de güzeldi. Hiç gâvuru olmayan köyümüz, adı gibi rengi de kara olan Karasu nehrine yakındı. Yan yana üç ayrı evde yaşıyorduk. Birinde biz dedem Abdullah'la oturuyorduk; diğerlerinde de iki teyzem. Birer katlı, kocaman bahçeli evlerimizin önünden koca bir yol

* Hanife Çelik 8 Şubat 2010 tarihinde öldü.

geçiyordu. Köy ahalisi o yoldan işliyordu. Dedem de, babam de rençperdi. Kendi başlarına çalışıyordu. Ben de onların peşinde gıdı gıdı dolaşıyordum. Ne de olsa küçüktüm o zamanlar. Yaramaz değil, uslu bir çocuktum. Libatun'un meyvelerinin, sebzelerinin, o koca koca mantarlarının tadını unutamıyorum. Buradaki gibi çöp mantarı değildi o mantarlar. Köyümüzün güzel âdetleri vardı. O âdetler burada yok. Mesela köyde düğün mü var. Tellal bağırırdı 'Falanca kişinin düğünü var...' diye. Kız evine on kurban giderdi. Koyunların üstüne para takılırdı. Kuyruğundan kafasına kadar para dolardı koyunların. Bizde düğünler öyle yapılırdı."

"Yaşım 98'e çıktı. Unuttum çok şeyi. Memleketteki günlerimiz artık geride kaldı. Ama yine de özlüyorum oraları. Oralara bir daha gidemeyeceğime de biliyorum. Buralarda çürüyeceğiz." diyen Hanife Hanım köydeki son günlerini şöyle anlattı:

Veda günleri gelince

"Köyümüzdeki güzel günlerimizin sonlarına doğru Libatun'a Türkiye'deki İstiklal Harbi'nden kaçan Rumlar geldi. Hep evleri bölüştürdüler. Her eve bir Rum aile verdiler. Bizim eve de dört kişilik bir aile düştü. Bu gâvur ailesinin oğlan çocukları öldü. Çok ağlaştılar çocukları ölünce. Kızlarının adı Marika'ydı. Gâvur kızları bizimle konuşmak isterdi ama, biz Rumca onlar Türkçe bilmezdik. Gâvurcuklar kaş göz işaretiyle 'Nasılsınız?' demeye getirirlerdi, biz de 'Ha, hı...' diye geçiştirirdik. Aramızda kavga dövüş olmadı geçindik gittik. Bize hiç yan bakmadılar. Ama bazen camiye gitmeye korkardık. Büyüklerimiz tembihlemişti sokağa çıktığımızda yabancıların yanından geçmememiz için. O yüzden Kur'an okumasını yarım yamalak öğrenebildim."

Memlekete veda edilecek günler gelmiş, dayanmıştır.

Yol hazırlıkları tamamlanır, azıklar hazırlanır yağmurlu bir günde kamyonların kasalarında Drama'ya doğu yola çıkılır.

İlk durak Drama.

Tren gelecek, trene binilecek ve yeni vatana gidilecek.

Söz yeniden bir asrın eşiğindeki Hanife Çelik'te:

"Yola çıkacağımız günlerde bir salgın hastalık başlamıştı. Kardeşim Nesibe de o hastalığa tutulmuştu. Drama'ya giderken yolda öldü kardeşim. Onu gömmeyip yaktılar. Kahrolduk. Geldi kara vagonlu bir yük treni bizi almaya. Çok kalabalıktı ortalık, çok kalabalık. Bir koşuşturmayla vagonlara bindik. Herkes üst üste. Kimse birbirini tanımıyor evladım. İstasyonda iki gün trenin kalkmasını bekledik. Neler çektik o zaman bir bilsen. Yolda bir yerlerde istirahat verdi tren, ama nerede bilemiyorum. Çok zor yolculuktan sonra İstanbul'a Sirkeci'ye geldik. Trenden ininceherkes derin nefes aldı. Temiz havayı ciğerlerimize doldurduk. Ne güzel deniz havasıydı. Denizi ilk defa İstanbul'a geldiğimizde gördük. Biz deniz nedir, gemi nedir hiç bilmedik memlekette evladım. Sirkeci'de bizi hekimler muayene etti, aşı yaptı. Sonra bindirdiler vapura Yalova'daki Kılıçköy'e götürüp yerleştirdiler. Önce gâvurların bıraktıkları yıkık dökük evlerden verdiler. Sonra hükümetin yaptırdığı evlere taşındık."

Hanife Çelik'in mübadeleye tanıklığı böyle.

Şimdi bu röportajın son sözlerini söylemenin zamanı.

Ancak bu kez ben değil Hanife Ana bağlayacak röportajı.

"Biz artık oraları göremeyiz yavrum. Bizim için oraları buralardan iyiydi. Köyümü özlüyorum. Ama gitmem. Burada altı çocuğum var..."

Ata'nın yüzü gözlerinin önünde

Annesi Gülsüm çok yıllar olmuştu öleli.

Gel zaman git zaman, unuttu anacığının yüzünü.

Şimdi zorluyor kendini, gözlerinin önünde canlanmıyor Gülsüm ananın sureti.

Gülsüm'ün sureti sisli, puslu.

Ama ya onun sureti, annesinin "kurtarıcımız paşa" dediği Mustafa Kemal'in sureti.

İşte o suret gözlerinin önünden gitmiyor.

81 yıl önce gördüğü gibi tiril tiril beyaz gömlekli Atatürk'ün sureti hiç gitmiyor gözlerinin önünden.

Hasibe Yaman

"Yakışıklı adamdı vesselam." diye andığı Atatürk'ü 20 Ağustos 1929'da ilk ve son kez görüşünün üstünden 81 yıl geçmişti ama hâlâ o ilk günün heyecanını yaşıyordu.

O heyecandı belki de onu ayakta tutan, kim bilir?

O heyecanın yansımasını röportajı yaparken de hissettim.

Şimdi size 1920 yılında Drama'nın Pazarlar köyünde doğan birinci kuşak mübadil Hasibe Yaman'ı sunmanın zamanıdır.

Ailesinin kökeni Drama'nın Çalı Köyü'nden, daha doğrusu Çalı Mahallesi'nden. Çalı halkı çetecilerin baskısı artınca Pazarlar'a göç etmiş ve Hasibe Yaman orada doğmuş.

Şimdi gelelim Karamahmetağalar'dan Hasibe Yaman'ın anlattıklarına:

"Ah çocuğum. Çok küçük ayrılmışım doğduğum yerlerden. Onun için köyümü, nasıl geldiğimizi hatırlamıyorum. Ben de sana duyduklarımı anlatayım ilk baştan. Sonra da hatırladıklarımı. Pazarlar Türk köyüymüş. Sadece korucular Rummuş. Rençperlik yapılırmış köyde. Babam da rençpermiş ama kendi çalışmaz adam çalıştırırmış. Hayvanlarımız da varmış. Çeteciler çok rahatsız edermiş köy ahalisini. Ekseriye cuma günü köyü basarlar, namazdan çıkanları soyarlarmış. Bu baskınlarda öldürdükleri de olmuş. Çeteciler zengin evlerini basarmış. Hatta çetecilerin korkusu yüzünden düğünlerinde babam annemi almaya gelememiş, tabii babamın arkadaşı gençler de. Gelini evden ihtiyarlar çıkarmış da damat evine götürmüş. Gelenler hep 'Güveyi nerede?' dile birbirlerine sorarlarmış. Bir de çeteciler gençleri toplayıp istihkâm çukuru kazdırıyormuş. Gençlerimiz aç susuz ölüyorlarmış oralarda. Sonra Atatürk 'Mübadele olacak Karasu'dan aşağısı Türkiye'ye gelecek." demiş. Ben bilmem Karasu neresi. Ama kaldırmışlar bizi Pazarlar'dan getirmişler buralara. Biz köyden ayrılmadan önce Türkiye'den Türkçe konuşan Rumlar gelmiş. Köyden 160 haneyi kaldırmışlar Koru'ya getirmişler. Bu Koruköy'e bizden üç dört sene sonra gittikleri yerleri beğenmeyen 40 hane Kesriyeli (Kastorya) gelmiş."

Önce Rami sonra Yalova

Gün gelmiş, doğulan topraklardan ayrılma zamanı gelmiştir. Tren le gidilecektir Türkiye'ye, hiç bilmedikleri yerlere.

Kalabalık bir aile olarak çıkılmış yola Pazarlar'dan.

Anne, baba ağabey, Koruköy'de ölen ikiz kardeşleri, dede Ali Osman, nine Hatice, amcalar ve hala.

Bu kalabalık aile önce İstanbul'da Rami'ye yerleştirilmiş.

Hasibe Hanım'ın Rami'den hatırladığı amcasının ölen çocuğunun matemi tutulurken ille de kabak isterim diye ağlaması. Kabak dediği de adını o zamanlar bilmediği salatalık.

Rami'de ailenin ne kadar kaldığını bilmiyor Hasibe Yaman.

Şimdi dönelim yeniden onun anlattıklarına:

" Rami'de süremiz bitince Yalova'ya gelmişiz önce. Ama nasıl gelmişiz? İşte onu bilmiyorum. Koru'ya gelince uzun yıllar muhtarlık yapan babam Ali Çallı paraya acımayan, insana acıyan biriydi. Zannımca motor tutarak İstanbul'dan buralara getirmiştir bizleri. Yalova'da Hacımehmet Ovası'nda kurulan çadırlarda kalmışız bir müddet. Çok sivrisinek varmış. Millet hep hasta olmuş. Doktorların verdiği hapları içmeyen iki yengem ölmüş. Annem söz dinleyip içtiği için kurtulmuş. Çocuklara aşı yaptılar. Ben de aşı olmaya amcamın kucağında gitmiştim. Biz çadırlarda beklerken köyün bazı ileri gelenleri Safran ve Elmalık başta olmak zere çevre köyleri gezmişler. Kıyıları pek istememişler, deniz çocuklarımızı alıp götürür diye. Bizimkiler burayı beğenince yerleşilmiş. Geldiğimizde, aslında bir Rum köyü olan Koru'da üç dört hane Karadenizli ailenin dışında kimseler yokmuş."

Atatürk gelince

Sıra geldi Hasibe Yaman'ın Atatürk'ü gördüğü güne.

Ama önce Atatürk'le ilgili olabilecek başka bir anı:

"Cami mektebine Kur'anı Kerim öğrenmeye gidiyordum. Bir gün Kur'an yerine önümüze 29 harfin olduğu başka bir kâğıt

koydular. Bunlar ne demeye kalmadan polisler geldi. Önümüzdeki kâğıtlara bakıp gittiler. Meğer harfler değişiyormuş. Artık o harflerle okuyup yazacakmışız. O günden bir müddet sonra Atatürk Koruköy'e geldi. Onun geldiğini annemin 'Bizi kurtaran paşa gelecekmiş. Hadi görmeyle gidelim.' demesiyle öğrendim. Çarşıya indik. Onu karşılayanlar arasında muhtar olduğu için babam da vardı. Belki on otomobille geldi. Birinden indi. Hemen öndeki otomobillerden inen adamlar koşarak yanına gitti. Alıp iskeleye götürdüler. Bir sandalye verip oturttular. Şimdiki belediyenin yanı. Adamları hep çevresinde. Beyaz gömlek giymişti, tiril tiril. Sanki yeni ütülenmiş gibi. Kendisini ikram edilen kahveyi geri çevirdi. Sonra adamlarının yapıp getirdiği kahveyi içti. Ama kahveciye o zamanın parasıyla beş lira verdi. Kahvesini içtikten sonra köyün ileri gelenlerinden biriyle konuşmak istedi. Öne çıkana nereli olduğunu sordu. Öğrenince adamlarına 'Çekin bunu. Hemşehrilerimden biri gelsin.' dedi. İşte o zaman köyün imamı Yunus ortaya atıldı, yanına gitti. İmama ne istediklerini sordu Atatürk. Yunus Hoca ondan iskele, yol ve mektep istedi. Atatürk 'İskele, yol şimdilik olmasa da olur ama mektep mutlaka olacak.' dedi. Bir müddet sonra sıralar geldi. Köy kahvesini okul yaptılar. Birinci sınıfı orada okuduk. Sonra yeni yapılan mektepte okuduk. Cumhuriyetin onuncu yılında üç yıllık okulu bitirdik. Onuncu yıl için çok güzel törenler yapıldığını da hatırlıyorum. Atatürk çok yakışıklıydı evladım. Yüzü hâlâ aklımda. Çok yakından gördüm onu. Anamın yüzünü unuttum, Atatürk'ün yüzünü unutamıyorum. Sonradan öğrendik, Atatürk köye hemşerilerinin hatırını sormaya, hayatlarından memnun olup olmadıklarını öğrenmeye gelmiş."

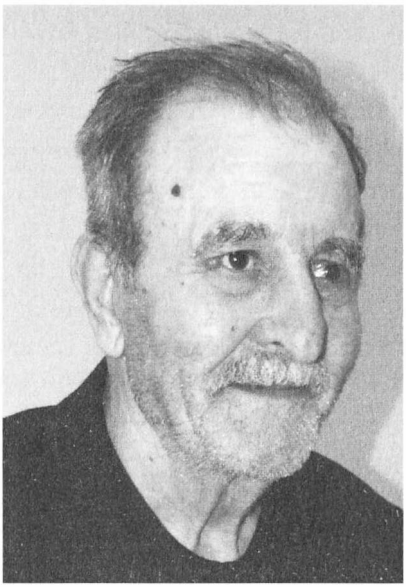
Tuzla'ya umut yolculuğu

Kavala'dan sarı sıcak bir haziran sabahında umuda kalkan gemide onun da ailesi vardı.

Dededen, toruna bir aile.

O sabah da sirenler çalarak Kavala'ya veda eden Sakarya'nın aralarında Drama'nın Kozlu köyünden gelenlerin de olduğu iki binden fazla yolcusu, güverteden ambarlara; denklerin ve yüklerin arasında nerede boşluk bulduysa yerleşmiş, sadece ve sadece kazasız belasız gidecekleri yere varmayı düşünüyor ve düşlüyordu.

"Manisa ve havalisi"ne gidecekleri söylenmişi Sakarya'nın yolcularına.

Kemal İş

Manisa mı?

Neresi orası?

Manisa'nın nerede olduğu bir Sakarya'nın süvarisi biliyordu, bir de gemideki mübadele heyetinin gözlemcileriyle bir iki okumuş yazmış, Kozlulu, Sarışabanlı ve Uzunkuyulu genç.

.....

Sakarya Ege'nin dalgalı sularına çoktan açılmıştı.

Gemi, umut yolcularıyla onların ilk menzili sayılabilecek İzmir'e doğru ağır ağır yol alırken.

Birden.

Rotası değişti Sakarya'nın, Çanakkale Boğazı'na doğru.

İstanbul'a doğru.

Samsun'a doğru.

Ama neden?

Manisa yerine Samsun

Drama'nın Kozlu köyü ahalisinden İbrahim Ağa (İbiş Ağa) ve karısı Adile'yle, çocukları Mustafa, Ahmet, Fehmi, İbrahim, Hadiye; gelinleri Mustafa'nın karısı Sıdıka, Ahmet'in karısı Hafize ve Mustafa'nın oğlu Hasan Samsun'a ayak bastıklarında şenlikle karşılandılar.

Ve ondan sonra misafirhanelerde geçirilen günler, geceler.

Ve gemideki Sarışaban ve Uzunkuyulularla birlikte önce iskânlarının çıktığı Alaçam'a; sonra da Düzce üzerinden Tuzla'ya yolculuk.

Şimdi o uzun yolculukları İbiş Ağa'nın torunlarından 1938 yılında Tuzla'da doğan ikinci kuşak Kozlu (Platania) mübadili Kemal İş anlatacak.

Onu dinlemenin zamanıdır:

"Başta dedem ve babam olmak üzere aile büyüklerimden duyduğuma göre Kozlu Türk köyüymüş. Babamla birlikte tütün ticareti yapan dedem muhtarlık da yapmış Kozlu'da. Babam köylülerden takas yoluyla tütün alır. Tütünleri Kavala'ya götürerek Tahir Ağa'ya* verirmiş. Bir anlamda Tahir Ağa'yla ortakçı gibi çalışır, onun namı hesabına tütün toplarmış. Babam ayrıca Kozlu'da bakkaliye işi yapıyor; yağdan, şekerden giyim eşyasına kadar her şeyi satan dükkân çalıştırıyormuş. 1922 yılında Kozlu'ya

* Tahir Kavala. Darıca'daki Kavala mübadillerinin kanaat önderi iş adamı.

Bursa'dan kaçan Rumlar gelmiş. Köyden ayrılana kadar onlarla yaşamışlar. 1924'ün haziran ayıymış Kozlu'dan yola çıkıldığında. Köyden Kavala limanına gidilmiş. Sakarya gemisi getirmiş ailemizi. Gemi bizi Manisa ve havalisine yerleştirilmemiz için İzmir'e götürecekmiş. Ancak yolda geminin rotası bir emirle değiştirilmiş ve Sakarya İstanbul'dan Samsun'a gitmiş. Samsun'da önce misafirhanelere yerleştirmişler gemidekileri. Bir kaç zaman sonra aileyi Samsun'dan Alacam'a göndermişler. Babam Alaçam'da da hemen bir mağaza açmış. Sinop'tan mal getiriyormuş mağazaya. Ancak dedem ve babam Alaçam'ı beğenmemiş. Sadece tütüncülük yapılan Alaçam'da gelecek görmemişler. Alaçam'da altı ay bir sene arası kalındıktan sonra dedem İstanbul'da oturan Drama'dan arkadaşı Kara Ali'yle temas kurarak Alaçam'dan ayrılmanın yollarını aramış."

Alaçam terk ediliyor

Ve tabii o yol bulunmuş.

Yol bulununca İbiş Ağa Ailesi'nin bir bölümü Alaçam'ı terk etmiş.

Sadece onlar değil diğer Kozlulu ailelerden bazıları da Alaçam'dan ayrılmış.

O ailelerden bir kısmı Tuzla'ya gelirken bir kısmı da Bursa'nın köyleriyle Yalova'nın Armutlu ilçesine yerleşmiş.

Kemal İş anlatmaya devam ediyor:

"Kozluların bir kısmı kafile halinde yola çıkıyor. Kafileden bazıları Düzce'de kalırken aile büyüklerim önce Maltepe'ye yerleşiyor, tütüncülük yaparız diye. Oradan Darıca'ya geçip yine tütüncülük yapıyor. Sonra da Tuzla'ya yerleşiyor İbiş Ağa. Tuzla'ya, 1923 yılının sonlarına doğru gelen Kılkış mübadillerinden bazıları

buraları beğenmeyip Yalova'nın Laledere köyüne gidince onlardan boşalan evleri ve bıraktıkları arazileri bize vermişler iskân hakkı olarak. Nüfus başına 3-5 dönüm arazi, evlilere bir ev. Dedeme de Cami Mahallesi'nde şimdi kahvehane olan ev veriliyor. O günlerde bize Kılkışlıların büyüklerinden Molla Ali Ağa yardımcı olmuş. Tuzla'ya geldiğimiz için aile bölündü. Alaçam'da dayılarım ve teyzelerim kaldı. Bir de annemin babası Küçük Ali Mustafa dedem. Burada da tütüncülük yapan dedem ve babam sonra tütüncülüğü bırakıp, memleketten Alaçam'a ve sonra Tuzla'ya biraz paralı olarak geldikleri için, ticarete atılmışlar. Babam her şeyin satıldığı kantariye adı verilen dükkân açmış. Sonra kendi arazilerini alıp hayvancılığa döndüler. Babam da kabzımallığa başladı. Darıca, Maltepe ve Yalova'dan sebze meyve toplar onların namına İstanbul'a götürüp halde satardı. Ailemiz bu sayede ayağa kalktı."

.....

Şimdi gelelim bugüne:

Kemal Bey yakın zamana kadar köklerinin filizlendiği Kozlu'ya pek ilgi duymuyormuş.

Bugünü, Kemal Bey'den dinleyelim:

"Oğlum, kızım, gelinim, damadım ve torunlarım Kozlu'ya gitmişti. Onlar anlattıydı. Kozlu'da yaşayan Bursalı Rumlardan Tanaş Çakır, dedem İbiş Ağa'yı, babamı ve Ahmet amcamı hatırlamış. Hatta çocuklarıma "Ben sizin Ahmet amcanızın düğününde oyun oynamıştım." demiş. Çocuklarım bunları anlatınca çok hislendim. Eskinden pek aklımdan geçmezdi annemin, babamın doğduğu yere gitmek. Ama şimdi atalarımın doğduğu topraklara gitmek, aile büyüklerimi tanıyan Tanaş Çakır'la tanışmak ve onunla ailem hakkında sohbet etmek istiyorum."

Ve röportajın sonunda küçük bir anekdot Kemal İş'ten:

"Çok eskilerde Alaçam'a gittiğimde uzak akrabalarımızdan İsmail Dayı dediğimiz kişiden Drama Köprüsü türküsünde adı geçen Hasan'ın üç kızanını Kozlu'dan topladığını duymuştum. Kızanbaşı da Tuzla'da herkesin tanıdığı Kadir Çavuş'un babası Hasan'mış. Hasan'ın Kozlu'yu koruyup kolladığını anlatırdı İsmail Dayı..."

2010 yılında 104 yaşında ölen Bursa'lı Taner Çakır Kemal İş'in dedesi İbiş Ağa ve kardeşlerini tanıyormuş.

Bir gün mutlaka

Evliya Çelebi'nin seyahatnamesinde adını andığı Armutlu'da Dimitris Efendi'nin altında dükkânı da olan evinin önünde, evin bugünkü sahibi Hasan Beşler'i bekliyorum.

Aklımdan bakkal Dimitris'in geçmişi yüz yılı çoktan devirmiş dükkânına kimlerin gelip gittiğini, dükkânın nelere tanıklık ettiğini geçiriyorum; aklımdan geçenler de dükkâna gelenler de 1922'de donuyor.

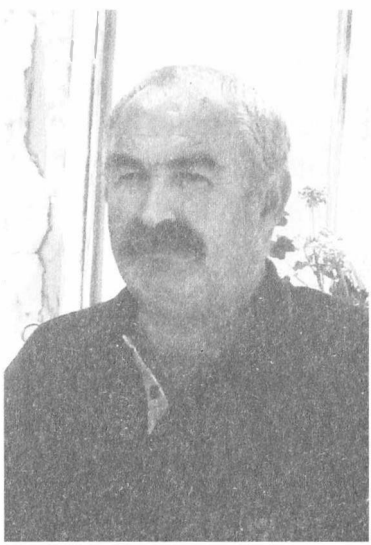
1922: Bir dönüm noktası.

O dönüm noktasının tanıklarından bakkal Dimitris'in kendinin değil ama adının gölgesinde başlıyorum Beşler'le konuşmaya.

1952 doğumlu Hasan Beşler, Drama'nın Kozlu (Platania) köyü kökenli bir ailenin çocuğu.

Söz ister istemez "ev"den açılıyor ve Beşler başlıyor anlatmaya:

"Bize anlatılanlara göre Rumlar 1922'de Armutlu'yu terk ederken evleri yakmış. Bu ev de yakılmış. Dedem Kaygıoğullarından Mustafa mübadele sonucu buraya geldiğinde ailesine verilen üç katlı bu evi zamanla mümkün olduğu kadar aslına uygun onararak tamamlamış ve oturulur hale getirmiş. Evler,

Hasan Beşler

dedemin hayatında önemli rol oynuyor. Kozlu'da üç katlı bir ev yapıyor ama oturamadan askere gidiyor. 1922'de Mudanya Dereköy'den kaçan Rumlar geliyor Kozlu'ya ve dedemin evini Rumlara veriyorlar."

Kozlu'ya Rumlar geldikten sonra iki yıl kadar beraber yaşamış iki toplum, öyle aralarında çatışma olmadan.

Ama işte mübadele.

Türkler evlerini barklarını, tarlalarını,bahçelerini; hatta kedi ve köpeklerini Dereköylü Rumlara emanet ederek ayrılmış Kozlu'dan.

Beşler'in büyükleri 1924 yılının haziran ayında çıkmış mübadele yolculuğuna. Kavala'dan Sakarya gemisiyle önce Alaçam'a gitmişler.

Alaçam'ı terk etmişler

Ancak Kozlulların bir bölümü Alaçam'ı beğenmeyerek ilçeyi terk etmiş. Hasan Beşler'in ailesi de o gruptanmış.

Aile Alaçam'dan Bursa'nın Sölöz ilçesine gitmiş.

Nedense Sölöz'de de pek fazla kalınmamış ve sonuçta Yalova'nın Armutlu ilçesinde karar kılınmış.

Şimdi dönelim yeniden mübadele öncesinde Rumlarla Manavların yaşadığı Armutlu'ya ve Dimitris Efendi'ye.

Hasan Beşler anlatıyor:

"Dimitri Efendi Armutlu'nun hatırı sayılan ve sözü dinlenen esnafındanmış. Her ramazanda köyün ileri gelenlerine iftar verirmiş. Sık sık geliyordu Armutlu'ya evini ziyarete. En son 1967 yılında geldi Dimitri Efendi. 65-70 yaşlarında, kilolu ve fötr şapkalı biriydi. Onunla birlikte gelenler bu sokağın başında, şimdi ye-

rinde olmayan çeşmenin suyunu içip musluklarını öpmüşlerdi."

Beşler ata memleketi Kozlu'ya gitmemiş.

Ama ilk fırsatta gidecek.

O dedesinden ve anneannesinden dinlediği Kozlu anılarıyla büyümüş.

Dedesi Mustafa Kozlu'yu özleye özleye; oturmak kısmet olmayan yeni evine yana yana ölmüş.

Anneannesi Ayşe de iki de bir "Keçiler otlaktan dönerken köy çan sesleriyle inlerdi." dermiş.

Beşler dedesinin hatırına, anneannesinin hatırına Kozlu'ya gidecek;bir gün mutlaka.

"Felaket"i bebekken yaşadı

Göçlerin en zorlusunu doğup büyüdükleri topraklardan ayrılırken yaşadılar.

Daha küçücüktüler.

Fotini Kagıaoglou

Bir sabah uyandılar, baktılar etrafa soru soran gözlerle ve ne olduğunu anlamaya çalışarak. Kaçıyorlardı.

Ana kucağında bir talikadaydılar ve kaçmalardaydılar.

Dağ bayır aşmalardaydılar.

Ve "felaket"i yaşamadaydılar. Belki bugün hatırlamıyorlar ama onlar yaşadılar o günleri, o felaketi.

Mudanya Dereköylü Fotini Kagıaoglou (Kayaoğlu.) o büyük kaçışı ana kucağında yaşayanlardan.

Drama'nın Nikiforos (Nusratlı) Kasabası Belediye Başkana Nikos Kagıaoglou'nun annesi "Fotini Ana"yla Drama'nın Kozlu köyündeki evinde yaptım bu röportajı.

Hem de ana dilimiz Türkçeyle.

İşte 1921 yılında Dereköy'de doğan "Fotini Ana"nın anlattıkları:

"Annemin adı Atina, babamın adı Todorakis. Annem Dereköy'den, babam bugünkü adı İrfaniye olan Dansarı'dan.

Ben bir yaşındayken ayrılmışız Dereköy'den. Mudanya iskelesinde bütün milleti bir gemiye bindirmişler. Oradan Trakya'da bir yere giderek bir ay durmuşuz. 12 kişi bir yorgan altında yatmışız. Sonra Drama'ya, bu Kozlu'ya gelmişiz. Anamgiller Kozlu'ya gelince Türklerle birlikte iki yıl tütün ekmiş. Çünkü Türkler o zaman daha gitmemişler. Anam babam hep doğdukları köyleri methederdi. Bursa'yı da güzel anlatırlardı. Anam 'Dereköy'ün üç çeşmesi vardı. Üçü de akardı. Ortasından dere geçiyordu. Onun için köyümüze Dereköy derlerdi. Biz karılar gider orada pılı pırtımızı yıkardık. Sonra da kendimiz yıkanırdık. Erkekler bizden yana hiç gelmezlerdi.' derdi. Anamın da benim de doğduğum Dereköy'le babamın köyü Dansarı'ya o zaman sağ olan en büyük ağabeyim Dimitraki'yle gitmiştik. Ağabeyim, ailemize ait ne varsa akılcığında, hepsini anlattı, yaşadığımız yerleri gösterdi. O herşeyi biliyordu. Dansarı'yı gezerken bir kayfeyle buyur ettiler bizi. Kayfe ikram ettiler. Uzun uzun sohbet ettiler bizimle. Anam babam. Türkleri çok severdi. Ben de seviyorum."

"Yas kardeşi"nden kahve isteyecek

Atalarının izlerini arayan ikinci kuşak mübadillerden biri de Drama'nın Nikiforos Kasabası Belediye Başkanı Nikolaos Kagıaoglou. (Kayaoğlu.)

15 Haziran 1943 tarihinde Drama'nın Zağrıç köyünde doğan Kayaoğlu'nun soyadı babası Mihail'in dedelerinden yadigâr. 1919 yılında Bursa'nın Anafor (Çaylı) köyünde doğan Mihail'in ailesinin lakabı Kagıaoglou'ymuş. Aile Yunanistan'a göçünce lakaplarını soyadı olarak almış.

Kagıaoglou 1974 yılından beri siyasetin içinde. 20 yıl, oturduğu köyde muhtarlık yapmış. Sonrası belediye başkanlığı.

Ana dili Türkçe olan, 1921 yılında Mudanya Dereköy'de doğan annesi Fotini'nin evde hâlâ Türkçe konuştuğunu, Türkçe şarkılar söylediğini sevinçle anlatan Kagıaoglou'yla röportajı elbette Türkçe yaptım.

Nikolaos Kagıaoglou

Yokluk, yoksulluk içinde uzun yıllar geçiren, bu arada hem ikinci Dünya Savaşı'nın hem de iç savaşın darbesini yiyen Kagıaoglou ailesinin düzlüğe çıkması çok güç olmuş.

Savaş yıllarında henüz sekiz aylıkken, Bulgar askerleri tarafından dağda olan babasına karşılık ailesinden 15 kişiyle Bulgaristan'a kaçırılan Nikolaos Kagıaoglou ve ailesi, bir yıl sonra, Yunanistan'da komünist yönetim iş başına gelince serbest bırakılmış.

Önce Dereköy'e gidecek

Artık söz sırası Kagıaoglou'nda.

Şimdi o anlatacak, ben yazacağım.

"Bulgaristan'dan döndükten sonra savaş bitene kadar Kavala'da oturmuşuz. Savaş sona erince buraya dönmüşüz. O zaman yeniden zor hayatlar başlamış bizim için. Ev yok, tarla yok, hiçbir şey yok. Annem tarlalarda gündeliğe gitti yıllarca. Babam da mağazacılık yaptı. Daha sonra yola yakın bir yerde lokal gibi bir yer açtı. O yerde düğün yemekleri, ölüm yemekleri, vaftiz yemekleri veriliyordu. Mağazacılık sayesinde ailemiz ayağa kalktı. Sonra tütüncülük de yaptık. Yunanistan'a gelmeden önce anne ve babamın memleketlerindeki hayatları güzelmiş. Buraya çok küçük yaşlarda gelmişler ama büyüklerinden Türkiye hakkında, yaşadıkları yerler hakkında hep güzel şeyler duymuşlar. Annemin babası Todoraki Hacıpantu Dereköy'de zeytincilik yaparmış. Hem annem tarafım, hem babam tarafım Anafor'dan ve Dereköy'den kalabalık bir aile olarak ayrılmış. İki aile de Mudanya'ya inmiş. Çok zor şartlarda, kötü gemilerle Selanik'e gelmişler. Aileler oradan Yunanistan'ın çeşitli yerlerine dağılmış. Annem Fotini doğduğu Dereköy'e, orada doğan dayılarım Dimitrios ve Tanaş'la gitti bir kaç kere. İlk gittiğinde Dimitrios dayım ve annem doğdukları evi, fırını ve su içtikleri çeşmeyi bulmuşlar. Dayım köyünü değişmiş görünce biraz üzülmüş. Buraya

geldikten sonra annem de dayılarım da günlerce 'Ah memleketimiz, ah memleketimiz.' diye ağlayıp durdular. Annemin dilinden memleket hiç düşmedi, hâlâ da öyle. Hep Türkçe türküler söyler evde. Ben de bir gün babamın memleketi Anafor'la anamın memleketi Dereköy'e gideceğim. Önce anamın köyü Dereköy'e uğrayacağım. Annemin, dayılarımın su içtikleri çeşmeden su içeceğim. Köyün ortasından geçen dereye ayaklarımı sokacağım. Bir evin kapısını çalıp karşıma çıkan Türk'e 'Ben komşunuz Niko. Annem Fotini bu köyde doğdu. Hep buraları anlattılar. Ben onların anlattıklarıyla büyüdüm komşu.' diyeceğim.

Ve sonra şöyle bitireceğim sözümü:

"Yap bana bir kahve komşu. Biz kardeşiz, hem de yas kardeşi..."

Dualarında Türkiye vardı

Onun da anası babası "Anadolu'nun Türkçe konuşan ahalisi"ndendi.

Tıpkı binlercesi gibi.

Onların ana dili Türkçeydi.

Türkçe düşünüp Türkçe konuşuyorlardı.

Türkçe türküler söylüyorlardı, düğünde dernekte.

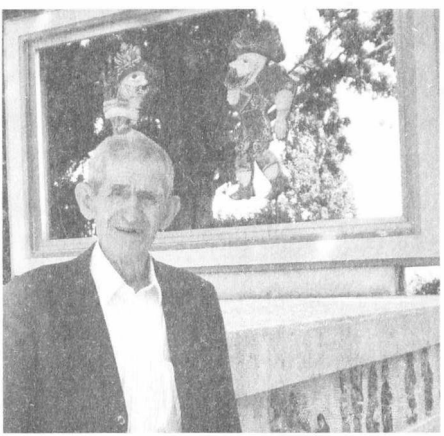
Çarşıda, pazarda.

Paskalyada, bayramda.

Tanaş Hacıpantu*, o "ahali"nin bugün Drama'da yaşayan ikinci kuşak temsilcilerinden biri.

Annesi Athina Hacıpantu Bursa Dereköylü, babası Todorakis Hacıpantu İrfaniyeli.

1922'den önce bir Rum köyü olmasına karşın konuşulan dil Türkçe olduğu için Tanaş Hacıpantu annesinden öğrendiği Türkçeyi, bugün hâlâ ondan öğrendiği gibi konuşuyor: Temiz, akıcı ve aksansız.

Tanaş Hacıpantu

Hacıpantu'yla bu röportajı Bursa'da Ulucami'nin yanındaki

* Tanaş Hacıpantu 10 Nisan 2012 tarihinde öldü.

çay bahçesinde yaptım.

Röportajdan çok sohbet havasında geçen, zaman zaman onun bir esprisiyle kesilen ve bir ara yarım saat kadar ara verdiğimiz konuşmamız bittiğinde onun sürpriz sorusuyla karşılaştım.

Sorunun ne olduğu, konuşmamıza neden ara verdiğimizi röportajın sonlarına doğru öğreneceksiniz.

Şimdi 1925 yılında Drama'da doğan Hacıpantu'nun "Dur bak şinci..." diye başladığı röportajın can alıcı noktalarını okuma zamanıdır:

Babası denize düşmüş

"Yunan ordusu geri çekilmeye başlayınca bizimkiler de Türkiye'den "kopmak" zorunda kaldı. Annemle babam evlendikten sonra Dansarı'ya taşınmış. Yunanistan yolculuğu Dansarı'dan başlamış. Üç çocuk yapmışlar: Dimitrios, Panoyota ve Fotini. Ben ailenin Yunanistan'da doğan ilk çocuğuyum. Benden sonra bir çocuk daha yaptı anam. Ağabeyim ve büyük ablam öldü. Dereköy'de doğan Fotini yaşıyor. Fotini'nin oğlu Nikolaos, Nikiforos'un belediye başkanı. Sen onun tanıyon. Köyden öküz arabalarıyla yola çıkıp Mudanya'ya gitmişler. Oradan da Tekirdağ'a. Mudanya gemilere binmek isteyenlerle dolup taşmış. Gemiye binmek isterken düşüp boğulanlar olmuş. Babam da anamı ve çocuklarını bir gemiye sağ salim yerleştirdikten sonra denize düşmüş. O sırada gemi kalkmış. Anam, çocuklarla aç ve açıkta kalacağız endişesiyle perişan olmuş. Ama babam üç ay sonra bin bir zorlukla Tekirdağ'a giderek karısını ve çocuklarını bulmuş.

Babamların Tekirdağ'da ne kadar kaldıklarını bilmiyorum. Orada kafilelerle Yunanistan'a gitmişler. Bizim grubu Drama'nın

köylerine dağıtmışlar. Anne babamın hissesine de Zağrıç (Psili Rachi) köyü düşmüş. Dansarı'da rençperlik yapan, buğday, arpa eken, üzüm yetiştiren babam Drama'da tütüncülük yapmaya başladı. Babamlar Drama'da daha beter köylere düştüler. Onun için anam da, babam da yaşadıkları müddetçe hem Dereköy hem de Dansarı için heç kötü konuşmadılar. 'Memlekette eyi idik.' diyorlardı. Hep akıllarındaydı. "Ah vre kısmet olsa da köylerimize gitsek..." diye dua ederlerdi sık sık.

Tanaş Hacıpantu da bir ara tütüncülük yapmış Drama'da.

Şimdi çalışmıyor.

Günleri kendi deyişiyle "Evden kayfeye, kayfeden eve" geçiyor.

Anne ve babasının zor hayatlarını anlatırken bir ara "Biz de çok çektik." dedi.

Ve ekledi:

"İkinci savaşta Bulgar askerleri bağımızı bahçemizi, harmanımızı basar, ürünlerimizi alırdı silah zoruyla. Bize de iki parmağın arası kalırdı..."

Meydan bulunca

Türkiye'yi, Bursa'yı kapı komşu yapmış Tanaş Hacıpantu.

Daha önce defalarca gelmiş anne babasının memleketine.

Bu gelişinde, gruptaki diğer arkadaşlarının memleketi Ayvalık ve İzmir'e uğramışlar önce, sonra da Bursa'ya.

Şinci, geldik röportaja niye ara verdiğimize.

Hacıpantu, bir ara sigara içmek istedi.

Kutudan sigara çıkarırken "Bu zamane cigaralarına heç alışamadım, meydan bulsam da tütün alsam." dedi.

İki dakika sonra "Gezen kurt aç kalmaz. Sen hele bekle bi yol." diyerek kalktı masadan.

Yarım saat sonra, bir dahaki Bursa ziyaretine yetecek kadar tütün ve sigara kâğıdıyla döndü yanıma.

"Meydan bulmuş", Türk tütünü almıştı.

Tanaş'ın sürpriz sorusunu merak ediyorsunuz değil mi?

Sizi daha fazla merakta bırakmadan söyleyeyim.

Röportaj için teşekkür etmeye hazırlanıyorken Tanaş, "Hep sen sordun şinci ben soruyom. Biz köylere gideceğiz gelir misin?"

Soru ve davet sürprizdi.

Hemen kabul ettim.

Hepsi birbiriyle hısım akraba ıı kişiyle Türkçe ve Rumca ortak türküler söyleyerek Başköy, İrfaniye ve Dereköy'e gittik.

Köy ziyaretleri tamamlandıktan sonra Bursa'ya dönerken herkesin yüzü gülüyordu.

En çok da Tanaş Hacıpantu'nun.

Biz minibüsün arkasında geziyi değerlendirirken o önde annesinin köyü Dereköy'den aldığı incir piçlerinin ağaca dönmesini, o ağaçtan topladığı "memleket" incirini çocukları ve torunlarıyla yiyeceği günleri düşlüyordu.

Bıldır gelmişti yine gelecek

"Babam..." dedi, "Babam vakti zamanında burada, bu Dereköy'de Nazlı Vasilis diye çığrılırmış. Nazlı Vasilis aşağı, Nazlı Vasilis yukarı..."

.....

Dereköy'ün harabe halinde olan kilisesi Agia Paraskevi'nin merdivenlerini yardımımla çıkmaya çalışıyordu.

Durdu, "Çıkamayacağım." dedi, geri döndü.

Yorgun bacakları kilisenin içine girmesine elvermemişti.

Babası kim bilir kaç pazar ayininde, Noel'de, kaç paskalyada, kiliseye gitmiş duasını etmiş, istavroz çıkarmıştı.

Onun gibi dua etmek istiyordu, ama yapamadı.

Ayakları 84 yılın yorgunluğunu taşımıyordu artık.

Bastonu olmasa hiç yürüyemeyecekti.

Ama olsundu, yaşıyordu.

Bak yine Türkiye'deydi ve Bursa'daydı.

"Bıldır" gelmişti anası Efsteratia ve babası Vasilis Katip'in "memleket"i

Lukiya Katip Bursa Ulucami'de

Türkiye'ye, Bursa'ya ve onların ortak köyleri Dereköy'e.

1927 yılında Drama'nın Platania köyünde doğan Lukiya Katip'le Ulucami'nin yanındaki çay bahçesinde konuştum Dereköy'e gitmeden önce.

Nazlı Vasilis'in kızı Lukiya Katip, annesinin babası hakkında anlattıklarını anlatarak başladı konuşmasına:

Bursa'dan eski Selanik'e

"Babamı Türkiye'de askere almışlar. Seferberlik mi ne deniyormuş Babam askerdeyken anam kocasına oğlan çocuk doğurmuş. Babam oğlunu görmek için kumandandan izin almış, Dereköy'e gelip sonra geri dönmüş askerlik yerine. Ama kapıda duran kapıcıbaşı komamış onu içeri girsin. Sonra da o kumandan babamı mahkemeye çıkarmış. Mapusa atmışlar babamı. Yayam Maria mapustaki oğlunu görmeye gitmiş, yanına annemin kocası için yaptığı parayı da alarak. Yayam o parayı üç sıra telden içeri atmış neferler oğluna versin diye. Ama nöbetçi neferler para kesesini geri atmış. Sonra babam yayamı görmüş. Ona, 'Beni eski Selanik'e Yedikule zindanlarına götürecekler galiba. Ama tasalanmayın gün doğmadan neler doğar.' demiş. Daha sonra gözlerine mendil bağlayıp götürmüşler. Babam 'Beni götürmeyin karım var, anam babam ve küçük çocuklarım var.' diye yalvarmış. Hatta askerlerle dövüşmüş. Ama boşuna. Onu Selanik'e zindana götürmüşler. Bunlar ne zaman olmuş pek bilmiyom. Anam masal gibi anlatırdı. Daha sonra herkes gibi bizimkiler de yanlarına pılı pırtı alamadan kaçmış Mudanya'dan. Kaçıştan sonra zindandaki mapuslar salınmış. Babam dışarı çıktıktan aylar sonra sora sora bizi Drama'da bulmuş."

Lukiya Katip, bir solukta annesinden duyduklarıyla babası-

nı anlattıktan sonra durdu, "Babama Nazlı Vasilis diyorlarmış. Neden nazlı dediklerini hiç öğrenemedim biliyon mu?" demekle yetindi.

Vasilis'in ailesi 1922'in sonbaharında Dereköy'den ayrılmış.

Katip Ailesi Mudanya'dan direklerine kadar dolu bakımsız gemilerle önce Tekirdağ'a gitmiş.

Efsteratia Katip o günleri kızına anlatırken "Bizi memleketimizden köpek eniği gibi attılar. Yanımıza bir asma çubuğu bile alamadık." dermiş hüzünle.

Söz yeniden Lukiya Katip'te:

"Bizimkilerin Tekirdağ'da ne kadar kaldıklarından habarım yok. Oradan trenle Drama'ya getmişler. Mudanya'dan çıkış, Drama'ya varış neredeyse bir sene sürmüş. Kozlu'ya vermişler. Kozlu'da Türklerle iki sene kadar beraber oturmuşlar. Türkler andalayi (mübadele) olunca gitmiş. İyi geçinmişler iki sene onlarla. Dereköy'de doğan ablam Maria hayatta. Köyden kaçarlarken mısır koçanı gibi küçücükmüş."

Birinci kuşak mübadiller Yunanistan'a gittiklerinde hastalıklarla boğuşup geçim ve uyum sıkıntısı çektiler.

Aynı sıkıntıları Lukiya Katip'in anne ve babası da çekti.

Onlar Türkiye'de savaşın getirdiği sıkıntıları ve mübadeleyi de yaşadı.

Buna rağmen Dereköy hep dillerindeydi:

Katip anlatıyor:

"Bizimkiler bir gün gelir Türkiye'ye gider miyiz diye düşündüler hep. Ama gelemediler buralara, göremediler topraklarını. Önce yollar kapalıydı gelemediler, sonra para yoktu gelemediler. Memleketleri akıllarına geldikçe ağlıyorlardı. Dereköy hasretlerini toprağa gömdüler."

Damarı bu topraklarda

Unuttum yazmayı röportajı Türkçe yaptım Katip'le. Mübadeleden önce Rum köyü olmasına karşın Türkçe konuşuluyormuş bugün Kavala ve Girit kökenli mübadillerin yaşadığı Dereköy'de. Türkçe o nedenle Lukiya Katip'in ana dili. Rumcayı zorunlu olarak öğrenmiş Drama'da gittiği okulda. Ancak mektebi "çıkaramamış", yani bitirememiş.

Röportajın "bugün" bölümüne gelmiştik.

İşte Lukiya'nın anlattıkları

"Analarımız babalarımız andalayinin sıkıntılarını yaşadı, biz ikinci kuşaklar da hem Alaman savaşını hem de iç savaşı yaşadık. Alaman savaşında Alamanlardan, Bulgarlardan çok çektik. Harman döverken Bulgar askerleri gelir buğdayı alır gider, bize samanı bırakırdı. Bizim nesil de çok çekti, annadın mı?"

Dereköy'e gitme zamanı gelmişti.

Lukiya daha önce de gitmiş köyüne.

Bu kez kızı Maria'yla damadı Andrea'yı getirmiş atalarının köylerini görsünler diye.

Köye vardığımızda Lukiya, kızı ve damadını yanına alarak doğru kiliseye gitti.

Ama bacaklarındaki rahatsızlık nedeniyle merdivenleri çıkamadı, iki üç basamaktan fazla.

Kilise yıkıldı, yıkılacak durumda. Lukiya o yüzden çok üzgün. Katip bu konuda "Ne sizinkiler, ne de bizimkiler ilgi gösteriyor kiliseye. İlk gelişimde korkudan içeri giremedim. Ama yine de ibadetimi yaptım, havaya haç çıkardım." diye konuştu.

Kilise, Girit ve Kavala mübadilleri Dereköy'e iskân edilince önce cami olarak kullanılmış, sonra da düğün salonu yapılmış.

Lukiya Katip kızı, damadı ve kardeş torunu Tanaş Hacıpantu'yla kiliseden dönerken köy kahvesine davet edildi.

Tanaş ve Lukiya'nın kızıyla damadı köylülerle sohbet ederken ben son soruları sordum konuğuma.

İşte yanıtları:

"Türkiye'ye gelince içim rahatlıyor. Türkleri seviyorum. Nasıl sevmeyeyim. Köklerimiz, damarımız burada. Biz beraber yaşadık kim bilir kaç yıl. Damarımız bu topraklarda biliyon mu? Biz iki memleketin insanları birbirimize çok yakınız biliyon mu? Sözüm yabana, aramızı büyükler bozuyor. Kavgaları o büyükler çıkarıyor. Aferin delisi olmuşlar sanki."

.....

Bu röportaj burada bitti.

Şimdi röportajı bağlamanın zamanıdır, hem de onun sözüyle:

"Bıldır (geçen yıl) gelmiştim, bak bu yıl da geldim. Yine geleceğim..."

Siyasetçilere sitem

Şimdi sıra Nikiforos'ta konuştuğum Kostas Konstantinidis'te.

1931 yılında Nusratlı'da doğan Konstantinidis'in annesi de babası da Samsunlu.

Anlattıklarına gelince:

"Anamın da babamın da ailesi memleketlerinde tütüncülük yapıyormuş. İkisi de 1922'de Türkiye'den kaçarken bir ay dağ bayır yürüyerek önce Suriye'ye gitmişler, sonra vaporla Pire'ye gelmişler. Oradan dağıtma olmuş. Bizimkiler buraya düşmüş. Memlekette Türk Rum beraber yaşamışlar. Buraya gelince de iki yıl kadar birlikte kalmışlar Türklerle. Karımın babası Yanni geldikten 25 sene sonra Bafra'ya gitti. Onun da ana dili Türkçeydi. Orada iyi davranmışlar Yanni'ye. Evini ve babasının mezarını bulmuştu. Gelince bize ağlayarak anlatmıştı. Ben burada 50 sene kasap dükkânı ve kahve işlettim. Türkiye anamın babamın memleketi ama ben bilmediğim yere gitmem. Ben orada yaşamadım ki. 1967 yılında, o zaman oturduğumuz evin sahibi Türkiye'den geldi. Onu misafir ettim. Aramızda fark yok. Bizi birbirine düşürenler siyaset adamları."

Kostas Konstantinidis

İki göç, bir hayat

Bir fırtına koptu gök yarıldı, uzaklara yol göründü.

On binlere göç yolları göründü.

Anılar Rum komşulara emanet edilip yollara düşüldü.

Kara bulutlarda ay, bir saklandı bir göründü.

Yoldaş fırtınalarla uzak ellere gidildi.

Yüreklerde göçün ebedi hüznü demlenirken, yollarda söylendi ilk kez yeni yakılan türküler.

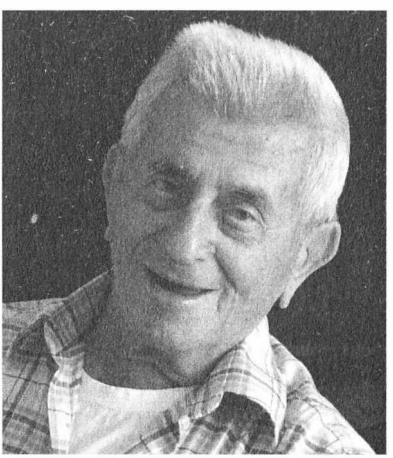
Yürüdü hep beraber uzak ülkelere.

Geride vatan kaldı.

.....

Geride vatan bırakanlardan Salih Sufri'nin (Sufrakis) hayatında, çocukluk günlerinin anıları kadar iki kez yaşadığı göçün de önemli yeri var.

1918 yılında Girit'in Hanya kentinde doğan Mustafa oğlu Salih Sufri göç yollarına önce mübadelede Girit'ten İskenderiye'ye giderken, sonra da İskenderiye'den İzmir'e dönerken düşmüş.

Salih Sufri

Çok varlıklı bir ailenin çocuğu olarak dadıların elinde büyüyen, sünnetini dedesi Ömer Bey'in emri ve isteğiyle ayaklarının altına altın

tepsi konularak olan Salih Sufri, bugün Hanya'daki o şaşaalı hayatı arıyor.

Mübadele günlerinde babası ve dedesi anlaşıp aile ikiye bölününce Salih Bey annesi Emine Hanım, babası ve üç kardeşiyle İskenderiye'ye; dedesi de ninesiyle İzmir'in Buca ilçesine göçmüş.

Hanya'nın zenginlerinden, büyük çiftlikleri, zeytinlikleri, sabun fabrikaları, yağhaneleri, gemisi olan Ömer Bey'in torunu Salih Sufri'nin anlattıklarına gelince*.

"Familyamız Hanya'daki çok zengin familyalardandı. Çok muazzam servetimiz vardı.

Evimiz Hanya'nın sahilindeydi ve üç katlıydı. Dedem Avrupa ülkelerine zeytin, zeytinyağı ve sabun satardı. Kendi gemisiyle gönderirdi malları. Gemi, Avrupa'ya gider gelirdi. Kaptanları ve tayfaları Giritliydi. Kaptanlar bana ve ablalarıma Fransa'dan teneke kutular içinde Mari marka bisküvi getirirdi. Babam da babasının yanında ticaret yapıyordu. Adlarını şimdi hatırlayamadığım iki dadı vardı evde. Dadılar daha çok bana bakıyordu en küçük çocuk olduğum için. Hanya'da Rumlar çoğunluktaydı. Türk Rum karışık yaşıyorduk. Aramızda muhabbet ve bağlılık vardı. Rum çocuklarıyla iyi arkadaştık. Dedemin sabun fabrikasındaki işçilerin yarısı Rumdu. Evde dedem ve babam çalışıyor, bütün aileye bakıyordu. Şahane bir hayat sürüyorduk. Bize özel öğretmenler ders veriyordu. Ablalarım yabancı hocalardan piyano dersi alıyordu. Dedemin Hanya dışında portakal, limon, mandalina ağaçlarıyla dolu büyük çiftlikleri vardı. Oraya giderdik sık sık. Hanya'daki güzel günlerden bayram günlerini de hatırlıyorum. Bayram yaklaşırken büyük hazırlıklar yapılırdı. Ev baştan aşa-

* Bu röportaj için Mualla Sufri Pekel ve Ruhi İyigün'e teşekkür ederim.

ğı temizlenirdi. Bizler de bayram gecesi yıkanır paklanırdık. O bayram gecesi heyecandan uyuyamazdık. Sabah olunca büyüklerimizin elini öper, hediyelerimizi alırdık. Bayramlaşmaya gelen misafirlere gümüş tabaklar içinde turunç reçeli ikram edilirdi."

İskenderiye'ye doğru

Salih Sufri mübadele haberini nasıl aldıklarını, yola çıkmaya nasıl hazırlandıklarını hatırlamıyor. O dağdağalı günlerden bir pencerelere İtalyan bayrakları asmaları kalmış aklında, bir de yanlarında giyecek eşyaların dışında, sadece annesinin piyanosunu alarak kendilerini İskenderiye'ye götürecek gemiye binmeleri.

Salih Sufri (orta sırada soldan dördüncü) Mahmudiye Medresesi'ndeki öğrencilik yıllarında. Tabelada "Medresetül fütüh el-ibtidaiyye 1924-1343" yazıyor.

"Mübadele günlerinde dedemle, tek evladı babam aralarında anlaşıyor. Dedem ve babaannem Emine Buca'ya gitti, biz de anne baba ve beş kardeş İskenderiye'de öğretmenlik yapan dayılarım Necdet ve Hüseyin'in yanına gittik. Hanya'dan ailemizi Mısır'a Rum komşularımızla dedemle ticari işbirliği yapan Rum tacirler uğurladı. İskenderiye'de bizi dayılarım karşıladı. Onların ailemiz için tuttuğu eve yerleştik. Babam Türkiye'ye yerleşmediği için hiç mal alamadı. Zaten üstüne kayıtlı mal da yoktu galiba. Dedem Hanya'daki mal varlığının karşılığını Buca'da aynen aldı. Daha sonra kendisine verilen emvalin gelirinden babama payına düşen parayla zeytin, zeytinyağı, sabun gönderdi. Babam da dedemin gönderdikleriyle ticaret yapıp hem aileyi geçindirdi, hem de beni okuttu."

İskenderiye'de bir kardeşi doğan Salih Bey, bugün o ailenin yaşayan en büyük bireyi.

Sufrakis Ailesi, mübadeleden uzun yıllar sonra bir kez daha bölünmüş. Salih Bey'in iki ablasıyla bir ağabeyinin evlilikler dolayısıyla Mısır'da kalması ve orada çoluk çocuğa karışması ailenin ikinci kez bölünmesine neden olmuş.

Zengin ailenin çocuğu olarak İskenderiye'de köklü bir eğitim gören Salih Sufri orada üç okul bitirmiş.

"İskenderiye o tarihlerde çok zengin bir kentti. Milletlerarası özelliği vardı. Kral Faruk babası ölünce 1936 yılında kısa pantolonla Mısır'a gelmişti, onu hatırlıyorum. Okuma çağım gelince babam beni önce Mahmudiye Medresesi'ne verdi. Medresede ilkokulu ve ortaokulu bitirdim. Orada fasih Arapça öğrendim. Arkasından Yunan mektebi gimnasyuma gittim. Ana dilim Rumcayı geliştirdim, Yunanca okumayı, yazmayı öğrendim. Gimnasyumdan sonra sınavla sınıf atlayarak İngiliz teknik okuluna girdim

ve bitirdim. Bu okulda da İngilizce ve Fransızca öğrendim. İngiliz okulunu bitirince petrol işi yapan bir şirkette çalıştım. Ayrılırken iyi para vermişlerdi. O parayı Türkiye'ye getirdim. Bu arada Fetanet Ablam Mısır'da Damanhur kasabasının belediye başkanıyla, Süreyya Ablam Mısır'daki eski Türk ailelerinden Mirasyedizade Cavit Bey'le, Selim Ağabeyim de Mısırlı bir kızla evlendi."

İzmir'den gelen haber

Girit'ten ayrılalı 14 yıl olmuştu.

1938 yılında bir gün Mustafa Bey'e İzmir'den konsolosluk vasıtasıyla acı haber ulaşır:

"Anneniz, babanız öldü. Acele gelin..."

Mustafa Bey haberi alınca ailesini İskenderiye'de bırakarak Buca'ya döner ve babasından kalan "muazzam" servetin tek sahibi olur.

Aradan üç dört yıl daha geçer.

Bu kez babadan aileye bir haber gelir.

"Buca'ya dönün..."

Salih Bey anlatıyor:

"Babam aylarca uğraştıktan sonra pasaportlarımızı çıkartabilmiş. Bir gün bizi almaya geldi. İşte İskenderiye'den o ayrılış gününde ailemiz bir kez daha bölündü, parçalandı. Evli olan ablalarım ve ağabeyimle yeğenlerim İskenderiye'de kaldı. Ben, annem ve kardeşim çok zor şartlar altında İzmir'e döndük. Güçlükle bulabildiğimiz Yunan bayraklı şilep Andrea ile bir kış günü fırtınayla boğuşarak iki günde İskenderiye'den Pire'ye gittik. Pire'den de İzmir'e İtalyan şilebi Sitobari'yle geldik. Punto (Aslancak) açıklarında demirledi gemi. Rıhtım olmadığı için bizi kayıklarla karaya

taşıdılar. Punto'dan da faytonlarla Buca'ya geldik. Türkiye'ye girerken gümrükte Sufrakis'in "akis"'i atıldı, soyadımızı Sufri yaptılar. Pasaportlarımızı verdik, nüfus cüzdanlarımızı aldık. Buca'ya dönünce acı bir sürprizle karşılaştık. Babam dedemden kalan o muazzam serveti biz İskenderiye'deyken satmış savmış, yemiş bitirmiş. Girit'teki saltanat onun yüzünden bitti. Atatürk ölünce Buca'daki tek taksiyi tutarak Ankara'ya Etnografya Müzesi'ndeki cenaze törenine gitmiş babam. Bunu sonradan komşulardan öğrendik. Türkiye'ye geldiğimde ekmek, su, kahve, çay gibi kelimelerin dışında bir tek Türkçe kelime bilmiyordum. Bu eksiğimi gidermek için Buca'da Nâzım Ağa'nın kahvesine gitmeye başladım Kahveye git gel, bazı gençlerin Fransızca konuştuklarını fark ettim. Fransızca bildiğim için lise öğrencisi o gençlerle anlaşmam kolay oldu. Ben onlara Fransızca, onlar da bana Türkçe öğretti.

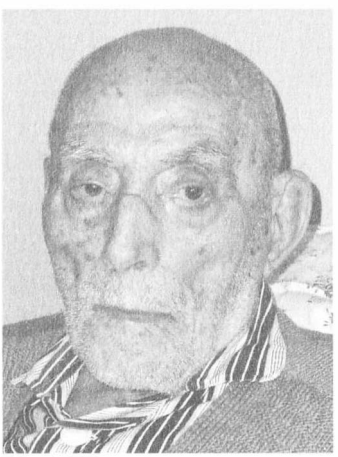
Mahmudiye Medresesi'nin beden eğitimi takımı. Salih Sufri en üst sırada sağ baştaki öğrenci. Tabelada "Medresetül Mahmudiyye-kısmül el'ab (oyun sınıfı, şubesi) yazıyor.

Zamanla Türkçeyi ilerlettim. Ve çok iyi öğrendim. Askerden döndükten sonra Denizli Belediyesi'nde işe girdim. Eşimle tanıştım, evlendim. Balıkesir'e tayin edildim. Balıkesir'de 25 yıl çalıştıktan sonra emekli oldum ve Buca'ya döndüm. Şimdi Girit'i özlüyorum, ama gitmeme imkân yok. Mısır'da büyüdüğüm yerlere askerdeyken görevli olarak gittim ve gezdim. Bugün Hanya'ya gitsem evi bulurum. Altında bürolar, yanında dedemin sabun fabrikası vardı. Rıhtımda dedemin gemisi duruyordu. Evimizin penceresinden bakınca rıhtım ve gemi görünürdü."

Özlemle geçen ömür

Girit'in İstinya (Sitia) kasabasında 1909 yılında doğan Enver Arık*, Kocaeli'nin Darıca ilçesindeki son erkek birinci kuşak Girit mübadili. 1924 yılının şubat ayında Gülcemal gemisiyle Darıca'ya gelen birçok Giritli aile gibi Enver Arık ve ailesi de yeni yurtlarındaki ilk yıllarında çeşitli sıkıntılara göğüs germiş. Bazı Giritlilerin tanınmamak için uzak yerlere gidip dilenmelerine yol açan ekonomik güçlüklerin yanı sıra bir de Darıca'nın "yerli" halkı tarafından gâvur, yarım gâvur diye horlanmalarına çok üzülmüşler.

15 yaşında doğup büyüdüğü toprakları terk ederek Darıca'ya gelen Arık şunları anlattı: "İstinya bir körfezin kenarındaydı. Bir kalesi vardı Kazarma** diye. Kalenin sol tarafındaydı doğduğum ev. Denizi görüyorduk evden. O evde anne, baba ve üç kardeş oturuyorduk. Babam Ziya hem rençperdi, hem de semerciydi. İstinya'da Rum da vardı. Onlarla aramız iyiydi ama Türkiye'den kaçan Rumlar Girit'e gelince düzenimiz bozuldu. Akrabalarımızı öldürdüler. Biz hiç Türkçe bilmiyorduk. Rumca konuşuyorduk. Türkçeyi Darıca'da öğrendik. Mü-

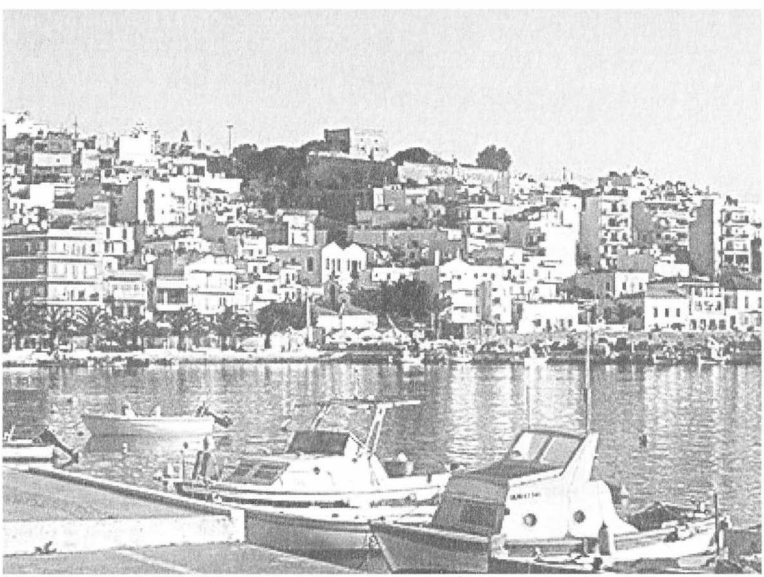

Enver Arık

* Enver Arık 26 Şubat 2012 tarihinde öldü.

** Casa di Arma.

badil olacağımızdan haberimiz yoktu. Bir gece babam bizi toparladı gemiye gittik. Gemi Hanya'ya da uğradı. Oradan da muhacir aldı. Çanakkale'de batma tehlikesi atlattı Gülcemal. On günden ziyade ambarda yolculuk yaptık. Darıca'da bizi askerler teslim aldı. Onların verdiği yemeklerle karnımızı doyurduk. Babam bir ev beğendi, hükümet sonra o evin tapusunu verdi. Babam burada da rençperlik ve semercilik yaptı. Darıca'nın yerli halkından hiç yardım görmedik. O yıllarda burada hiç esnaf yoktu. Ben bir ara İzmir'deki amcam İbrahim'in yanına gitmiştim. Orada Tevfik adında bir terzinin çırağı oldum, terziliği öğrendim. Darıca'ya dönünce de terziliğe başladım. Yavaş yavaş belimizi doğrultarak bugünlere geldik."

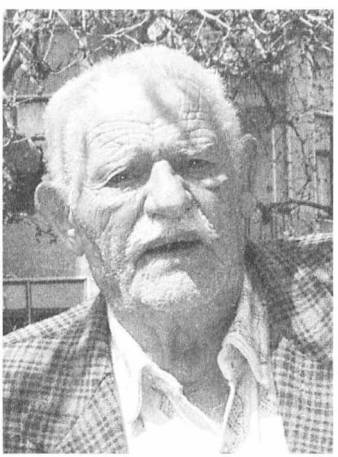
Sitia'nın bugünü ve Kazarma (Casa di Arma) Kalesi. (FOTOĞRAF: www.sitia.gr)

Girit bir başkaydı

İki vatan yorgunlarının adlarına ciltler dolusu romanlar yazılabilecek kahramanlarından biri de Darıca'da yaşayan Ali Kolcuoğlu*.

1918 yılında İstinya'da doğan Kolcuoğlu bir sis perdesinin ardında kalan doğum yeri Girit'i ve Darıca'daki ilk yıllarını şöyle anlattı:

"Hatırladığım kadarıyla Girit iyi memleketti. Bir başkaydı oraları. İstinya bir körfeze bakıyordu. Bize Makrimustafalar derler. Mustafa dedemin adı. Girit'te Rumlar çoktu. Ana dilimiz Rumca. Hiç Türkçe bilmiyorduk. Hep Rumca konuşuyorduk. Türkçeyi Darıca'ya gelince önce "yerli"lerin çocuklarıyla konuşa konuşa, sonra da mektepte öğrendik. Ben mübadeleden önce kilise olan mektebe gittim ama bitiremedim. Yaramaz bir çocuktum. Hoca bana kızıyordu, ben de akşamları mektebin camları kırıyordum. Babam Hüseyin zeytincilik ve hayvancılık yapıyordu Girit'te. Bir ağabeyim ve iki kardeşimle altı kişilik bir aileydik. Evde sadece babam çalışıyordu. Annem de bazen ona yardımcı oluyordu. Cuma günleri çalışılmazdı Girit'te. Herkes camiye

Ali Kolcuoğlu

* Ali Kolcuoğlu 27 Ağustos 2010 tarihinde öldü

giderdi. 1924 yılıydı. 'Mübadele olacak, herkes Türkiye'ye gidecek.' dediler. Gülcemal gemisi geldi İstinya'ya bizi almak için. Yanımıza yatak yorgan, bir iki ev eşyası alarak gemiye bindik. Rumlar uğurladı bizi Türkiye'ye. Gelirken Hanya'ya da uğrayıp oradaki mübadilleri alan Gülcemal, Çanakkale'de kayalara çarparak batma tehlikesi geçirdi. Ama yolda kalmadık. Ustalar tamir etti gemiyi ve yeniden yola çıktık. Yolculuk ıı gün sürdü. Çanakkale'den sonra Tuzla'nın açıklarında demir attı Gülcemal. Sandallarla karaya çıktık ve tahaffuzhaneye giderek yıkandık, paklandık. Sonra Darıca. Gülcemal yine açıkta demirledi. Sandallarla mavnalarla karaya taşıdılar ahaliyi. Ben kimseden yardım almadan indim geminin ipten yapılmış merdivenlerinden. Hiç korkmadım. Darıca'ya geldiğimizde aylardan şubattı. Geldikten bir iki gün sonra kendimize Rumlardan kalan bir evi seçtik. Yeni memlekette yeni evimiz Zincirlikuyu Mahallesi'ndeydi. Evin içi tam takır, kuru bakırdı. Yani boştu. Devlet evden başka ayrıca fert başına içinde zeytin ağaçları da olan üçer dönüm arazi verdi. Yeni yurdumuza alışmaya çalışırken kardeşlerimden Emine ve Ahmet öldü. Bu ölümler ailemizi çok üzdü. Darıca'nın yerli nüfusu bizi hoş karşılamadı. Onlara göre biz gâvurduk. Bize gâvur, yarım gâvur dedi yerliler. Yerlilerin oturduğu İslam Mahallesi'nden (Cami Mahallesi) geçemezdik. Yerliler Giritlilere gâvur diyordu ama cami biz geldikten sonra dolmaya başladı. Hatta büyüklerimiz anlatırdı. Caminin yerlilerden olan hocası Hasan Hoca bir gün cuma namazında cemaatteki yerlilere 'Bakın sizin zamanınızda sekiz on kişi gelirdiniz camiye. Şimdi cami doluyor. Bir de bunlara gâvur diyorsunuz." diye çıkışmış. Aradan yıllar geçtikçe münasebetlerimiz düzeldi onlarla. Annem babam Girit'i özlüyordu. Orada çok rahatlarmış. Hiç unutamadılar memleketlerini Annemin Girit lafı geçtiğinde gözlerinin nemlendiği hatırlıyorum."

Girit çok uzaklarda

Çok zorlu bir yolculuktan sonra Tuzla'ya, tahaffuzhaneye geldiklerinde mecalleri kalmamıştı.

İstinya'dan Gülcemal gemisiyle yola çıktıktan on gün sonra ilk kez karaya çıktılar, ilk kez karınlarına sıcak yemek girdi.

İstinya'da zeytinciliğin yanı sıra arıcılık da yaptığı için lakabı Kapnisiga olan Mehmet Kamış, karısı Fazilet ve en küçükleri henüz bir yaşında ana kucağında bebek olan dört çocuk yeni vatanlarında ilk günü, daha sonra yerleştirilecekleri Darıca'nın komşusu Tuzla'da geçirdiler.

Bir körfezin kıyısında olan ve Estiye adıyla da anılan İstinya'da mübadele öncesinde civar köylerin öğrencilerinin de geldiği bir okul, bir de cami varmış.

Hicran Sezer

Güzel bir yermiş.

Öyle diyor, Tuzla'daki tek Girit mübadili Hicran Sezer.

Çok duymuş dedesi Mehmet ve anneannesi Fazilet'ten İstanya'nın güzel olduğunu.

1947 yılında Darıca'da doğan ikinci kuşak Girit mübadili Sezer, evlilik dolayısıyla Tuzla'ya yerleşmiş.

Evlenene dek anneannesi ve bir yaşında Darıca'ya gelen annesi Mehdiye'yle oturan

Hicran onların anlattıklarıyla büyümüş.

Hicran Hanım bana da şunları anlattı:

Özlemin adı Girit

"Dedemden de anneannemden de İstinya'nın güzel bir yer oluğunu çok duydum. Çok sıkıntı çekmişler. Öldürülmenin eşiğinden dönmüşler. Dedem de acı çekmiş, yaralanmış.Kafasında süngü izleri vardı ama Rum komşularından hiç kötü söz etmezlerdi. Geleceklerine yakın Rumlardan kaçarken bir mağaraya sağınmış dedem ve anneannem çocuklarıyla. İki günü aç susuz geçirmişler. İkinci gün kapıya iki Rum gelmiş. Biri 'Bunları öldürelim.' derken diğeri 'Sen git bu Türkleri bana bırak." demiş. İkinci Rum dedemleri mağaradan çıkarıp evine götürmüş, onlara çorba ikram ettikten sonra hava kararınca kaçmalarına göz yummuş da kurtulmuşlar. Bir gece körfezde Gülcemal gemisini görmüşler. Ertesi gün de yatak yorganları yüklenmişler ve sandallarla gemiye götürülmüşler. Gemi Çanakkale'de batma tehlikesi geçirmiş. Kaptan yolculardan fazla eşyalarını atmalarını istemiş. Bizimkilerin yanında iki taş değirmen ve bir de dibek taşı varmış. Ama atmaya kıyamayıp Darıca'ya kadar getirmişler. Darıca'da da ilk zamanlarda zor günler geçirmişler. Yeni bir hayata alışmak zor olmuş. Anneannem hiç Türkçe bilmiyordu. Dedemin de ana dili Rumcaydı ama o sokağa çıktığı, kahveye gidip geldiği için Türkçeyi öğrenmişti. Evde hep Rumca konuşuluyordu. Onun için annem de Rumca biliyordu. Onların yanında büyüdüğüm için ben de biliyorum. Anneannem 'Girit çok uzakta kaldı. Artık oraları bir daha görmeme imkân yok.' diye ağlardı. Dedem de öyle. Anneannem ve dedem Girit özlemiyle öldü diyebilirim. Çok istediler doğdukları yeri görmeyi ama gidemediler. Annem yıllar

sonra Tuzla'yı, doğdukları evleri ziyarete gelen Rumlarla kurduğumuz dostluklar sayesinde Yunanistan'a gitti ve üç ay oralarda ağırlandı. Annem o Rumlar tarafından uçakla Girit'e götürüldü. Annem böylece doğduğu toprakları gördü. Ben ve eşim de daha sonra gittik Yunanistan'a ve aynı kişiler tarafından ağırlandık. Bizi de Girit'e götürmek istediler ama uçaktan koktuğum için gidemedim. Sadece gemiyle Paros Adası'na götürdüler."

Özlemin acı adı Semendirek

Siz Semendirek (Samotraki) Adası'nın Hora kasabasında doğan Makbule Harik'i tanıyor musunuz?

Yoo, hayır ben tanımıyorum.

Onu hiç görmedim bugüne dek.

Varlığından haberdar olduğumda, itiraf ediyorum heyecanlandım.

Çünkü Semendirek mübadili bir kişiyle konuşmamıştım.

Ama geç kalmışım.

2000 yılında 97 yaşında ölmüş Makbule Hanım.

Kimbilir konuşsaydım neler anlatırdı?

İşte bu "Neler anlatırdı?.." cümlesini günlerce gezdirdim kafamda.

Sonra silindi gitti.

Aradan yıllar geçti.

Bir gün, evet günlerden bir gün torununu tanıdım; Ruhi İyigün'ü.

Bir fırsattı anneannesini ve Semendirek'i anlattırmak.

İyigün, röportaj teklifimi kabul etti.

Ve ardından ekledi:

"Benimle değil anneannemle konuşacaksınız."

Şaşırdım.

Makbule Harik

Konuşmama fırsat vermeden devam etti.

"Şimdi annem ve dayım size Makbule Harik'i anlatacak."

Güzel öneriydi.

Ruhi Bey aileyi topladı.

Ve Makbule Hanım'ın kızı Necla İyigün'le oğlu Osman Harik annelerini anlattı, ben de anlatılanları onun dilinden yazdım.

Din ayrımı yapılmazdı

İşte görmesem bile çocukları aracılığıyla gönül bağı kurduğum, 21yaşında ayrıldığı Semadirek'i hiç unutmayan, adı her geçtiğinde derinden "Ah!...Semendirek." diye iç geçiren "Makbule Anne"nin anlattıklarının ilk bölümü:

"Ben Makbule Harik. 1903 yılında Semendirek Adası'nın bin nüfuslu kasabası Hora'da doğmuşum. Hora denizden üç kilometre kadar içerdeydi. Babam Mustafa hali vakti yerinde varlıklı bir insandı. Vergi toplayan aşar memuruydu aynı zamanda. Adada Rumlar çoğunluktaydı. Biz 16 Türk ailesiydik Semendirek'te. Dağlık adaydı. Semaya uzanan bir dağ... Adanın diğer adı Semadirek oradan geliyor.

Çok sayıda su değirmeni vardı. Bu değirmenlerden biri de babamındı. Değirmenimizin yerini çok iyi hatırlıyorum. Etrafı armut ağaçlarıyla doluydu. Evimiz çarşı içinde iki katlı büyük bir evdi. Evimizi geçince bir kale vardı. Kalede oynamayı, oradan babamın değirmenini seyretmeyi çok severdim. Ada halkının geçim kaynağı çiftçilik ve hayvancılıktı. Hayvanlar Dedeağaç ve Kavala'ya götürülürdü satılmak için. Alışverişlerimizi çoğu zaman Dedeağaç'tan yapardık. Dedeağaç büyük ve güzel bir şehirdi. Babam alış verişe giderken beni pek çok kez Dedeağaç'a götürmüştü. Çok sevmiştim Dedeağaç'ı. Adaya dönmemek için ağlardım.

Semendirek'ten Dedeağaç'a tek direkli yelkenlilerle 1,5-2 saatte giderdik. Devletle olan işlerimiz için de Midilli'ye. Zira Semendirek Midilli'ye bağlıydı. Ada halkı arasında Türklük Rumluk konusunda ayırım yoktu. Din ayırımı da yapılmazdı. İki kesim de bir birinin dinine saygılıydı. Çocukluğumda halamın kızı Fatma'yla evimizin yakınındaki çeşme başında oynamayı severdim."

Düzen bozulunca

Semendirek'te hayat, huzurlu günlerin bir gün gelecek sonu gelecek olma ihtimali hiç akla getirilmeden kendi akışında akıp gidiyordu.

Ta ki 1912 yılına, Balkan Savaşı günlerine dek.

O yıl Yunan askerleri adaya çıkınca her şey alt üst oldu; düzen bozuldu.

Makbule Harik çocuklarının tanıklığının ışığında bir kez daha dile gelerek 1912'den mübadele günlerine olan gelişmeleri anlatıyor şimdi de:

"Ada Yunan idaresine geçtikten sonra bir Yunan askerinin Türk kızına âşık olması, kızın babasının o asker tarafından öldürülmesi huzurumuzun bozulmasına sebep oldu. Bu olay küllenmeden 1914 yılında Anadolu'daki bazı gelişmelerden korkarak kaçan Rumların Semendirek'e gelmesiyle ortam iyice bozuldu. Adada hırsızlıklar ve gasplar arttı. Bu dönemde 13 Türk ailesi mallarını ucuz pahalı demeden satarak kendi imkânlarıyla Anadolu'ya göç etti. Babam mücadeleci ve inatçı bir insandı. Annem Asiye Anadolu'ya gitme taraftarıydı ama babam bir akşam yemeğinde konuya son noktayı koydu: "Ölürüm de bu toprakları terk etmem. Bu topraklarda babamın alın teri var, mezarı var. Hiç bir güç beni buradan kaçırtamaz...' Türkiye'ye gitme konusu annem tarafından bir daha hiç açılmadı. Daha sonraki yıllarda

Yunan ordusunun Anadolu'da bozguna uğradığı haberi, ardından da İzmir'i kurtulduğu haberi duyuldu. Semendirek Rumları çok şaşırdılar ve korktular. Aralarında "Kemal'in ordusu adayı geri alacak..." diye konuşuyorlardı. Aradan beş altı ay geçti, mübadele olacağı duyuldu."

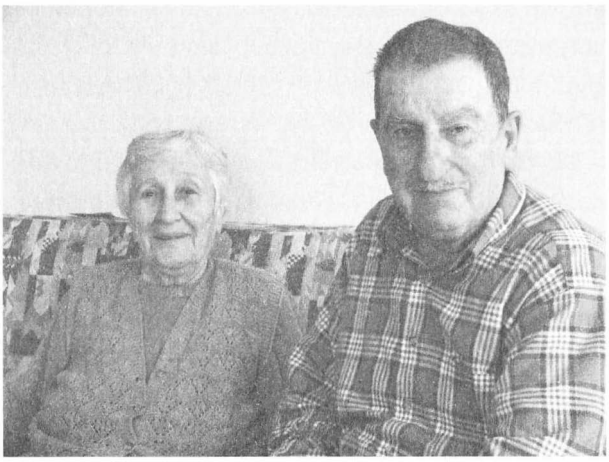
Sandalla Limni'ye

Neydi mübadele?

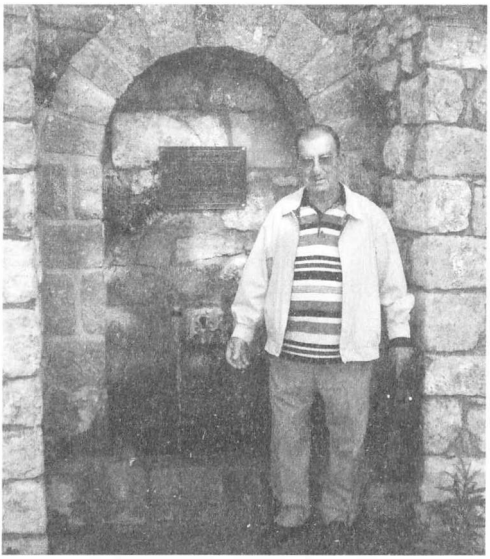
Ne olduğunu anlamak için yaşamak lazımdı.

Ve Mustafa ve Asiye ve Makbule o acıyı, mübalede acısını yaşayarak öğrendiler:

"Bir gün evimize adanın gümrük müdürü geldi. Bir odaya kapanarak babamla uzun uzun konuştu. Misafir gidip de babam geri döndüğünde üzgündü. Anneme döndü, 'Hazırlanın bir hafta sonra vatanımızı terk ediyoruz." dedi ve hıçkırarak ağlamaya başladı. Daha sonra halam ve enişte geldi. Bir müddet kimse birbiriyle konuşmadı. On yıl önce "Ölürüm de Semendirek'i terk etmem."

Makbule Harik'in çocukları Necla İyigün ve Osman Harik.

Osman Harik annesinin, yeğeni Fatma'yla oynadığı çeşmenin başında. (Fotoğraf:Ruhi İyigün.)

diye babam bu sefer gitmek istiyordu. 1924'ün nisan ayının ilk günlerinde üç aileden 15 kişi sahile indik. Açıkta bizi almak için Dedeağaç'tan gelen bir Yunan gemisi bekliyordu. Geminin başka yolcusu var mıydı, hatırlamıyorum. Gümrük müdürü ve askerler gidecekleri yolcu etmek için hazırdı. Eşyalarımız yüklendi. Çeyiz sandığımı da gemiye götürmüşlerdi. Ama geri gelmedi. Kayboldu mu, el mi koydular bilmiyorum. O zaman çok üzülmüştüm. Eşyalarımızı yüklediler ama bizi gemiye almadılar. Çünkü o zamanlar adada salgın hastalık vardı. Gemidekilere bulaşmaması için öyle düşünmüşler. 15 kişi geminin arkasına bağlanan bir sandala bindik ve üç saatte Limni Adası'nın Myrina kasabasına gittik. Myrina'da Türk Yalısı Mahallesi'ndeki Cedid Camii'ne yerleştirildik. Ve 15 Mayıs 1924 tarihinde Kırzade gemisiyle Foça'ya geldik ve iskân edildik."

Bu röportaj için Limni/Semendirek mübadili Ruhi İyigün'e teşekkür ederim.

Bohçada saklanan fotoğraf

Bir bohça, kanaviçe işlemeli.

Bir bohça, içi hüzün dolu.

Ve bohçada bir fotoğraf, ki odur hüznün sebebi.

Yakışıklı mı yakışıklı bir delikanlı sureti, sararmış fotoğrafta.

Ve yılların akışında babaanne olan bir genç kızın dostluğu.

Ve o dostluğun, uzun çok uzun yıllar sonra İzmir Karşıyaka'da mütevazı bir mübadil evinde yeniden hatırlanması.

Nesibe Esmer

Nesibe Esmer, o dostluğun yeniden hatırlandığı günün son tanığı.

Esmer, babaanne kim bilmiyor ama torunu Yannis'i tanıyor.

Bir de fotoğraftaki yakışıklı delikanlıyı.

Çünkü o dayısı Rıfkı.

Hayatın olağan seyriyle akıp gittiği Sakız Adası'ndan kalan bir tatlı anıdır bu.

Ya olağandışı hayat?

İşte o acılarla, dramlarla dolu.

O hayatın Sakız Adası'nda başlayıp Çeşme ve İzmir'de

devam eden yıllarının bir bölümünün tanığı Nesibe Esmer.

Nesibe Hanım ikinci kuşak Sakız Adası mübadili.

1926 yılında İzmir'de doğan Esmer'in tanıklığı aile büyüklerinden duyduklarıyla sınırlı.

17 odalı ev

"Anlatacaklarım var." diye başladı söze Nesibe Hanım ve şunları anlattı:

"Baba tarafım adada Yömelaki adıyla tanınıyormuş. Dedem Mustafa yağ ve sakız ticareti yapan bir tüccarmış. Evi ve işyeri sahile yakınmış. Babamın da doğduğu ev bugün hâlâ duruyor. Gittim, gördüm. Anne dedem Nuri, Türklerin ve Rumların mahkeme işlerine bakar, iki toplum arasındaki hukuki işleri çözermiş. Hatta bir keresinde adadaki manastırla ilgili bir uyuşmazlığı manastır lehine çözüme kavuşturmuş. Bunu üzerine papazlar dedeme bir kese altın göndermiş. Dedem altınları 'Görmemiş olayım.' diye reddetmiş. Rumlar hediyeyi alması için çok ısrar edince 'Bana ille de bir şey vermek istiyorsanız bir şişe çitlembik yağı getirin.'demiş, bilmem neden. Nuri dedemin evi adanın daha iç taraflarında 17 odalı bir evmiş. Evin ucu bucağı belli olmayan bahçesi varmış. Hattta ölülerini bahçenin ücra köşelerine defnederlermiş. Dedem evin çatısında bir yer yapmış kendine, ezan okurmuş oradan kale içinde oturanlar duysun diye. O evi de gördüm ama harabe halindeydi. Dedelerimin, anne ve babamın oradaki hayatları çok iyiymiş ama bu güzel günler savaşla bozulmuş."

Sakız'daki Türklerle Rumlar komşuluklarını iyilikle, güzellikle sürdürürken Balkan Savaşı başlamış, ardından 1913 yılında Yunanistan Sakız'ı işgal etmiş. İşgalden sonra adadaki Türklerin çoğu

kendi imkânlarıyla Türkiye'ye göç ederek Ege kentlerine yerleşmiş. Ancak Yunanistan'ın İzmir'i işgal etmesinden sonra Sakızlıların bir bölümü, adayla Ege bölgesi arasında işgal dolayısıyla sınırların kalktığını düşünerek yeniden Sakız'a dönmüş.

30 Ocak 1923 tarihinde Yunanistan'la Türkiye arasında mübadele sözleşmesi imzalanınca Sakız'a dönenler bu kez mübadeleye tabi olarak Türkiye gelmiş.

Sakız'da kalan dayı

Nesibe Esmer'in ailesi de Sakız'ın işgalinden sonra Türkiye'ye gelenlerden.

Ancak dayısı Refik ailenin mallarının satışıyla ilgilenmek için adada kalmış, 1922 yılına kadar.

Şimdi dönelim Esmer'in anlattıklarına.

"Anne tarafım da baba tarafım da Sakız'dan ayrıldıktan sonra önce Çeşme'ye, sonra İzmir'e yerleşmiş. Babaannem Nesibe, halalarım Atiye, Binnaz; amcalarım Celal, Ahmet ve babam Kemal'le gelmiş. Hüseyin adında bir amcam daha varmış ama o adadayken ölmüş. Nuri dedem de dayım Rıfkı; teyzelerim İsmet, Sıdıka ve annem Refika'yla gelmiş. Refik dayım adada kalmış. Sakız'da çok malı mülkü olan ailem buraya gelince perperişan olmuş. Hep hazır yemişler. Bilhassa dayımlar büyük yıkım yaşadı. Mübadelede verilen malları satıp satıp yediler. Dayılarım hiçbir iş yapmadı. Babam da öyle. Hep hazır yenildi. Babam, 'Sakız'daki evlerimizin sayısını bilmiyorduk.' derdi. Ama hepsi tükendi. Hazıra dağ mı dayanır?"

Duygulandıran ziyaret

Artık Nesibe Esmer'in 1922'ye kadar Sakız'da kalan dayısı Refik'in başına gelenleri onun ağzından anlatmanın zamanıdır:

"Dayım buraya gelmeye hazırlanırken Sakız'a Ege'den kaçan Yunan askerleri gelmiş. Onlar için 'Üstleri başları perişandı. Acınacak haldeydiler.'derdi dayım. Bir zamanlar ailemizin bahçıvanı olan Dimitris koruyup kolluyormuş onu. Bir gün, annemin de doğduğu o 17 odalı eve askerler doluşmuş ve evi talan etmişler. Askerler hem evi yağmalıyor, hem de 'Ah Kemalis, Kemalis. Neler ettin bize.' diye söyleniyormuş. Bir ara nereden öğrendilerse dayımın Türk olduğunu öğrenmişler ve onu aramaya başlamışlar. Hatta bir ara dayıma da sormuşlar 'Burada bir Türk varmış gördün mü?' diye. Ama dayım Rumca bildiği için anlamamışlar onun Türk olduğunu. İşlerin kötüye gittiğini gören bahçıvan dayıma Rumca bir adla seslenip 'Gel bakayım buraya sen çok yoruldun. Git yukarı dinlen' diyerek onu kurtarmış. Ortalık biraz durulunca dayım sahile inerek kaçmış. Dayım adadan ayrılan son Türk. Ama Çeşme'ye nasıl geldiğini bilmiyorum."

Bir büyük ailenin kızı olan Nesibe Hanım anne ve babasının doğduğu topraklara iki kez gitmiş. İlk gidişi o zamanlar Çeşme Belediye Başkanı olan kardeş çocuğu Nuri Ertan'la günü birlikmiş. İkinci gidişinde yanında kızı ve torunu varmış. Üç gün kalarak adayı gezmiş, annesinin babasının doğduğu evleri görmüş.

Nesibe Hanım o günleri "Ailemden izler bulduğumuda çok duygulandım. Kale içinde gördüğümüz mezar taşlarının önünde dua ettik. Sonradan öğrendim. O mezar taşlarından bazıları ailemin fertlerinin mezar taşlarıymış. Hatta gelinliğini beğenmediği için düğün öncesi evlerinin bahçesindeki bostan kuyusuna atlayarak intihar eden annemin teyzesi İsmet Hanım'ın mezar taşı bile duruyormuş." diye anlattı.

Sakız'a bitmeyen özlem

"Memleket" özlemi hiç bitmeyen, acısı hep yüreklerde hissedilen bir özlemdir mübadiller için.

Nesibe Hanım'ın Sakız'dan kaçtıktan sonra evlenmediği için ablası Refika'yla kalan Refik dayısı da çok sık söz edermiş adadan.

Abla kardeş bir araya geldiklerinde başlıca sohbet konusu Sakız'mış.

Ailenin birinci kuşak bireyleri arasında Nesibe Hanım'ın babası Kemal Bey'in dışında Sakız'a giden olmamış.

1930'ların başında Sakız'a giden Kemal bey için gazeteler "Yömelaki Kemal" geliyor diye yayın yapmış. Onun geldiğinden haberdar olan komşuları ve arkadaşları kendisini ağırlamak için birbirileriyle yarışmış. Ancak bu gidiş onun içindeki memleket özlemini dindirmemiş. Kemal Bey hastalığında sık sık "Beni Çeşme'ye götürün. Memleketim Sakız'ı seyredeyim.' der ve ağlarmış.

Hani bu röportajın girişinde bohça dedik, fotoğraf dedik ya.

Artık röportajı Nesibe Esmer'in dilinden o konuyla ilgili olarak bitirmenin zamanıdır.

"Bir gün Rıfkı dayımın İzmir Karşıya'daki evine Yanni adında bir Rum gelmişti. Yanni yeminle anlattıydı babaannesinin dayımın fotoğrafını yıllarca bohça bohça içinde sakladığını. Zaman zaman dayımın fotoğrafına bakıp ağlarmış Yanni'nin ninesi. Kadıncağız çok üzülmüş dayım ve ailesi gittikleri için, iyi bir komşu ve dost kaybettikleri için..."

Türkiye'de doğdu, mübadil oldu

Henüz cumhuriyet ilan edilmemişti.

Yunanistan'la imzalanan mübadele sözleşmesi uygulamaya konulmamıştı henüz.

Midilli'deki Türkler hem söz konusu sözleşmeden, hem de Türkiye'deki siyasi gelişmelerden pek haberdar değildi.

1922'nin eylül ayında İzmir ve ilçeleriyle Ayvalık'tan adaya Rumlar gelmişti ama Türklerin aklına kendilerinin de doğdukları toprakları terk edebilecekleri hiç mi hiç gelmiyordu.

Ve bir gün.

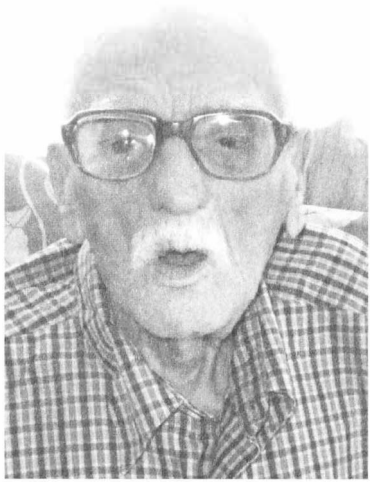
Ayrılık kararı hiç beklemedikleri bir anda kent kent, köy köy Midilli'deki Türklere ulaştı.

Herkeste bir telaş, bir koşuşturmaca.

Köy merkezlerinde özellikle camilerde toplanan Türkler, posta posta gemilere götürülüyordu.

Götürüldükleri yerler yıllarca uzaktan da olsa görüp bildikleri yerlerdi; Ayvalık'tı, Cunda'ydı.

Ki, kimi Midilliler yıllarca uzaktan seyrettiler yerleştirildikleri Cunda ve Ayvalık'tan doğdukları, büyüdükleri toprakları.

Mustafa Rauf Özselvi

Mustafa Rauf Özselvi* de Midilli Çömlekköy'den (Scalahouri) Ayvalık'a gelen binlerce mübadilden biri.

Küçük Mustafa Rauf ve ailesi 1923'ün ekim ayında, Yunanistan ve adalardan gelen ilk mübadil kafilesi olarak Ayvalık'a ayak bastıklarında henüz cumhuriyet ilan edilmemişti.

Cumhuriyet onların gelişinden bir hafta, on gün sonra ilan edilecek; onların ve Türkiye'nin kaderinin değişeceği günler başlayacaktı.

1913 doğumlu Mustafa Rauf Özselvi bir mübadil ama Türkiye doğumlu bir mübadil.

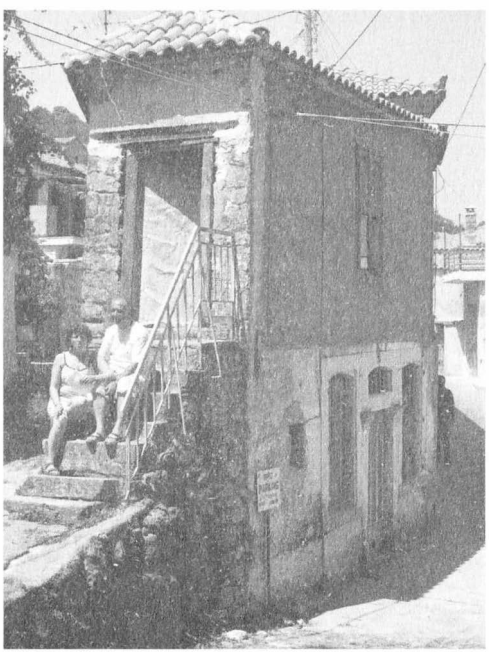
Neden ve nasıl diyorsanız, işte anlattıkları:

Kör Badahor'un oğlu kurtardı

"1913 yılında, polis olan babam Hafiz Ahmet'in Midilli'den tayin edildiği Ezine'de doğmuşum. Sonra Havran'a gitmişiz. Yunan ordusunun işgali başlayınca babam amirlerinden Midilli'ye dönmek için izin istemiş, ama alamamış. Bunun üzerine polislikten istifa etmiş ve Midilli'ye dönmeye karar vermiş. Ama nasıl dönecek? Dönüşün yollarına ararken Midilli'den arkadaşı, hatta kan kardeşi Kör Badahor'un oğluyla karşılamış. Meğer Yunan ordusunda askermiş arkadaşı. Rütbesi de yüzbaşı. Karşılaştıklarında birbirlerine sarılmışlar, 'Kardeşim benim." diyerek. Bu yüzbaşı, zarar görmeyelim diye yanımıza refakatçi Rum askerleri verip kaçak olarak bir gemiye bindirmiş de Çömlekköy'e dönebilmişiz. Çömlekköy Türk köyüydü. Etrafında yakınlı uzaklı Komili, Yera, İşlemetopu ve Ufturuda köyleri vardı. Köyümüz denizden epeyce yüksek bir dağ köyüydü. Çömlekköy'de cami mektebine gittim, sonradan kaynatam olacak Derviş Hüseyin Hoca'dan Kur'an öğrendim.

* Mustafa Rauf Özselvi 26 Aralık 2011 tarihinde öldü.

Rum okuluna da beş on gün gittim, harfleri öğrenmeye başlamıştık, kaçtım. Venizelos'la Atatürk anlaşınca bizi Anadol'a gönderdiler. Buraya gelmek için köyün limanına indik. Limandan üç gemi kalktı. Biz buraya geldik, diğerleri nereye gitti, bilmiyorum. Adları da aklımda değil. Çömlekköy'ü, çocukluğumu özlediğim olur arada bir. Babamın babası Seren Dağı'nın etrafını 23 teneke altın harcayarak neredeyse iki metrelik yüksekliğinde duvarla çevirmişti. Bu çiftlikte iki bin koyun vardı. Dedem koyunlara zarar vermesin diye vahşi hayvanları öldürmüştü. Bu yüzden beş teneke altınla ceza ödemişti. Oradaki kuşları, ağaçları özlüyorum. Çömlekköy'de çok bolluk içinde yaşamadık ama yine de fena değildi hayatımız."

Çömlekköy'de türklerden kalma bina. Kapısındaki ay-yıldız dikkat çekiyor. (FOTOĞRAF: Erhan Konuşkan)

Pendik onların vatanıydı

MÜFİDE PEKİN

Onlar, gitmeden önce yeni memleketlerine; memleketlerinin yeni sakinleriyle bir hafta beraber oturdular.

Evlerinin anahtarlarını elleriyle teslim ettiler gelenlere.

Bir hafta sonra, şimdi yerinde cami olan kilisenin (Agios Yeorgios) zangocunu evlendirip yolcu ettiler yıllarca sürecek "gurbet"lerine.

Memleketlerinin, yani Pendik'in yeni sakinleri Yanya'dan gelen yaklaşık bin 500 mübadildi.

Stella Skarlatu

Pendikliler birlikte geçirdikleri o bir haftanın ardından Yanyalılar tarafından uğurlanırken gözyaşlarını emanet bıraktılar doğdukları topraklara.

Onlar 1924 yılının temmuz ayının son günlerinde ayrılırken Pendik'ten, yüreklerine çoktan düşmüştü hasret.

26 Ekim 1916 tarihinde Pendik'te doğan Stella Skarlatu'nun hasreti sekiz yaşındayken başladı.

Skarlatu bugün Atina'da yaşıyor.

Onunla Nea Pandiki (Yeni Pendikliler) Derneği'nde konuştum.*

İşte bana anlattıkları:

" Hazırlandık işte. Hepimizi bir vapura koydular. Archipelagos adında bir vapura. Babamın kayığı, motoru vardı. İstanbul'dan ayrılırken babam o kayığı motorun arkasına bağlamıştı. Bu kayığı Yunanistan'a getirdik. Pire'deydi. Pire'de bu kayığı sakladık, koruduk. Ama bir gün denizde fırtına koptu ve bu kayık battı.

Babam kahveciydi. Kahvehanesi vardı. Kahvehane denizin üzerindeydi. Taraçası denizin üzerindeydi. Kiraydı. Evimiz iki katlıydı.

Bir kere gittim Pendik'e. Derneğimiz gezi düzenlemişti birkaç sene önce. Gittim. Unuttuklarımı hatırladım. Evimiz duruyordu. Babamın dükkânı da duruyordu. Etrafı bütün camekândı kahvenin.

Ana caddenin üzerindeydi. Bir kaldırımda evler, diğerinde dükkânlar vardı.

Mübadeleyle gittiler

İlkokula orada yetişemedim. Gidemedim. Ama hatırlıyorum bir kiliseyi. Tam merkezde. Şimdi cami olmuş. Çınar ağaçları var. Onlardan hemen sonra.

Tren istasyonundan sonra babamın tarlaları vardı. O zaman bamya tarlaları çok varmış. Babam astımlıydı. Doktor 'Çok deniz havası alma.' demiş, o da içerilere kendi tarlalarına giderdi. Dükkânda bir başka çalışan adam dururdu. Atları vardı babamın.

---

* Lozan Mübadilleri Vakfı Başkan Yardımcısı Müfide Pekin'in Stella Skarlatu'yla yaptığı bu konuşma *Hasretim İstanbul/İstanbul Rumlarının Göç Öyküleri ve Özlemleri* adlı kitaptan alınmıştır. (LMV Yayınları. İstanbul Eylül 2010)

Çok sular akardı tarlalarında.

Mübadele olduğunda sekiz yaşımdaydım. Biz İzmir'den kaçanlar gibi gitmedik. Onlar her şeyi bırakıp kaçtılar. Biz mübadele oldu gittik. Aldık eşyalarımızı. Yanyalılar geldiler.

Yanyalılar Türk'tü. Biz çıktık, evlerimize onlar girdi. Onlar ev bulabildiler burada. Ama biz buraya gelince ne bulduk? Hiç bir şey.

Vapurdan çıkınca ilk olarak Methena'ya yerleştik. Burada sekiz yıl kaldık. Evlerde kaldık. Bir de büyük bir otel vardı. Çoğumuz o otele yerleştik. Babamın parası vardı. Ev kiraladık. Biz o evde oturduk. Zamanla toparlandık. Sonra işte bu köy kuruldu. Buraya yerleştik.

Pendik tümüyle Hristiyandı. Arada belki bir iki Müslüman aile varsa da hatırlamıyorum. Ama derneğimiz İstanbul'a gezi yaptığında Pendik'te Türk belediyle başkanı bizi çok güzel ağırladı. Şekerlerle, lokumlarla ikramlar yaptı. Gezdirdi bizi. 'Bizim vatanımız aslında sizin de vatanınız.' dedi. Ben çok küçük ayrıldım ama annemle babam bütün hayatlarını Pendik'te geçirmişlerdi. Biz çocuklar Türkçe bilmezdik. Babam bilirdi. Kahvede öğrenmiş. Türkler de çalışıyormuş kahvede. Onlarla konuşa konuşa. Babam Türkçeyi iyi bilirdi. Annem bilmezdi. Biz ise hiç. Orada kalsaydık öğrenirdik.

Mübadele pek memnuniyetle karşılanacak bir olay değildi tabii. Kalkıp yerinizi, yurdunuzu, evinizi bırakıp geliyorsunuz. Paranızı da bırakıyorsunuz. Babamın parası vardı.Tarlaları vardı. Bostanları vardı. Ama onlar orada iyi yaşadılar. Burada da iyi yaşadılar. Uzun yaşadılar.

Ben gerçek İstanbulluyum. Orada doğduk. Burada aile yaptık ama.

Küçük ayrıldım ama hep istedim bir gün gidip görmeyi. Büyük arzumdu evimizi görmek. Duruyordu yerinde ama şimdi ne oldu bilemem.

Pendik'te yaptıkları yemekleri burada da yaptılar. Ama aynı malzemeleri burada bulamadılar.

Daha aşağıda bir köy vardı. Vasi diyorlar. Önce orada, babam çadıra girmemek için bir ahır buldu. Onu ev yaptı. Burada göçmen mahallesi kurulana kadar orada kaldık.

Bizden önce gelen göçmenler vardı. Vasi'de oturuyorlardı onlar. Şimdi Kalahori diyorlar oraya. Eskiden Kırbaçi de derlerdi. Daha aşağıda bir yerdi orası. Orada hep birlikte oturduk eski göçmenlerle. Sonra biz, bu köy kurulunca buraya geldik.

Bize 'Türk tohumu' derlerdi. Esasında o aşağıdaki topraklara Kokkinasların yeri denirdi. Kokkinas diye bir bey varmış. Köylüler onun topraklarına çalışırlarmış. Bütün o topraklar onundu.

Pendik vatanımızdı. Tren istasyonu yakın. Deniz yakın. Vapurlar var.

Ama Pendikliler Nea İonia'da var. Selanik'te var. Biz burada varız. Halkida'da var.

Pendik'ten gelirken açıkta yattık. Bir sürü aile yan yana. Aralarında bir perde vardı galiba. Rüya gibi hatırlıyorum. Küçüktüm. Geldik, buralarda evler kurduk. Şimdi hepsi hatıra oldu."

İstanbul'dan Yanya'ya "iz" peşinde

Ata topraklarına yolculuğumuz 16 Haziran 2010 sabahı, gün henüz doğarken Pendik'ten başladı.

Maltepe'de, dört gece beş gün sürecek yolculuğumuzun en kıdemli konuğu, 1914 yılında Yanya'da doğan Lütfü Karadağ'la buluştuktan sonra Kadıköy ve Taksim'den diğer yolcuları alarak İpsala'ya doğru yola koyulduk.

Hemen hemen hepsi Yanya kökenli olan "iz" peşindeki yolcuların heyecanları yüzlerinden okunuyordu. Yolcular arasında Selanik, Kastorya ve Langaza kökenliler de vardı.

Bazıları ilk kez gidecekti dedelerinin, babalarının doğduğu topraklara. Atalarının doğduğu topraklarda soluklanmanın heyecanı, köklerinden izler bulabilmenin umudu yola çıkışımızın ilk dakikalarında yansımıştı yüzlerine.

Bu yolculuğa da Lozan Mübadilleri Vakfı'yla (LMV) Lozan Mübadilleri Derneği'nin (LMD) öncülüğünde çıkılmıştı.

Yolcular arasında LMV ve LMD'nin yöneticileriyle Yanya kökenli sanat tarihçisi Prof. Dr. Filiz Yenişehirlioğlu da vardı.

İpsala ve Yunanistan'ın Kipi (bahçe) sınır kapıları geçildikten sonra öğle yemeği saatine denk geldiği için ilk molayı İskeçe'de verdik.

Kısa bir dinlenmenin ardından "Ver elini Langaza..." dedik ve LMV Genel Sekreteri Sefer Güvenç'in ata toprağı Neaapollania'ya (Eğribucak) uğradık.

Ayvasil (Beşik) Gölü'ne yakın kaplıcalar bölgesindeki beldede bizi Belediye Başkanı Yannis Almaloğlu ve eşi karşıladı.

Ağırlıklı olarak Karabiga'nın Değirmencik ve Aksaz köyünden

gelenlerle Samsun ve Tokat'tan gelenlerin çocuk ve torunlarının yaşadığı köyde, geleceğimizden haberi olan Almaoğlu ve belediye çalışalarının küçük bir sürpriziyle karşılaştık. Köy halkının hazırladığı tatlı ve böreklerle bir misafir sofrası düzenleyen Eğribucaklılarla beraber güzel bir ikindi kahvaltısı yaptık.

Daha sonra belediyenin meclis salonunda düzenlenen toplantıya katıldık. Karşılıklı hediyelerin alıp verildiği toplantıda konuşan Neaapollania Belediye Başkanı Almaoğlu şunları söyledi:

"Burada sizleri ağırlamaktan çok mutluyuz. Gelişinize çok sevindik. Bunu bilmenizi isteriz. Biz iki ülkenin insanları bir ve aynıyız. Aramızda kültür bağı var. Bizler de sizler gibi mübadiliz. Bu konuda aynı duyguları paylaşıyoruz. Gideceğiniz yerlere güle güle gidin. Dönüşünüzde atalarımızın bir zamanlar yaşadığı topraklara selam götürün."

Selanik'e doğru

Neaapollania'dan ayırıldıktan sonra ilk geceyi geçireceğimiz Osmanlı'nın İstanbul'dan sonraki en büyük kenti, modernleşmenin öncüsü Selanik'e doğru yola koyulduk.

Otele yerleşmeden önce kentin önemli tarihi duraklarını, Kanuni döneminde yapılan Beyaz Kule'yi gezmeyle başladık. Daha sonra kısa bir kent turunun ardından otelimize yerleştik.

Otelde İstanbullu arkadaşımız Tanaş Cimbis'le buluştuk.

"İz" peşindeki yolculuğumuzun ikinci günü Selanik'te Atatürk Evi'ni ziyaretle başladı.

Daha sonra yine bir kent turu ve Yedikule'yi gördükten sonra ikinci günün ilk durağı Yenice-i Vardar'a (Gianitsa) Vardar Ovası'nı geçerek vardık.

Gazi Evranos Bey'in kurduğu bu kente çok sayıda Osmanlı dö-

nemi eseri var. Medrese, cami, saat kulesi ve hamam Evranos Bey Ailesi'nin yaptırdığı eserler arasında. Bu eserleri Prof. Filiz Yenişehirlioğlu'nun rehberliğinde gezdikten evler arasında sıkışmış Gazi Ahmet Bey Türbesi'ni de ziyaret edip Vodina (Edessa) yollarına düştük.

Şelaler kenti Vodina'da belediye parkında öğle yemeği ve dinlenmenin ardından "Ver elini Florina..." dedik ve şair, yazar Necati Cumalı'yla Prof. Şükrü Elçin'in doğum yerleri Florina'ya gittik.

İlk işimiz Cumalı'nın doğduğu eve uğramak oldu. Önünden Florina Çayı'nın geçtiği o ev bugün yok. Ancak temelleri duru-

İlk durağımız Langaza'nın Neaapollania köyünde belediye başkanı Yannis Almaloğlu (kare içinde) tarafından karşılandık. Karşılama töreninde hediyeler alındı, verildi. Daha sonra başkan ve çalışanlarıyla anı fotoğrafı çektirdik.

yor.* Bu arada kenti gezerken Florina halkının Cumalı'ya sahip çıktığını öğrendik. Yılda bir kez onun adına şiir okuma günleri düzenleniyormuş Florina'da.

"Kızan kaymakam" diye adlandırılan kaymakam Tahsin Uzer'in imar faaliyetlerinden izler kentte bugün de görülüyor. Ancak Florina'da bir minare kalıntısından başka dinî yapılara örnek gösterilebilecek bir yapı yok.

Kütahya ve Amasya kökenlilerin yaşadığı Florina'dan ikinci geceyi geçireceğimiz Kastorya'ya doğru yollara düşüyoruz yeniden.

Gün Kastorya Gölü üzerinden devrilmeye başladığında varıyoruz kente.

Kenti daha önce görüp gezenler göl kıyısında soluklanırken aile büyükleri Kastorya kökenli olan mübadiller aramızdan ayrılarak atalarından izler aramak için kenti dolaşmaya çıkıyor.

Yanya'da büyük kavuşma

Üçüncü gün.

Yanya'ya gitmek üzere Kastorya'ya veda ediyoruz.

Yolumuz uzun.

Dağlar arasına saklanmış Metsovo (Meçova) köyünde verdiğimiz molanın ardından uzaktan uzağa Yanya göründüğünde iz peşinde olanların yürekleri heyacanla çarpıyor.

Bir an önce atalarının topraklarına ayak basmak için sabırsızlanıyorlar.

En çok da Yanya Ziraat Bankası'nın son müdürü Süleyman

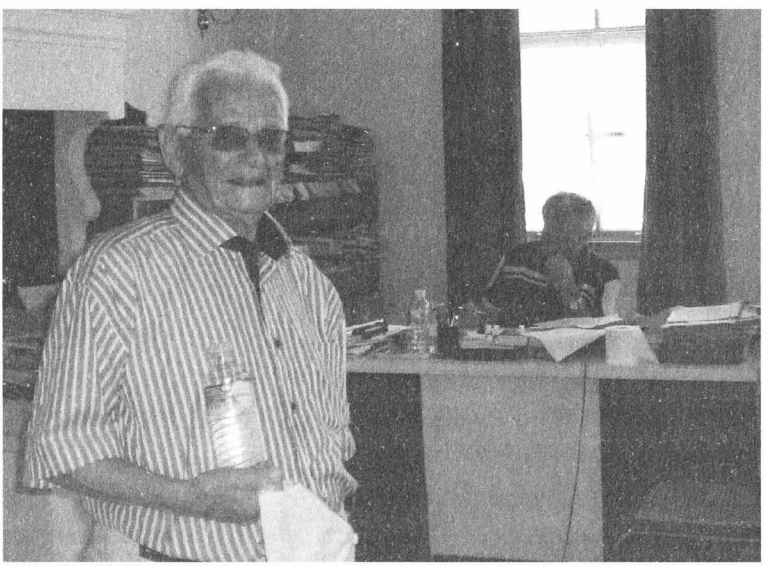
* Necati Cumalı'nın doğduğu Avgoustinou Kantioti Caddesi'ndeki evin arsası üzerine üç katlı bina yapılmış. Binanın altında açılan kafeteryanın adı, evin önünden geçen çayda yüzen kazlardan ilham alınarak olsa gerek The Goose Cafe/Bar konulmuş.

Karadağ'ın 96 yaşındaki oğlu Lütfü Karadağ heyacanlı. 1993 ve 2002'de iki kez doğduğu topraklara giden, doğduğu evi bulan ancak ev restore edildiğinden içeri giremeyen Karadağ bu kez daha önceden evini gezebileceği müjdesini aldığı için çok daha heyacanlı*.

Otele yerleşip kısa bir dinlenmenin ardından Lütfü Karadağ'ın doğduğu eve gidiyoruz.

Karadağ'ın evini gezmesi, doğduğu odayı görmesi ve o evde yaşadıkları kolay kolay tanık olunamayacak bir andı.

Bu duygusal buluşmadan sonra kenti daha önceden gezdiği için bizimle gelmeyen Lütfü Bey'i göl kıyısındaki gazinoladan birinde yeniden buluşmak üzere dinlenmesi için bırakırken bizler Prof . Filiz Yenişehirlioğlu'nun rehberliğindeki gezimize Yanya

"Bilge Mübadil" Lütfü Karadağ Yanya'da doğduğu evde, doğduğu odada.

* Lütfü Karadağ 2012 ve 2013 yıllarında da Yanya'ya gitti.

Kalesi'nden başladık. Kale Bizans, Venedik ve Osmanlı dönemlerinden izler taşıyor. Girişinde Abdülhamid'in tuğrası dikkat çekiyor.

İyi korunan ve geleneksel Türk evleriyle dolu iç kaleyi gezdikten sonra "Bilge Mübadil" Lütfü Karadağ'ın anılarında önemli yeri olan Aslanpaşa Camii'ne gitik. Cami bugün Şehir Müzesi olarak kullanılıyor. Caminin çevresinde medrese ve kütüphane de Osmanlı döneminden kalan izler olarak duruyor.

Fethiye Camii'ni de gezdikten sonra Tepedelenli Ali Paşa'nın yakalandığı evin de olduğu adayı gezdik.

Yorucu ama duygusal anların yaşandığı bir gün sona ermek üzereydi.

Kimimiz akşam yemeğinde buluşmak üzere dinlenmek için otele dönerken bazılarımız da alışveriş amacıyla kenti dolaşmaya devam etti.

İstanbul'dan Yanya'ya iz peşindeki yolculuğumuzun üçüncü günü Yanya Gölü kıyısında yenilen güzel bir akşam yemeğiyle sona erdi.

Karaferye'den Serez'e

Dördüncü gün.

Kısa bir kent turundan sonra Miçkeli Dağı'ndan Yanya'ya ve göle veda ederek Serez'e doğru yola çıktık.

Ancak yolumuzun üstünde mutlaka uğramamız gereken Karaferye (Veria) vardı.

İlk Türk Hititologu, Atatürk'ün kurduğu Türk Tarih Kurumu'nun seçilmiş son başkanı, Türkiye Bilimler Akademisi şeref üyesi Ord. Prof. Sedat Alp'in doğduğu Karaferye'de gezimize Yahudi

Mahallesi'nden başladık. Barbuta Deresi'nin şırıltısıyla biraz dinlendikten sonra Osmanlı eserlerini turumuz başladı.

Mübadeleden önceki adı da Çermen Mahallesi olan mahallenin girişindeki Eminzade Hacı Ahmed Ağa Camii (Medrese Camii), Çelebi Sinan Bey Camii (Orta Cami) ve Hüdevendigâr (Kilise Camii) camilerini gördükten sonra Tuzcu Sinan Bey (Tuz Pazarı) Hamamı'nı* gezdik.

Bu arada daha önceki gidişlerimde görmediğim konut olarak kullanılan iki camiyi de bu gidişimde gördüğümü belirtmeliyim.

Karaferye'ye ve bize kenti tanıtmada yardımcı olan Bursa kökenli ikinci kuşak mübadil Yorgo Kotzaeridis'e veda edip son geceyi geçireceğimiz Serez'e gitmek için bir kez daha düştük yollara.

Ve Serez.

Serez'de ilk durağımız Şeyh Bedrettin'in asıldığı Bedesten'di.

Bugün Arkeoloji Müzesi olan bedestenin önünde bir arkadaşımız Nâzım Hikmet'in Şeyh Bedrettin Destanı'ndan bir bölüm okudu.

Sonra kentin panoromik manzarasını seyretmek için Serez Kalesi'ne çıktık.

Kaleden dönerken hava karamaya başlamıştı.

Karanlık iyice çökmeden Serez'in mesirelerini de gezerek otelimize yerleştik.

Akşam yemeği için gittiğimiz tavernada iki ülkenin ortak türkülerini dinleyerek, zaman zaman Türkçe ve Rumca söylenen türkülere eşlik ederek geceyi tamamladık.

---

* Yunanistan'da bırakılan kültür mirası için bknz: Neval Konuk. *Yunanistan'da Osmanlı Mimarisi-I.* Stratejik Araştırmalar Merkezi Kültür Yayını. Ankara, 2010.

Serez'deki eğlence gecesinde İznik'in Derebent köyü kökenli Despoina ve eşi Kostas konuğumuz oldu.

.....

Ve dönüş günü.

Serez'den çıktık yola, vara vara vardık Drama'ya.

Drama'da Karpuzkaldıran bahçesinde soluklandıktan sonra Nikiforos (Nusratlı) köyünden geçerek aslında bir su kemeri olan Drama Köprüsü'ne gittik.

Artık önümüzde uğranılacak son kent Kavala vardı.

Kavala'ya vardığımızda yemek vakti gelmişti.

Sahildeki balıkçı lokantalarında yemek yenildikten sonra iz peşindeki yolcuları dönüş heyecanı sarmıştı.

Hava kararmak üzereyken gümrükler geçildi.

Otobüsümüz yolcularını aldığı noktalara bırakırken herkes birbirine bir dahaki yolculuklarda buluşmayı diliyordu.

Ata topraklarında hüzün ve gözyaşı

Onlar, kendilerine hem uzak hem kalpleri kadar yakın toprakların çocuklarıydı.

O topraklar mübadeleyle terk edilen topraklardı.

O topraklar ata mirası topraklardı.

Onlar, geçmişleri o topraklarda yeşerenlerin çocukları ve torunlarıydı.

Onlar mübadildi.

Yıllarca dedelerinden ninelerinden düşlerindeki "memleket"i dinleyerek büyüdüler.

Ve o çocuklar ve onların çocukları, hatta onların çocuklarının çocukları yıllar sonra bir gün atalarından izler bulmak için onların bıraktıkları topraklara gittiler.

Lozan Mübadilleri Vakfı ve Büyük Mübadele Derneği'nce ata mirası topraklara ortaklaşa düzenlenen özlem yolculuğu 25 Haziran 2009 gecesi Büyükçekmece'den başladı.

Aynı gün, gün ışırken İpsala ve Kipi sınır kapıları geçilip Gümülcine'de, Çukurkahve'de kısa bir kahvaltı molası ve İskeçe'de kent turunun ardından Karasu (Nestos) Nehri geride bırakıldığında özlem yolcularını mübadele dışı kalan topraklara, yani "memleket" topraklarına girmenin heyecanı sardı.

Ata topraklarına yolculukta ilk durak Langaza'nın Klepe (Lefkoni) Köyü'ydü. Güvezne (Asiros) ve Karacaköy (Karteres) köylerini geçerek ulaştığımız Klepe'de bugün Erdek ve Çatalca'dan gelen Rumlarla yerli Karakaçanlar yaşıyor.

Bu ziyaretten sonra Osmanlı döneminde menzil merkezlerin-

den biri olan Langaza'da öğle yemeği için mola verdik.

Yemek ve kısa bir dinlenmenin ardından ilk geceyi geçireceğimiz Selanik'e vardık.

Otele yerleşmeden önce Atatürk Evi'ni gezdik ve ardından otele gittik.

Ağlatan buluşma

Ata mirası topraklarda ikinci gün Selanik'te Beyaz Kule ve civarının gezilmesiyle başladı.

Ondan sonra ver elini Nasliç.

Vardar Ovası türkülerle geçildikten sonra ana dilleri Rumca olan ve kendilerini Patriyot olarak adlandıran mübadillerin geldikleri yer olan Nasliç'e ulaştık.

Nasliç (Anaselitsa) aslında bir bölgenin adı. Mübadeleden önce Lapşişt/Lapşişta olarak da bilinen Nasliç'in bugünkü adı Neapoli.

Nasliç'te önce belediyeye uğradık.

Büyük Mübadele Derneği'nden Çağdaş Emre, Patriyotların ağırlıklı olarak yaşadığı Çatalca'nın Belediye Başkanı Cem Kara'nın Nasliç Belediye Başkanı Nikolaos Albanis'e kardeş kent olmak istediklerini belirten ve kendisini Türkiye'ye davet eden mektubunu iletmek üzere yardımcısı Haralambos Haldoyanidis'e verdi.

Daha sonra çevredeki 35 köyün merkezi olan Çotil'e (Tsotili) gittik.

Belediyede bizi başkanlığa dördüncü kez seçilen Gasis Manolis ve danışmanı emekli öğretmen Pavlos Triandafilidis karşıladı.

Manolis'in belediyeyi ziyaretimizden duyduğu memnuniyeti

belirten konuşmasının ardından Büyük Mübadele Derneği Başkanı Aşkın Eken kendisini İstanbul'a davet etti.

Belediyeden ayrıldıktan sonra köyleri ziyaretler başladı.

Sırasıyla Rezne (Anthousa), Çavaler (Kiladi), Vroştan (Dafni), Siroçan (Lefki), Renda (Dichimaro) ve Ginoş'u (Molocha) ziyaret ettik.

Aile büyükleri bu köylerden gelen ikinci ve üçüncü kuşak mübadillerin atalarından izler bulmanın sevinci gözlerinden okunuyordu.

Çaveler'den, köyün papazı Çorumlu Yermanos Demircioğlu ve eşi Sultana Demircioğlu'nun kahve davetine uyamadığımız için üzgün ayrılırken, üzüntümüz Vroştan'da 97 yaşındaki birinci kuşak Bafra mübadili Sultana Bouikidis ve oğlu Kostas Bouikidis'in kiraz ikramını geri çevirmeyerek biraz hafiflettik.

Ağlatan buluşma

Çotil'in köylerindeki ziyaretimizin son durağı Nural Emre'nin bugünkü adı Simandro olan köyü Labanovu'ydu.

Özlem yolculuğunun en anlamlı mübadil buluşması, Sivas ve Tokat kökenli Rumların oturduğu bu köyde yaşandı.

Nural Emre, eşi Çetin Emre ve çocukları Çağdaş Emre, atalarından iz bulunca sevinçten birbirlerine sarılarak ağladılar.

Emrelerin gözyaşlarına, yıllarca önce aynı ayrılıkları yaşayan iki Rum mübadil de katılınca ortaya hüzün ve gözyaşıyla örülü ayrılık tablosu çıktı.

Bu büyük buluşmadan sonra köyden çiçek ve kurabiye ikramıyla uğurlandık.

Köyden ayrılırken Nural Hanım "Bu ziyaret, bu buluşma in-

şallah büyüklerimize malum olmuştur" diye gözyaşı döküyordu.

Köy ziyaretlerinde Çotil Belediye Başkanı'nın danışmanı emekli öğretmen Pavlos Triandafilidis'in bize eşlik etmesi ve yardım için çırpınması asla unutulacak gibi değildi.

Ziyaretler tamamlandıktan sonra akşam yemeği için Çotil yakınlarında bir tavernaya uğradık.

Daha sonra Kozani'ye döndük.

Otelimizde kısa bir dinlenmenin ardından gece ne yapacağımızı kararlaştırmaya çalışırken lobide kendiliğinden bir eğlence gecesi doğdu.

Ortak şarkı ve türkülerle şenlenen gecemiz neşeyle sona erdi.

Çotil'in köylerindeki buluşmalarda, Yunanistan'ı terk etmek zorunda kalanların çocukları ve torunları ata topraklarına ayak basmanın, atalarından iz bulmanın sevincini yaşarken aynı zamanda Anadolu'dan kaçan Rumların memleket özlemlerine, Türkiye özlemlerine tanık oldular.

Emre Ailesi Labanovu'da atalarından izler bulunca sevinçten ağladı.

MÜBADELENİN YAS KARDEŞLERİ

İSKENDER ÖZSOY

1947 yılında İstanbul'da doğdu. İÜ Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nü bitirdi. Üniversitede okurken Candost dergisinde çalıştı; Umut dergisini yayımladı. 1973 yılında gazeteciliğe başladı. Bugüne dek çeşitli gazetelerde mesleğin her kademesinde çalıştı. Daha önce Kemal Tahir Kaynakçası (derleme,1979), 55 Yılın Tanıkları (röportajlar, 2001), İki Vatan Yorgunları (röportajlar, 2003), Mübadelenin Öksüz Çocukları (röportajlar, 2007), Kurşun Harflerin Efendisi (biyografi, 2011), Özü Sözü Yanya (biyografi, 2014), Selanik'te Sela Sesi (röportajlar, 2014), Ah Vre Memleket (öyküler, 2014) adlı kitapları yayımlanan Özsoy, 2008 yılında mübadele konusundaki çalışmaları dolayısıyla TGC Gazeteciler Sosyal Dayanışma Vakfı tarafından Babıâli'de Emek Ödülü'yle ödüllendirildi.
İskende
İstanbul
Röporta

Annemin dilinden "memleket" lafı hiç düşmedi, hâlâ da öyle. Hep Türkçe türküler söyler evde. Ben de bir gün anamın memleketi Dereköy'e gideceğim. Annemin su içtiği çeşmeden su içeceğim. Köyün ortasından geçen dereye ayaklarımı sokacağım. Bir evin kapısını çalıp karşıma çıkan Türk'e "Ben komşunuz Niko. Annem Fotini bu köyde doğdu. Hep buraları anlattı. Ben onun anlattıklarıyla büyüdüm komşu.' diyeceğim. Ve şöyle bitireceğim sözümü: "Yap bana bir kahve komşu. Biz kardeşiz, hem de yas kardeşi..."

NİKOLAOS KAGIAOGLOU

1147000038850

ISBN 978-605-5809-88-1
9786055809881